

Маријана Д. Кузмановић
Јелена М. Лукић
Александар М. Дејановић

АНАЛИЗА ОКРУЖЕЊА У КОНТЕКСТУ РАЗВОЈА СОЦИЈАЛНОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У СРБИЈИ

Београд, 2020.

Аутори

Маријана Д. Кузмановић
Јелена М. Лукић
Александар М. Дејановић

Анализа окружења у контексту развоја социјалног предузетништва у Србији

Издавач

Удружење "Limitless", Београд

Уредник

Јован Јовановић

Рецензенти

Горан Дашић
Момчило Талијан

Штампа

Stonicom DOO, Београд

Тираж

500 примерака

CIP 330.341 (497.11)
005.961:005.914.3]:364(497.11)
339.13(497.11)
ISBN 978-86-900483-6-6
COBISS.SR-ID 283136268

„Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговорно Удружење "Limitless" и Форум младих са инвалидитетом Србије и та садржина не изражава нужно званичне ставове Европске уније, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства омладине и спорта и Тела за уговарање”

Реч рецензента

Пре почетка било које пословне активности, потребно је анализирати окружење. Исто важи и за област социјалног предузетништва. Аутори у овом приручнику дају приказ свих елемената ПЕСТЕЛ анализе која се најчешће користи у пракси за анализу окружења приликом покретања неког бизниса или раста постојећег. Аутори су на логичан, прегледан и систематичан начин дали приказ стања у Србији за сваки од елемената анализе: политичко, економско, социо-културно, еколошко и правно окружење. Значајан део садржаја овог приручника представљају резултати спроведеног истраживања у четири града у Србији, који су употпунили анализу.

Проф. др Горан Дашић

Анализа економског окружења представља увек актуелну тему, предуслов за успешан предузетнички почетак је систематска и унапред планирана припрема. Анализа окружења у контексту развоја социјалног предузетништва у Србији кроз ПЕСТЕЛ модел омогућава да се кроз мултидимензионални приступ сагледају сви релевантни елементи за успешно покретање социјалног предузећа. Имајући у виду да је социјална димензија у економији теже мерљива, аутори дају допринос разоткривању латентних друштвених фактора од којих зависи развој социјалне економије у Републици Србији. Садржина истраживања презентована је на јасан и разумљив начин без прекомерне употребе стручних термина и опсервација што омогућава распрострањену употребу свим заинтересованим странама.

Проф. др Момчило Талијан

ПРЕДГОВОР

Анализа окружења у контексту развоја социјалног предузетништва у Србији представља део активности пројекта „Социјална предузећа за развој потенцијала младих“ који је финансиран средствима Европске уније и подржан од стране Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства омладине и спорта и Министарства финансија. Пројектни циљ оријентисан је на подизање капацитета, знања и вештина, младих (15-30 год.) да самостално покрену и управљају сопственим пословањем чији се остварени профит опредељује за реализацију социјалних мисија. Свако озбиљно планирање пословања захтева испитивање амбијента у којем ће правно лице деловати, тако и за потребе покретања социјалног предузетништва неопходно је извршити одговарајућу анализу.

Истраживање окружења треба да обезбеди све релевантне информације на основу којих ће се планирати акције усмерене на развој социјалне економије, како у локалној средини тако и на националном нивоу. Под развојем социјалне економије подразумевамо покретање одрживих социјалних предузећа, запошљавање угрожених категорија становништва уз решавање општих друштвених проблема. Подстицање социјалног предузетништва треба да омогући здраву инклузију угрожених економско-социјалних група чији се бенефити огледају кроз побољшање животног стандарда најугроженијег дела популације. Истраживање је извршено кроз мултидимензионално сагледавање свих фактора који могу директно и индиректно имати утицај на покретање социјалних предузећа и запошљавање младих. Посматрани су параметри Политичког, Економског, Социјалног, Технолошког, Еколошког и Легислативног спектра, добијени подаци обезбеђују формирање шире слике економско-социјалног окружења од које зависи покретање правних лица (правних форми) социјалне оријентације.

Анализом окружења обухваћени су градови у различитим регионима Србије чиме се тежи децентрализованом испитивању предметних критеријума. Анализа је спроведена у Руми, Београду, Крушевцу и Врању. Сублимирањем добијених резултата дефинисани су закључци који су примењиви на националном нивоу. **Анализа је намењена превасходно младима** и свима који желе да покрену сопствено пословање које има социјални карактер, али и да унапреди рад већ постојећих социјалних предузећа. Аутори су се потрудили да представљене информације прикажу на јасан и једноставан начин, како би добијени резултати и закључци били разумљиви широј популацији и онима који немају предзнање из области економије.

Пред вама се налази приручник посвећен анализи окружења која је незаобилазни елемент приликом покретања, раста и развоја социјалног предузећа. У

приручнику је дата детаљна анализа окружења уз помоћ ПЕСТЕЛ анализе кроз посебно конципиране наслове који су посвећени сваком елементу ове анализе (политичко, економско, социо-културно, еколошко, правно окружење).

У уводном поглављу дат је приказ кључних аспеката социјалног предузетништва и ПЕСТЕЛ анализе. На тај начин су читаоци упознати са улогом, значајем и кључним елементима ПЕСТЕЛ анализе. У уводу је представљена истраживачка методологија која је коришћена у испитивању ставова и информисаности циљне групе испитаника. Дефинисан је циљ анализе, узорак, инструменти и статистика. У овом делу су представљени главни резултати досадашњих истраживања који су од значаја за тему анализе.

У наставку анализе представљен је Методолошки оквир у којем су описане основне истраживачке процедуре, дефинисан је предмет, циљ и задаци истраживања. Такође, у овом делу Анализе аутори су се осврнули на досадашња истраживања и представили најбитније налазе других студија.

У трећем поглављу „Политички оквир“ обрађено је политичко уређење Републике Србије и кључни елементи политичке ситуације у контексту социјалног предузетништва и циљева одрживог развоја.

У четвртном поглављу „Економски оквир“ представљени су економски параметри на примеру четири града у Србији: Београд, Крушевац, Врање и Рума. Економски оквир обухвата приказ профитног и непрофитног сектора у последње четири године, респективно. У овом поглављу представљене су подстицајне мере које утичу на развој социјалног предузетништва у Србији, засноване на директним и индиректним улагањима поменутих градова у секторе од друштвеног значаја.

У петом поглављу „Социјални оквир“ приказани су социо-демографски подаци за градове који су обухваћени анализом, резултати ставова и мишљења младих о социјалној економији, резултати анкетирања представника правних лица, као и закључци са састанака фокус група и стејкхолдера.

У шестом поглављу „Технолошки оквир“ дато је стање техничко-технолошког окружења у Србији са акцентом на стратегије и иницијативе за даљи развој у овој области. Посебан акценат је стављен на примену информационо-комуникационих технологија у домаћинствима и предузећима у Србији.

Седмо поглавље „Еколошки оквир“ посвећено је екологији и одрживом развоју у Србији. Посебан акценат је стављен на стање животне средине у Србији, као и на деловање у правцу заштите животне средине и друштвено одговорног пословања.

У осмом поглављу „Легални оквир“ представљена је законска регулатива која директно тангира правно подручје социјалног предузетништва.

Након завршних разматрања, дат је списак коришћене литературе, списак слика, табела, графикона и пратећи анекси.

Садржај

1. УВОД.....	1
1.1. Основе о социјалном пословању (предузетништво и угрожене групе).....	1
1.2. Значај и улога анализе окружења (ПЕСТЕЛ анализа).....	3
1.3. Кључни елементи ПЕСТЕЛ анализе.....	5
2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА.....	7
2.1. Циљ, предмет, задаци и методе анализе окружења.....	7
2.2. Досадашњи налази.....	8
2.3. Испитаници.....	12
2.4. Мерни инструменти.....	20
2.5. Прикупљање и обрада података.....	22
3. ПОЛИТИЧКИ ОКВИР.....	26
3.1. Основни подаци о политичком уређењу Републике Србије.....	26
3.2. Стратешки оквир Републике Србије.....	27
3.3. Правац и тежња политичког развоја ЕУ вредности (ЕУ интеграције).....	29
4. ЕКОНОМСКИ ОКВИР.....	33
4.1. Приказ економског окружења на примеру Београда.....	34
4.2. Приказ економског окружења на примеру Крушевца.....	36
4.3. Приказ економског окружења на примеру Врања.....	38
4.4. Приказ економског окружења на примеру Руме.....	40
4.5. Подстицајне мере за социјална предузећа и предузетнике према предлогу Закона о социјалном предузетништву.....	42
5. СОЦИЈАЛНИ ОКВИР.....	50
5.1. Социо-демографски подаци за Београд.....	50
5.2. Социо-демографски подаци за Крушевац.....	53
5.3. Социо-демографски подаци за Врање.....	56
5.4. Социо-демографски подаци за Руму.....	59
5.5. Резултати анкетаирања младих.....	62
5.6. Резултати анкетаирања представника правних лица у Републици Србији.....	73
5.7. Закључци са састанака са фокус групама и заинтересованих страна.....	76
6. ТЕХНОЛОШКИ ОКВИР.....	87
6.1. Основни појмови технолошко-техничког оквира.....	87
6.2. Испитивање технолошког оквира код предузетника и социјалних предузетника	89

7. ЕКОЛОШКИ ОКВИР	92
7.1. Значај одрживог социјалног развоја	92
7.2. Еколошко стање Републике Србије	93
7.3. Социјална предузећа која се баве делатностима од значаја за екологију	96
8. ЛЕГАЛНИ ОКВИР	98
8.1. Предлог закона о социјалном предузетништву	98
8.2. Закон о социјалној заштити	99
8.3. Закон о професионалној рехабилитацији и заштити инвалида	99
8.4. Закон о удружењима грађана	101
8.5. Закон о задужбинама и фондацијама	101
8.6. Закон о задругама	102
8.7. Закон о привредним друштвима	103
8.8. Закон о волонтирању	103
9. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕПОРУКЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ СОЦИЈАЛНОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА	105
ЛИТЕРАТУРА	111
АНЕКСИ	114

1. УВОД

На почетку неопходно је представити основне карактеристике социјалне економије и социјалног предузетништва¹. Социјално предузетништво се у основи не разликује од предузетништва чији је профит искључиво намењен увећању капитала оснивача. Диференцијација је приметна у сегменту мотивације за покретање предузећа и развоја пословне идеје, као и начину расподеле остварене добити. Социјална предузећа су осмишљена да служе друштву и јачају професионалне капацитете угрожених категорија становништва које немају другу могућност за једнаку партиципацију у глобалној светској економији која је усмерена на масовном стварању профита и увећању вредности компанија и виших статусних слојева.

Методологија која је одабрана за реализацију анализе окружења за развој социјалне економије у Србији је ПЕСТЕЛ метода. ПЕСТЕЛ метода омогућава повезивање информација из различитих друштвених подручја узимајући у обзир протективне и ризико факторе за покретање одрживих социјалних предузећа. У уводном поглављу биће представљене основе ПЕСТЕЛ анализе за све читаоце који се до сада нису сусрели са ПЕСТЕЛ методолошким поступком.

За потребе анализе окружења и сегмента ПЕСТЕЛ анализе који се односи на социјалне аспекте циљне групе спроведено је анкетаирање и структурирани интервјуи са представницима предузетника, државних институција и других заинтересованих страна. У уводном делу представиће се исраживачка методологија која је коришћена у раду.

1.1. Основе о социјалном пословању (предузетништво и угрожене групе)

Значај социјалног предузетништва долази до изражаја услед свих промена и изазова које савремено друштво доноси, као што су сиромаштво, немири, ратови, појава маргиналних група и слично. Појава различитих друштвених проблема мотивише грађане, организације и институције да се заједно удруже, организују и покушају да ублаже или реше те проблеме (Перић, 2019).

---

¹ Социјално предузетништво и појам социјалног предузећа у овој књизи ће се користити као универзални термин за све правне форме у којима је могуће остварити социјално-економску активацију. Социјално пословање, поред предузећа, може се остварити и кроз правне форме удружења грађана, друштва са ограниченом одговорношћу, задруге, фондације, предузетничке радње и сл.

У раду социјалног предузећа, социјални предузетници нису мотивисани личном добити. Социјално предузеће мора да покрије све трошкове и да буде финансијски одрживо, док истовремено остварује друштвени циљ у секторима као што су здравствена заштита, образовање, борба против сиромаштва, заштита животне средине, становање и слично (Перић, 2019).

Социјални предузетници користе своје знање, вештине и компетенције да би свет учинили бољим и пријатнијим местом за живот. Они комбинују традиционалне пословне моделе са важном друштвеном мисијом како би запослили људе и обезбедили им егзистенцију и како би та пословна активност допринела смањењу или потпуном решавању одређеног друштвеног изазова и/или проблема (Перић, 2019).

Неки од кључних принципа социјалног предузетништва су (What is Social Business?, 2019):

- Елиминисање или ублажавање одређених друштвених проблема;
- Финансијска и економска одрживост;
- Добит предузећа остаје у предузећу и користи се за остваривање циљева социјалног предузећа.

Социјално предузетништво се бави покретањем пројеката чији је циљ да поред позитивних промена у друштву запосли и људе који нису успели да нађу посао или су га изгубили (Перић, 2019). Ради се о дугорочно тешко запошљивим људима који нису остварили стабилну транзицију од живота од социјалне помоћи ка запослењу на тржишним принципима. Многи од њих се суочавају са озбиљним препрекама за запослење, као што су физички и ментални проблеми, злоупотреба психоактивних супстанци и нестимулативно радно и образовно окружење. Они чине окосницу тог маргинализованог слоја друштва које без адекватне помоћи неће моћи да се укључи на савремено тржиште рада (Перић, 2019). Угрожене социјалне групе се такође налазе у недовољно развијеним и девастираним подручјима, посебно ако живе у веома удаљеним и разубијеним насељеним местима. Овим социјалним групама је отежан и умањен приступ расположивим ресурсима, услугама, укљученост у друштву (Маричић, Бранковић и Гајић, 2017).

Људи са ниским социо-економским статусом, као што су бескућници, мигранти и особе са инвалидитетом најчешће имају изразито лош положај у друштву. На пример, низак социо-економски статус доводи до лошег здравственог стања што заузврат додатно подстиче низак социо-економски статус. Због тога је у том домену неопходна интервенција како би се изједначиле шансе тим људима да опет равноправно могу да се појаве на тржишту рада. Пажљиво усмерене иницијативе у области социјалног предузетништва и корпоративне одговорности могу допринети да

се прекине тај негативни тренд, а резултат ће бити здравије и складније заједнице и друштво (Перић, 2019).

1.2. Значај и улога анализе окружења (ПЕСТЕЛ анализа)

Анализа окружења представља најважнији сегмент приликом израде бизнис плана и креирања стратегије. Свака организација, без обзира на своју величину, делатност и тржиште на којем послује треба да спроведе детаљну анализу окружења са циљем да препозна шансе (све оне повољне прилике, позитивне трендове или промене које организацији могу помоћи да оствари боље резултате) и претње (опасности – негативне екстерне трендове или промене које могу неповољно да утичу на пословне резултате организације). Социјални предузетници спроведе анализу тржишта са циљем да упознају окружење у којем планирају да покрену социјално предузеће и са циљем да процене могућности за даљи развој и раст предузећа. Исто тако, анализа тржишта је од великог значаја приликом покретања нових пројеката. Постоји више начина, техника и метода за спровођење анализе окружења (Анализа пет конкурентских сила, ПЕСТ анализа, ПЕСТЕЛ анализа, компарација са другим организацијама). Једна од техника која је широко заступљена у пракси јесте ПЕСТЕЛ анализа.

Акроним ПЕСТЕЛ је настао од почетних слова енглеских речи назива тих фактора (Political, Economic, Social, Technological, Environmental, Legal). Сматра се да је ову технику анализе окружења први представио Агилар, 1967. године у својој књизи „Скенирање пословног окружења“ под називом ЕТПС јер је анализом обухватио економске, техничке, правне и социо-културне факторе. Други аутори су ову анализу називали и СТЕП и ПЕСТ анализом. 1980-их година, неколико аутора проширује опсег ове анализе на још два битна фактора – правне факторе и еколошке факторе и тако настаје ПЕСТЕЛ анализа коју неки аутори називају и ПЕСТЛЕ анализом (Morrison, 2012).

ПЕСТЕЛ анализа представља процес прикупљања и интерпретације података који се добијају истраживањем политичког, економског, социо-културног, технолошког, еколошког и правног окружења. Циљ ПЕСТЕЛ анализе јесте да се препознају кључни фактори који битно утичу на садашњост, али и будућност организације. Приликом спровођења ПЕСТЕЛ анализе потребно је користити различите изворе података, као што су статистички подаци, подаци економских и финансијских аналитичара, мишљења стручњака различитих профила, подаци из стручних публикација и слично. Прикупљање различитих извора података и информација омогућава да се на бољи и

квалитетнији начин сагледају сви они фактори који могу у великој мери да утичу на пословање организација.

Такође, уколико организација настоји да прошири своје пословање на инострана тржишта, потребно је спровести ПЕСТЕЛ анализу за сваку земљу јер се земље међусобно разликују по политичким, економским, демографским, технолошким, правним и еколошким карактеристикама. Листа кључних питања која треба сагледати и обухватити приликом спровођења ПЕСТЕЛ анализе је приказана у следећој табели. Наведена листа питања није једнообразно применљива на све организације и индустрије, али представља опис кључних елемената које треба узети у обзир.

Табела 1. Кључна питања приликом спровођења ПЕСТЕЛ анализе

Политички фактори	Економски фактори
▪ Пореска политика ▪ Одредбе о спољној трговини ▪ Радно право ▪ Стабилност владе ▪ Стање привредног амбијента	▪ Привредни циклуси ▪ Каматне стопе ▪ Понуда капитала ▪ Инфлација ▪ Незапосленост ▪ Куповна моћ ▪ Доступност енергената
Социо-културни фактори	Технолошки фактори
▪ Демографија становништва ▪ Дистрибуција дохотка ▪ Друштвена мобилност ▪ Промене у начину живота ▪ Ниво образовања ▪ Етичка питања ▪ Поглед на медије ▪ Радне навике	▪ Улагање државе у истраживање и развој ▪ Усмереност државе и индустрије на нове технологије ▪ Нова открића/развој ▪ Брзина трансфера технологије ▪ Брзина застаревања технологије ▪ Лиценце и патенти ▪ Развој информационах технологија
Правни фактори	Еколошки фактори
▪ Закони о заштити потрошача ▪ Закони о запошљавању ▪ Закони о ауторским правима ▪ Закони из области здравља и заштите на раду ▪ Регулативе у области дате индустрије	▪ Клима ▪ Временски улови ▪ Политике везане за екологију ▪ Климатске промене ▪ Степен загађености

Извор: Прилагођено према Johnson, G., Sholes, K. (1999). *Exploring Corporate Strategy*. New Jersey: Prentice hall.

1.3. Кључни елементи ПЕСТЕЛ анализе

ПЕСТЕЛ анализа може да се спроводи на нивоу целе организације / предузећа / фирме / компаније, на нивоу дивизије или стратегијске пословне јединице, на нивоу производа / услуге (Sammut-Bonnici и сар., 2015).

ПЕСТЕЛ анализом се истраживање групише на одређене сегменте. Ти сегменти су:

- **Политичко окружење (P - Political)** се односи на функционисање владе и владиних организација које одређују економију и услове пословања. Ту спадају све државне регулативе и законске одлуке, спољнотрговинска политика, политичка стабилност, степен корупције и слично.
- **Економско окружење (E - Economic)** се односи на економски раст, стопу инфлације, девизне курсеве, каматне стопе, стопу незапослености и опште економске услове. Фактори из економског окружења утичу на куповну снагу и трошкове капитала.
- **Социо-културно окружење (S - Social)** се односи на норме, обичаје, вредности становништва, демографске карактеристике, стопу раста становништва, ставове о животу, културне баријере, ставове о каријери. Фактори из социјалног окружења укључују демографске и културолошке факторе и имају утицај на потребе потрошача.
- **Технолошко окружење (T - Technological)** се односи на иновације у технологији које утичу на пословање, технолошке подстицаје, ниво иновација, степен аутоматизације и слично.
- **Правно окружење (L - Legal)** се односи на законе који могу да утичу на начин пословања организације. То су на пример закон о заштити потрошача, закон о дискриминацији, закон о запошљавању, закон о ауторским правима и слично.
- **Еколошко окружење (E - Environmental)** се односи на еколошке аспекте, климу, ниво загађења, ниво буке, потенцијални недостатак сировина и слично.

Анализом окружења социјални предузетник може да идентификује положај и позицију коју треба да заузме на тржишту. Након спроведене ПЕСТЕЛ анализе следи анализа могућих ефеката по предузеће и груписање фактора у шансе и претње.

Табела 2. Форма за ПЕСТЕЛ анализу окружења

Политички фактори	Економски фактори	Социо-културни фактори
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.
...	...	...
Технолошки фактори	Еколошки фактори	Правни фактори
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.
...	...	...

Након што се сви фактори у претходној форми приказаној у Табели 2. напишу, потребно је да се изврши њихово груписање у шансе и претње.

На основу груписаних шанси и претњи треба установити приоритетне активности које треба спровести како би се шансе искористиле, а претње избегле или умањили њихови негативни ефекти.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Методолошки оквир овог истраживања обухвата сегменте ПЕСТЕЛ анализе окружења за потребе планирања развоја социјалног предузетништва у Републици Србији. У припреми реализације истраживања ПЕСТЕЛ анализа наметнула се као једино свеобухватно решење. Наиме, у основи социјалне економије потребно је истражити подручја која нису у директној вези са економским аспектима, али су блиско повезана са социјалним категоријама од којих доминантно зависи ефикасно планирање и вођење развоја социјалне економије у посматраном друштву.

Припрема истраживачког концепта укључила је досадашње налазе домаћих анализа и анализа из региона, новијег датума које су третирале перспективе социјалног предузетништва. У поглављу *Методологија истраживања* биће представљене основне информације о истраживању: циљ, предмет и задаци истраживања; досадашњи налази; узорак; мерни инструменти; поступак прикупљања и обрада података.

2.1. Циљ, предмет, задаци и методе анализе окружења

За планирање и покретање пословања неопходно је извршити анализу окружења у смислу мапирања претњи, карактеристика, препрека али и подстицајних фактора који доприносе успешном пословању. Развој пословних идеја, посебно оних из домена социјалног укључивања треба да буде у складу са специфичностима окружења како би се издвојила идеја која има највише могућности да опстане на тржишту.

С тим у вези, **циљ** ове анализе усмерен је на пружање демографских података и социо-економских показатеља на основу којих се може дугорочно планирати развој социјалне економије, како на глобалном нивоу, тако и унутар појединачних правних лица. Анализа треба да послужи као полазна литература свима у Србији који разматрају да се њихово пословање заснива на постулатима социјалне економије. Такође, анализа може бити користан медиум прикупљених и селектованих информација за подршку већ основаним социјалним предузећима која настоје да побољшају пословање, а квалитет рада подигну на виши ниво. Приручник *Анализа окружења у контексту развоја социјалног предузетништва у Србији* има едукативни карактер, може се користити као допунска литература програмима формалног и неформалног образовања.

Предмет анализе може се посматрати кроз шест целина (оквира): политички, економски, социјални, еколошки, технолошки и легални. У оквиру политичке димензије дефинисано је политичко уређење у Републици Србији и стратешки правци одрживог развоја социјалног окружења. Економски оквир обухвата приказ економских показатеља, са акцентом на привредна друштва и непрофитни сектор, у четири града: Београд, Рума, Крушевац и Врање. У делу анализе социјалних аспеката окружења у Републици Србији приказани су подаци социо-демографије у градовима који су обухваћени овом анализом и резултати анкетања и структурног интервјуисања испитаника. Даље у анализи су представљени основни показатељи техничко-технолошке развијености од којих у значајној мери зависи квалитет и брзина привредног раста. Предмет анализе обухватио је и еколошку страну окружења која последњих деценија има све већу заступљеност у дугорочном планирању социјално-економских активности, глобални циљеви човека усмерени су на унапређење и заштиту животног окружења. Легални оквир обухватио је широку лепезу закона и правилника којима се уређује пословање у Републици Србији.

У складу са постављеним циљевима и предметом анализе дефинисани су основни истраживачки **задаци**. Истраживање је усмерено у два правца, примарно је неопходно утврдити основне политичке, економске, социјалне, технолошке, еколошке и легалне параметре који директно и индиректно утичу на рад социјалних предузећа. Повезивање свих релевантних података, из различитих области, пружа ширу слику прилика и могућности за развој социјалне економије у Републици Србији. Други правац истраживања сагледао је ставове, мишљења и информисаност свих заинтересованих страна, како припадника из популације младих тако и заступника правних лица и државних институција. Економија је „живо ткиво“ друштва, неопходно је утврдити тренутне динамичке процесе који су подстакнути од стране људи.

Методе које су коришћене за прикупљање и обраду података у оквиру ПЕСТЕЛ анализе подразумевале су метод селекције, дескриптивни метод, метод систематизације (разврставање, класификовања и груписања), метод анализе, синтезе и компарације. За потребе испитивања ставова, мишљења и информисаности коришћени су анкетни упитници, формирано за потребе истраживања и структурни интервјуи.

2.2. Досадашњи налази

Прегледом доступне литературе која се односила на теоријска разматрања социјалне економије и методолошких приступа у до сада спроведеним анализама

сумирани су заједнички приоритети од којих, у већој мери, зависи покретање и одрживост социјалних предузећа. Изазови који су били предмет досадашњих анализа са којима се суочавају млади предузетници у Републици Србији могу се груписати у шест категорија:

1. Културолошке баријере

Наслеђе ранијих политичких и филозофских покрета у Србији довело је до проблема у препознавању улоге социјалног предузетништва у решавању друштвених проблема (Obradović i sar., 2011). Социјално предузетништво се најчешће идентификује са различитим облицима заједничке својине (у ери комунизма) која код одређеног броја људи наилази на неприхватање уз оцену да је такав вид пословања и удруживања противан људима који нису наклоњени владајућем партијском режиму, а који уједно доноси бенефит само повлашћеним групама људи (Santrač, 2018). Отежавајућа околност за промоцију социјалне економије огледа се у примерима из прошлости, где се задругарство и социјално пословање градило капиталом и имовином коју је држава стекла под сумњивим околностима. С тим у вези не постоји национални консензус око подршке развоју социјалном предузетништву, најчешће од стране приватног сектора, али и од стране државних институција које немају формалне системске механизме којим би подстицали младе да покрећу социјална предузећа.

2. Законодавство и уређење јавне политике

Анализом легислативе утврђено је да не постоје законски прописи који уређују подручје социјалног пословања у Републици Србији. Једини законски основ за покретање социјалног предузећа, у форми која по дефиницији представља социјално предузеће, је *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом* (Стојановић, 2017). Подстицање здравог и одрживог развоја социјалног предузетништва мора имати уређен законодавни простор у којем су јасно дефинисана сва правила, у супротном отвара се могућност за злоупотребе и погрешне интерпретације (OECD, 2012). Неопходно је напоменути да социјална економија у свом већем обиму укључује изузетно осетљиве категорије становништва, с тим у вези доношење адекватних закона допринело би стабилнијој реформи дела социјалног система који је задужен за запошљавање угрожених категорија становништва и подизање животног стандарда социјално најугроженијих.

Социјална економија укључује многе друштвене области којима управљају различита министарства и сектори локалне самоуправе, резултати досадашњих

анализа указују на недовољну међуинституционалну сарадњу. Управљање јавном политиком кроз доношење комплементарних националних стратегија омогућиће свеобухватно покретање социјалног предузетништва у Србији, укључивање свих заинтересованих страна приликом доношења заједничког програма допринеће бољој вертикалној и хоризонталној имплементацији јавне политике која је усмерена на социо-економски развој (РЗС, 2014).

Досадашње анализе су такође показале да је неопходно уредити пакете подстицајних мера и олакшица намењених за социјалне предузетнике и социјалне програме. Поред „гломазних“ и захтевних административних баријера наводе се и економски аспекти подстицаја социјалног предузетништва. Као главни недостаци таргетирају се немогућност умањена порексих давања за социјална предузећа, олакшице при запошљавању, недовољни обим субвенција од стране државе и сл. (Filipović i Sar., 2016). Наведено је да поменути недостаци могу бити, у одређеној мери, отклоњени доношењем *Закона о социјалном предузетништву*, који дефинише јасна правила за све учеснике у социјалном предузетништву и омогућава доношење подзаконских аката који ће стимулативно деловати на рад социјалних предузећа (Цвеић, 2018).

3. Образовање и развој професионалних вештина у служби социјалног предузетништва

У досадашњим извештајима и анализама потврђена је важност формалног образовања као темељ на који се наслања стручна, професионална активација младих. Успешно управљање социјалним предузетништвом подразумева примену знања и вештина из различитих научних области, пре свих из економије, менаџмента, специјалне педагогије, социологије, психологије и других друштвених наука. Мултидисциплинарни карактер социјалног предузетништва и сложеност индивидуалних захтева у оквиру сваке делатности доводи до непознавања појединих стручних области. Наиме, нема универзалне образовне институције која школује профил социјални предузетник. Сегмент који је препознат као водећи проблем код младих предузетника и почетника огледа се у недостатку специфичног образовања, из тог разлога је неопходно увођење менторства, додатних формалних и неформалних облика усавршавања (Ljubinković i Sar., 2010). Позив предузетника у савременом друштву подразумева свестрано образовну особу, посебно ако је позив усмерен на социјално предузетништво чије пословање је додатно засићено социјалним аспектима. У пракси се дешава да из различитих разлога угрожене групе становништва, које требају бити носиоци социјалног предузетништва, немају могућност да се едукују и да развијају сопствене професионалне потенцијале. Отежавајућа околност је што циљане

групације немају ни основно образовање које им је неопходно за најједноставније професионално ангажовање (Radović-Marković, 2015). Недовољно се поклања пажња на јачање професионалног капацитета друштва у којем живимо.

4. Финансијско учешће у развоју социјалног предузетништва

За одржив и функционалан привредни систем у оквиру социјалне економије неопходно је обезбедити повољне услове за финансирање и развој социјалног предузетништва. Истраживања су показала да угрожене групе немају потребна средства како би на значајан начин покренула социјална предузећа (Митровић & Митровић, 2019). Финансирање је препознато као један од фундаменталних изазова са којима се сусреће одрживост социјалног предузетништва. Тренутно је идентификовано неколико развојних праваца финансирања бизнис планова који су социјално оријентисани. Најдоминантнији начин финансирања долази из фондова Европске уније, развојних банака, док се другим делом финансијска помоћ обезбеђује из буџета Републике Србије који се формира од прихода остварених суфицитом. Мањим делом се финансирање врши од приход који доспевају опорезивања *изгара на срећу* ("Sl. glasnik RS", br. 88/2011, 93/2012 - dr. zakon, 30/2018 i 95/2018). Кључни закључци у досадашњим извештајима заснивају се на оспособљавању социјалног предузећа да самостално обезбеди финансијска средства за неометано функционисање која се остварују од делатности којом се предузеће бави (Алексић и Лебедински, 2015).

5. Партиципација социјалних предузећа на тржишту

У досадашњим анализама вршена је процена партиципације социјалних предузећа на тржиштима у Србији. Формирање јединственог социјалног тржишта у форми посебних јавних набавки, јавних радова, намеће се као могуће решење у превазилажењу кризе учешћа социјалних предузећа на тржишту (Velev i sar., 2011). Тренутно се носиоци социјалне економије у Србији такмиче на тржишту кроз иновативне идеје које допиру до потрошача који подржавају концепт социјалног предузетништва и желе да користе услуге или производе који потичу из социјалних компанија (Šljukić i Šljukić, 2015). Ако се узме у обзир да већи део новостворених предузећа не дочека пет година пословања (Erić i sar., 2012). Намеће се питање каква је перспектива социјалних предузећа која имају бројне лимитирајуће факторе у свом пословању? Одговор на постављено питање лежи у друштвеној свести о значају социјалног предузетништва у чију одрживост је неопходно да се укључе сви, државни сектор, невладине организације и приватни сектор.

6. Приступ информацијама и развој комуникационих канала

Улагање у прикупљање и обраду информација, према водећим стручњацима из менаџмента, представља важну активност пословања (Јанићјевић, 2013). Приликом вођења социјалног предузећа и предузетништва генерално, неопходно је потпуно и редовно информисање о различитим аспектима који могу утицати на пословање. Комуникација се одвија на нивоу институција, али и међу запосленима. Анализе су показале да систем комуникације корисника и државне управе функционише по принципу личне иницијативе корисника, истраживања су показала да је за прибављање појединих докумената потребно обратити се на више места (Вобић, 2017). Србија је последњих година покренула процес дигитализације и остварена је већа транспарентност информација од јавног значаја. Резултати истраживања које је спровела Привредна комора Србије у сарадњи са Привредним форумом младих указују да чак 45% младих предузетника није у довољној мери информисано о предузетништву, на питање на који начин се млади едукују и информишу о оснивању и вођењу предузећа одговор је: путем глобалних трендова 31%, у комуникацији са пријатељима који већ имају искуство 30%, док се на остале начине информише 39% испитаника (Privredni forum mladih, 2016).

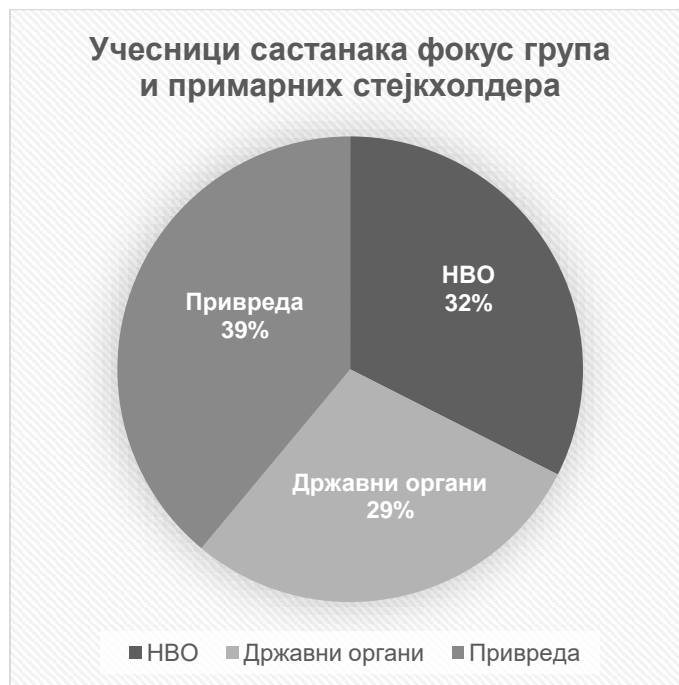
На основу досадашњих анализа из области социјалне економије, у чијем фокусу су разматране перспективе за развој социјалног предузетништва, развијен је оквир за ПЕСТЕЛ анализу. ПЕСТЕЛ анализа, као свеобухватан истраживачки приступ, до сада није примењена на подручју Републике Србије. ПЕСТЕЛ анализа треба да обезбеди информације из фундаменталних друштвених области које дефинишу критичне тачке за развој социјалног предузетништва у нашој земљи. Посебан фокус је усмерен на локалне средине, чиме је ПЕСТЕЛ анализа добила персонализован карактер.

2.3. Испитаници

Испитивање ставова било је усмерено у два правца. Примарни правац истраживања подразумевао је анкетирање младих, узраста 15-29 година и представника правних лица која послују на територији Републике Србије. Секундарним истраживањем, у форми структурног интервјуа, обухваћени су запослени у релевантним државним институцијама, представници привреде и невладиних организација.

Анкетирано је 533 младих, од чега је 499 валидних² анкета и 233 заступника правних лица, од чега је 206 анкета валидно за даљу обраду. Сви испитаници су укључени у редован образовни систем или су похађали неки ниво формалног образовања у Републици Србији.

Структурни интервју је спроведен на састанцима са фокус групама и примарним стејхолдерима. У приказу резултата интервјуа увршћени су ставови, мишљења и искуства 77 испитаника, 25 из невладиног сектора, 30 представника привредника, 11 представника институција које су под управом државе Републике Србије и 11 представника образовних институција. Одржано је укупно 29 састанака у Београду, Руми, Крушевцу и Врању на којима се са представницима јавних организација, компанија и установа разговарало на тему перспектива и опасности за развој социјалног предузетништва и укључивања младих.

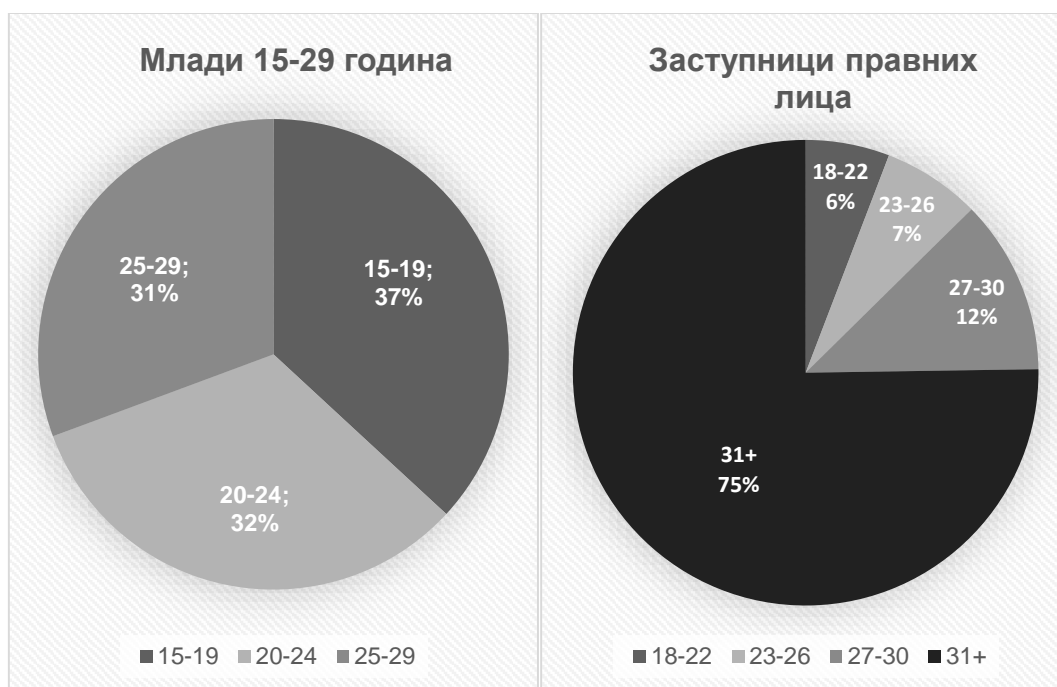
Графикон 1. Дистрибуција испитаника чији су подаци прикупљани структурним интервјуом

² Анкетни упитници који су правилно попуњени, у којима су дати одговори на сва питања.

Невладине организације које су учествовале у интервјуима представљају организације које примарно заступају интересе угрожених категорија становништва.

Представници средњих и високообразовних институција, центара за социјални рад, локалне управе и самоуправе чинили су испитну групу представника институција које припадају државном сектору. Од представника привреде, анкетирани су чланови приватних предузећа и унија послодаваца које делују на територији градова и општина у којима се реализује истраживање.

Узрасна структура испитаника који су анкетирани

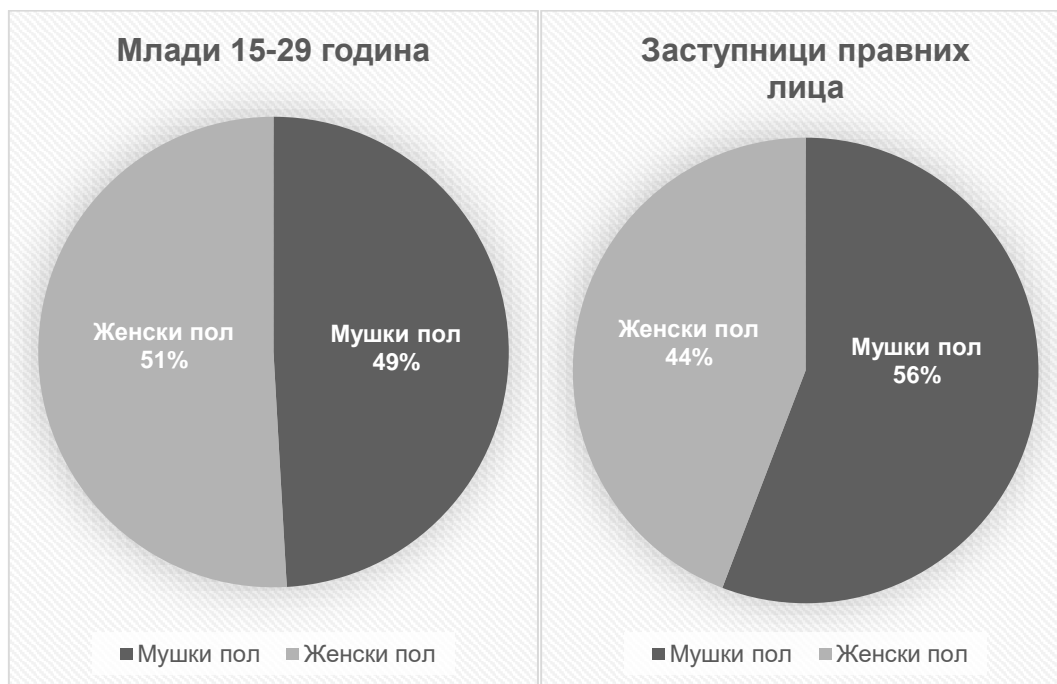
Графикон 2. Паралелни приказ узрасне структуре испитаника у категоријама млади 15-29 година и заступници правних лица

Структура испитаника коју су чинили млади узраста од 15 до 29 година расподељена је тако да 37% чине ученици средњих школа, 32% чине студенти и 31%

су млади који су засновали радни однос. Једнака расподела обезбеђује релевантне податке код три различите категорије младих.

Расподела испитаника према узрасту код заступника правних лица одговара налазима досадашњих истраживања који наводе да је преко 75% предузетника у Србији старије од 31 године. То указује да се млади ређе одлучују на самостално покретање пословања, што даље имплицира на постојање потребе за активном подршком од стране државе и других релевантних фактора како би се млади у већој мери укључили.

Структура испитаника према полу

Графикон 3. Паралелни приказ структуре испитаника према полу у категоријама млади 15-29 година и заступници правних лица

На Графикону 3. види се дистрибуција испитаника према полу код групе младих од 15 до 29 година и заступника правних лица. Код обе групе испитаника задовољен је

критеријум полне једнакости на основу чега можемо констатовати да се добијени резултати истраживања могу генерализовати.

Дистрибуција испитаника према полу код заступника правних лица одговара статистичким показатељима који указују да се мушкарци чешће одлучују да самостално покрену пословање у односу на жене.

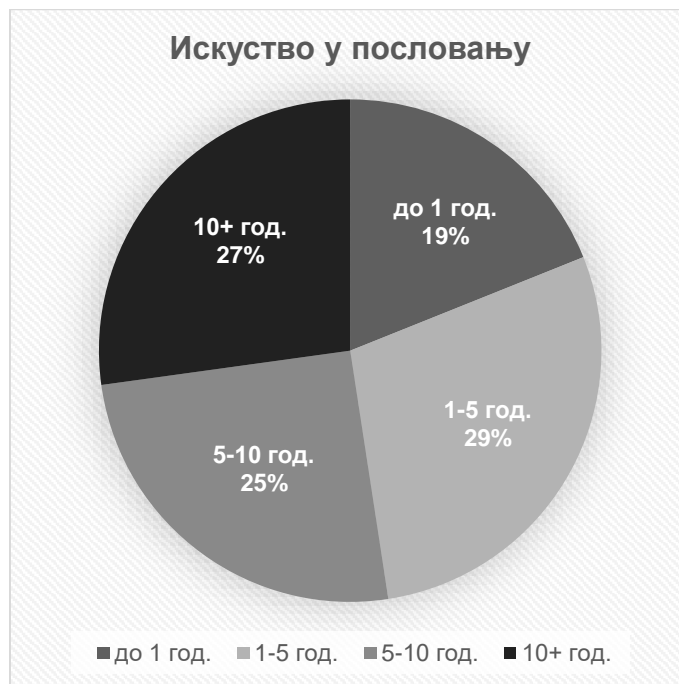
Дистрибуција испитаника по местима реализације анализе

Графикон 4. *Паралелни приказ дистрибуције испитаника по местима реализације у категоријама млади 15-29 година и заступници правних лица*

На Графикону 4. приказана је дистрибуција испитаника по градовима у којима је спроведено истраживање, расподела испитаника указује да је извршена равномерна дистрибуција чиме је обезбеђена хомогеност добијених резултата.

ЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРАВНИХ ЛИЦА

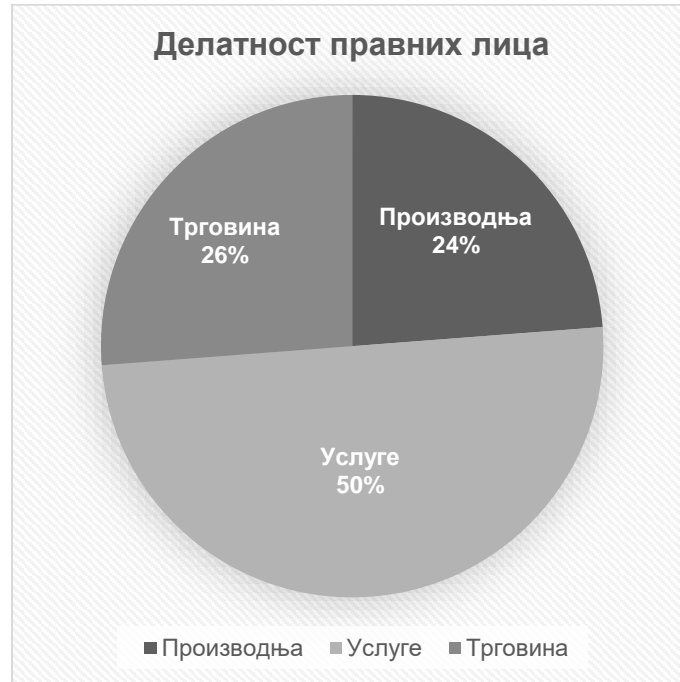

Графикон 5. Удео правних лица према искуству у пословању

На Графикону 5. може се приметити разлика према искуству у пословању правних лица која су учествовала у истраживању. Највише су заступљена предузећа која послују од 1 до 5 година, а најмање заступљена предузећа која послују до 1 године.

Иако је у овом истраживању обухваћен мањи број правних лица која послују краће од 1 године, према званичној статистици Агенције за привредне регистре (АПР) приметан је позитиван тренд оснивања нових предузећа и привредних друштава у периоду од 2015. до данас (www.apr.gov.rs, приступљено 24.11.2019.).

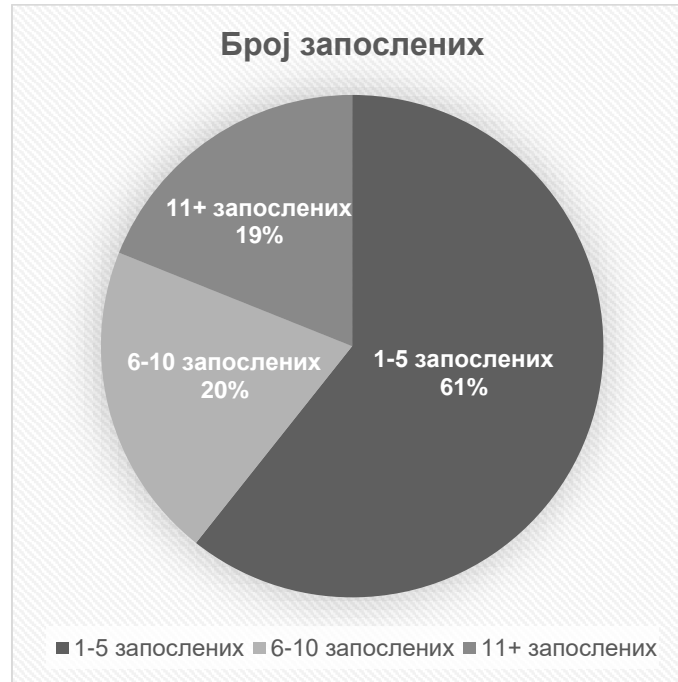

Графикон 6. Заступљеност професионалне делатности правних лица

Код правних лица која су учествовала у истраживању, чији су подаци предмет ове анализе, услуге представљају најдоминантнију делатност. Подаци који се наводе у извештају Агенције за привредне регистре, у оквиру услужне делатности, рачунарско програмирање бележи изузетан раст међу новооснованим предузећима, даље следе угоститељски објекти, консултантске услуге, занати и сл. (www.apr.gov.rs, приступљено 24.11.2019.).

Након услуга које представљају претежну делатност многих правних лица следи трговина, а затим производња. Подаци који су опште познати јавности као и подаци из Графикона 6. наводе на закључак да се становништво оријентише на делатности за које није потребно веће улагање.

Графикон 7. Правна лица према броју запослених

На Графикону 7. представљена је дистрибуција правних лица према броју запослених. Евидентно је да су највише заступљена микро предузећа која карактерише 1 до 10 запослених лица, што у овом случају износи 81% укупно испитаних правних лица.

За потребе овог истраживања дефинисана је прецизнија скала процене која је подразумевала поделу правних лица према броју запослених од 1 до 5 и од 6 до 10 како би се извршила диференцијација у погледу запослених лица. С тим у вези, може се закључити да су у Србији највише заступљена правна лица са мање од 5 запослених.

Графикон 8. Остварен биланс успеха код правних лица

Према билансу пословања који се односи на нето добитак односно нето губитак 87% тј. 180 испитаних правних лица изјаснило се да су остварили добитак у текућој пословној години. Добијени подаци у складу су са резултатима статистичке обраде података Агенције за привредне регистре (www.apr.gov.rs, приступљено 24.11.2019.).

2.4. Мерни инструменти

За потребе истраживања конструисана су два упитника на основу којих се вршила процена информисаности, ставова и мишљења две групе испитаника. Упитници нису стандардизовани, питања су формирана на основу сродних упитника који су коришћени у научно-истраживачке сврхе са одређеним модификацијама и прилагођавањем потребама истраживања. Поред упитника, припремљена је група питања намењених фокус групама и заинтересованим странама на основу којих се

такође добијају информације значајне за сагледавање перспектива социјалног предузетништва са различитих аспеката. Структурни интервју био је намењен представницима образовних институција, центрима за социјални рад, представницима локалних самоуправа, привредницима, невладиним организацијама и др. Анкете и форма структурног интервјуа налазе се у Анексима на крају приручника.

Упитник „Анкета о предузетништву и социјалном предузетништву – млади 15-29 година“ садржи 19 ајтема. Питања су груписана у три категорије, прва 3 питања имају демографски карактер и затвореног су типа уз понуђене одговоре. У другој групи питања налази се сет од 5 ајтема која процењују основе информисаности о предузетништву и социјалном предузетништву. Питања су отвореног и затвореног типа. Трећа категорија обухвата 11 ајтема на основу којих се процењују ставови и мишљења младих о различитим димензијама предузетништва, пре свега њихово виђење модела будућег предузетника и окружења у којем он делује. Питања су у форми затвореног типа, рангирања и ликертове скале.

Упитник „Анкета о предузетништву и социјалном предузетништву – правна лица“ садржи 13 ајтема. Питања су груписана у три категорије, прва 3 питања имају демографски карактер и затвореног су типа уз понуђене одговоре. У другој категорији су 4 питања затвореног типа која пружају одговоре на основне карактеристике правних лица (делатност, број запослених, биланс успеха). Трећа категорија обухвата 6 питања затвореног типа на основу којих се процењују ставови и мишљења правних лица о мотивима за започињање сопственог бизниса, као и виђење предузетничког окружења у Србији.

Структурни интервју је коришћен са циљем да се у директном разговору са фокус групама и заинтересованим странама разматра перспектива развоја социјалног предузетништва у Републици Србији кроз мапирање изазова са којима се суочавају сви актери који утичу на економију. Питања структурног интервјуа посебно су креирана за потребе истраживања на основу којих се добијају повратне информације о реалном стању функционисања свих испитаника. Интервју је састављен од 7 група питања која имају јасне и директне формулације. Интервју је постављен тако да нема недвосмислене конотације и скривене циљеве. Прва група питања обухвата основне информације о испитаницима и њиховом досадашњем ангажовању. Друга категорија питања пружа одговоре о информисаности испитаника о социјалном предузетништву и друштвено-одговорном пословању. Трећа група питања усмерена је на прикупљање података о искуству испитаника о делокругу друштвеног рада. У четвртој групи питања од испитаника се очекује да опишу своје професионалне почетке и кажу нешто више о личним доживљајима и евентуалној подршци. Пета група питања представља најосетљивији део информација које су неопходне за анализу, а тичу се реалних изазова и проблема са којима се сусрећу испитаници током професионалног

ангажовања. Након пете групе питања следи сет питања којима се захтева од испитаника да дају препоруке и предлоге за решавање претходно изнетих проблема. Последња група питања овог интервјуа односи се на ставове и мишљења, као и предлоге о мерама и акцијама које би допринеле развоју и одрживости социјалног предузетништва у Републици Србији.

2.5. Прикупљање и обрада података

Прикупљање података за потребе Анализе окружења вршено је према ПЕСТЕЛ моделу. Прикупљање података одвијало се кроз анкетирање, интервјуисање и претрагом информативних и статистичких параметара. Анкетирање и интервјуисање коришћено је у истраживању социолошког оквира, док се за потребе осталих делова анализе користио метод селекције, дескриптивни метод, метод систематизације (разврставање, класификовање и груписање), метод анализе, синтезе и компарације.

Слика 1. Састанак са предузетницима из Београда

За податке које се односе на Политички оквир коришћени су сви релевантни извори како би се ближе сагледало политичко уређење у Републици Србији. У овом делу представљени су стратешки оквири према Агенди 2030. У политичком оквиру изнете су основне информације о политичком правцу придруживања Србије Европској унији (ЕУ).

У Економском оквиру приказани су подаци економског окружења за градове Београд, Крушевац, Врање и Рума. Такође, у овом делу Анализе представљене су мере за подстицање развоја социјалног предузетништва.

Слика 2. Састанак са професорима Високе школе Модерног бизниса

Према ПЕСТЕЛ методи Анализе окружења социјални оквир представљен је кроз прикупљање социо-демографских података за територијалне области градова који су обухваћени анализом. Извори прикупљања података су релевантне институције у Републици Србији које воде националне евиденције. За потребе дефинисања тренутних друштвених прилика које се односе на интеракцију популације употребљена су два упитника и један структурирани интервју за прикупљање података. Анкетирање и реализација интервјуа спроведена је од стране професионално

ангажованих лица за те потребе уз присуство представника Удружења „Limitless” и Форума младих са инвалидитетом Србије. Попуњавање анкета није имало временског ограничења и пре почетка сваког анкетирања испитаницима су предочене основне информације о пројекту и сврси истраживања, као и чињеница да је учешће у анкети анонимно и добровољно. Посебна сагласност и одобрење добијено је од стране образовних институција када је упитању анкетирање малолетних лица. Иста процедура се користила и код интервјуа. Интервју је у просеку трајао 60 минута. У делу истраживања у којем су учествовали људи испоштовани су сви етички принципи.

Слика 3. Састанак са предузетницима из Врања

Подаци који су коришћени за приказивање технолошког оквира састоје се од приказа основних појмова технолошко-техничког подручја, испитивања технолошког

оквира код предузетника и социјалних предузетника. Такође, коришћени су подаци прикупљени из досадашњих налаза и истраживања.

У делу који се односи на еколошки оквир приказани су значај одрживог социјалног развоја, подаци о еколошком стању у Републици Србији и социјална предузећа која се баве делатностима од значаја за екологију.

У последњем делу који се односи на легални оквир прикупљени су подаци о постојећим законима који погађају социјално предузетништво, као и закони који су у процедури доношења. Сваки закон који је релевантан за социјалну економију је укратко описан.

Прикупљени резултати анкете и интервјуа унети су и обрађени у Excel 2010. софтверском пакету за статистичку обраду. Резултати су дескриптивно приказани у форми текста, графикана и табела.

3. ПОЛИТИЧКИ ОКВИР

3.1. Основни подаци о политичком уређењу Републике Србије

Политички систем Републике Србије заснован је на начелу поделе власти на извршну, законодавну и судску власт. Носилац законодавне власти је Народна скупштина – представничко тело које чини 250 посланика који се бирају на непосредним изборима применом пропорционалног изборног система, гласањем за изборне листе и расподелом посланичких мандата у сразмери са бројем гласова на изборним листама (<https://www.serbia.com/srpski/o-srbiji/politicko-uredenje/>).

Носилац извршне власти је Влада Републике Србије која је састављена из 18 министарстава, два потпредседника и премијера.

Судску власт чине Уставни суд који броји 15 судија а бира их Народна скупштина, затим редовни судови и тужилаштво.

Народна банка Србије је задужена за спровођење монетарне политике.

У Републици Србији постоје следећа министарства

(<http://www.uzzpro.gov.rs/latinica/ministarstva.html>):

- Министарство финансија
- Министарство привреде
- Министарство трговине, туризма и телекомуникација
- Министарство државне управе и локалне самоуправе
- Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре
- Министарство рударства и енергетике
- Министарство спољних послова
- Министарство унутрашњих послова
- Министарство пољопривреде и заштите животне средине
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја
- Министарство културе и информисања
- Министарство заштите животне средине
- Министарство правде
- Министарство одбране
- Министарство за европске интеграције
- Министарство здравља
- Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
- Министарство омладине и спорта

3.2. Стратешки оквир Републике Србије

Стратешки оквир Републике Србије представљају секторске стратегије које имају за циљ да се њиховом применом у пракси остваре постављени циљеви одрживог развоја. Кључни циљеви одрживог развоја су подељени у четири групе: економски раст, развој људских ресурса, животна средина и клима, институције, финансије и сарадња (Србија и Агенда 2030, 2017).

Табела 1. Групе и појединачни циљеви одрживог развоја Републике Србије

Група циљева	Појединачни циљеви
Економски раст	▪ Промовисати инклузиван и одржив економски раст, запосленост и достојанствен рад за све ▪ Изградити прилагодљиву инфраструктуру, промовисати одрживу индустријализацију и подстицати иновативност
Развој људских ресурса	▪ Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима ▪ Окончати глад, постићи безбедност хране и одрживу пољопривреду ▪ Постићи родну равноправност ▪ Смањити неједнакост између и унутар држава ▪ Добро здравље ▪ Обезбедити инклузивно и квалитетно образовање и промовисати могућности целоживотног учења
Животна средина и клима	▪ Борба против климатских промена ▪ Обезбеђени санитарни услови и приступ пијаћој води за све ▪ Доступна и обновљива енергија ▪ Инклузивни, безбедни, прилагодљиви и одрживи градови и насеља ▪ Одговорна потрошња и производња ▪ Одрживо управљање шумама, сузбијање деградације земљишта и уништења биодиверзитета
Институције, финансије и сарадња	▪ Постизање мирољубивих и инклузивних друштава и владавине права и изградња одговорних институција ▪ Партнерством до циљева

Извор: Прилагођено према Србија и Агенда 2030 (2017). Мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја. Влада Републике Србије, Републички секретаријат за јавне политике.

Сваки од претходно наведених циљева подразумева имплементацију одређених стратегија које ће довести до реализације циља. Преглед стратегија по одређеним циљевима је дат у наставку (Србија и Агенда 2030, 2017):

Стратегије за циљ свет без глади:

- Стратегија развоја пољопривреде и руралног развоја

Стратегије за циљ свет без сиромаштва:

- Стратегија запошљавања
- Стратегија социјалне заштите

Стратегије за циљ смањење неједнакости:

- Стратегија за социјално укључивање Рома
- Стратегија за превенцију и заштиту од дискриминације

Стратегије за циљ родна равноправност:

- Стратегија за трговину људима
- Стратегија за родну равноправност

Стратегије за циљ здравље и благостање:

- Стратегија јавног здравља
- Стратегија за спречавање употреба дрога
- Стратегија за превенцију хроничних болести

Стратегија за циљ чиста вода и санитарни услови:

- Стратегија управљања водама

Стратегија за циљ одговорна потрошња и производња:

- Стратегија управљања отпадом

Стратегија за циљ очување живота на земљи:

- Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса

Стратегије за циљ очување климе:

- Стратегија борбе против климатских промена
- Стратегија заштите ваздуха
- Стратегија адаптације на измењене климатске услове

Стратегија за циљ приступачна енергија из чистих извора:

- Стратегија развоја енергетике

Стратегије за циљ одрживи градови и заједнице:

- Стратегија безбедности саобраћаја на путевима
- Национални програм управљања ризиком од елементарних непогода
- Национална стратегија социјалног становања
- Стратегија развоја културе

Стратегије за циљ индустрија, иновације и инфраструктура:

- Стратегија и политика развоја индустрије

- Стратегија науке
- Стратегија информационог друштва
- Стратегија транспорта

Стратегије за циљ достојанствен рад и економски раст:

- Стратегија безбедности и здравља на раду
- Стратегија за мала и средња предузећа
- Програм за сузбијање сиве економије
- Стратегија развоја туризма

Стратегија за циљ мир, правда и снажне институције:

- Стратегија реформе правосуђа
- Стратегија борбе против корупције
- Стратегија за борбу прања новца и тероризма
- Стратегија за борбу против организованог криминала
- Стратегија за борбу против насиља на спортским приредбама

Стратегије за циљ успостављање партнерстава:

- Стратегија реформе јавне управе
- Стратегија регулаторне реформе и управљања јавним политикама
- Стратегија заштите података о личности
- Програм управљања јавним финансијама

3.3. Правац и тежња политичког развоја ЕУ вредности (ЕУ интеграције)

Своју развојну шансу, Република Србија у великој мери види у прикључењу Европској Унији и коришћењу предности које ово чланство носи (Лукић и Мирковић, 2014).

Европски савет је Републици Србији 2012. године одобрио статус земље кандидата, а споразум о стабилизацији и придруживању Републике Србије Европској Унији је ступио на снагу септембра 2013. године.

Приступање Европској унији представља стратешки циљ државе. Све реформе које се спроводе представљају напор ка остварењу тог циља. Сва развојна документа Републике Србије и документи јавних политика треба да буду конципирани тако да профилишу Републику Србију као будућу државу чланицу ЕУ.

У оквиру приступних преговора, отворено је 16 поглавља (Европска комисија, 2019):

Поглавље 5 – Јавне набавке

Поглавље 6 – Право привредних друштава

Поглавље 7 – Право интелектуалне својине
Поглавље 13 – Рибарство
Поглавље 17 – Економска и монетарна политике
Поглавље 18 – Статистика
Поглавље 20 – Предузетништво и индустријска политика
Поглавље 23 – Правосуђе и основна права
Поглавље 24 – Правда, слобода, безбедност
Поглавље 25 – Наука и истраживање (привремено затворено)
Поглавље 26 – Образовање и култура (привремено затворено)
Поглавље 29 – Царинска унија
Поглавље 30 – Спољни односи
Поглавље 32 – Финансијска контрола
Поглавље 33 – Финансијске и буџетске одредбе
Поглавље 35 – Нормализација односа између Србије и Косова

Кључни приоритети и изазови са којима Република Србија треба да се суочи су: мере и активности политике социјалног укључивања за угрожене групе као што су расељена лица, особе са инвалидитетом и Роми, побољшање доступности здравствене заштите, покривеност деце предшколским образовањем – нарочито у руралним срединама, успостављање приступа доживотног учења, незапосленост младих, миграције, питања заштите животне средине и смањење ризика од катастрофа (Србија и Агенда 2030, 2017).

Европска комисија је у Извештају за 2019. годину идентификовала стање и положај Републике Србије у процесу приступања ЕУ. Кључни резултати Европске комисије су (Европска комисија, 2019):

- У области реформе јавне управе, Република Србија је остварила напредак у области пружања услуга усвајањем неколико нових закона.
- Правосудни систем у Републици Србији такође бележи извештан напредак на основу препорука из 2018. године. Смањен је број заосталих извршних предмета и уведене су одређене мере за усклађивање судске праксе. Потребно је ревидирати систем постављања и вредновања рада судија и тужилаца како би се постигло да развој каријере буде заснован на заслугама и резултатима.
- Резултати у борби против корупције још увек нису довели до мерљивог утицаја, иако је примећен одређени напредак. Органи за спровођење закона и правосудни органи тек треба да прикажу резултате. Целокупна слика указује на постојање корупције у многим областима.

- Остварен је извештан ниво припремљености у борби против организованог криминала. Република Србија је започела спровођење новог економског поглавља Кривичног законика и Закона о организацији и надлежностима државних органа у борби против организованог криминала, тероризма и корупције. Међутим, није постигнут напредак у испуњавању препорука из претходног извештаја. Резултати о делотворним истрагама, гоњењима и правоснажним пресудама у случајевима организованог криминала тек треба да уследе.
- Законодавни и институционални оквир за поштовање основних права је у великој мери успостављен, међутим није постигнут напредак у погледу слободе изражавања. Такође, Република Србија треба да појача мере заштите права особа које се суочавају са дискриминацијом, укључујући особе са инвалидитетом и друге рањиве групе.
- У погледу економских критеријума, постигнут је извештан напредак и умерена припремљеност у развијању функционалне тржишне економије. Притисци цена и инфлаторна очекивања су остала под контролом, а велика фискална прилагођавања током протеклих година су побољшала одрживост дуга. Република Србија је умерено припремљена да се носи са притиском конкуренције и тржишним снагама унутар ЕУ. Иако постоји одређени напредак, квалитет и релевантност образовања и обука не задовољавају у потпуности потребе тржишта рада. Иако је дошло до раста инвестиција, оне су и даље недовољне да реше инфраструктурне недостатке услед вишегодишњег недовољног улагања.
- У погледу способности преузимања обавеза које проистичу из чланства, Република Србија је наставила да ради на усклађивању свог законодавства на правним тековинама ЕУ у свим областима. Одговарајући финансијски и људски потенцијали и стабилни стратешки оквири ће и даље бити кључни за успех реформе.
- Република Србија је остварила добар ниво припремљености у областима као што су право привредних друштава, интелектуална својина, транспортна политика, наука и истраживање, образовање и култура, царина.
- Република Србија је умерено припремљена у областима као што су јавне набавке, статистика, спољни односи, социјална политика и запошљавање, монетарна политика и финансијске услуге.
- Добар напредак је примећен у пољопривреди и усклађивању прописа са правним тековинама ЕУ у области транспорта.
- Ограничен напредак је примећен у области енергетике.

- Политикама у области животне средине и климатских промена тек треба посветити пажњу.

Република Србија је наставила да ради на реализацији обавеза из Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији уз редован политички и економски дијалог.

4. ЕКОНОМСКИ ОКВИР

Економско окружење у ПЕСТЕЛ анализи приказано је на примеру четири града у Србији: (1) Београд; (2) Крушевац; (3) Врање и (4) Рума. При томе, треба истаћи (ради термилошке доследности) да Рума, према Закону о територијалној организацији Републике Србије (Сл. гласник РС бр. 129/2007; 18/2016 и 47/2018) нема статус града, него општине. Осим тога, Београд има посебан статус уређен Законом о главном граду (Сл. гласник РС, бр. 129/2007; 83/2014; 101/2016 и 37/2019). Ове формалне односно статусне разлике су битне, али за потребе ове анализе нису пресудне и могу бити апстраховане. Зато ће у даљем тексту бити коришћен термин "градови".

Сваки од наведена четири града биће посебно представљен навођењем основних економских перформанси. Анализа овако дефинисаног окружења заснива се углавном на секундарним подацима, односно званичним подацима које објављује Републички завод за статистику у оквиру посебних публикација о градовима и општинама у Србији. Такође, коришћени су и јавно доступни подаци које у електронској форми објављује Агенција за привредне регистре (www.apr.gov.rs). Осим тога, поједини показатељи преузети су из стратешких докумената, пре свега из стратегије развоја градова који су обухваћени узорком (ови документи преузети су са званичних интернет презентација Београда, Крушевца, Врања и Руме). Имајући у виду обим овог истраживања, односно циљеве анализе било је неопходно изабрати свега неколико основних индикатора као што су: број и структура привредних субјеката који су регистровани на подручју града, њихове основне финансијске перформансе, затим подаци о запослености и зарадама, али и подаци о непрофитном сектору. Подаци су углавном приказивани табеларно. Иако ограничена, ова анализа може да покаже какав је економски амбијент у изабрана четири града у Србији. На основу тога могуће је проценити у којој мери је стимулативан амбијент за развој социјалног предузетништва у Србији, односно у изабраним локалним самоуправама.

Сви подаци о изабраним градовима биће систематизовани на исти начин како би се обезбедила упоредивост. Што се тиче временске димензије, у анализи ће бити коришћени подаци за последње три године. Последњи расположиви подаци односе се на крај 2018. године и стање 30.06.2019. године.

4.1. Приказ економског окружења на примеру Београда

Београд је економски центар који генерише око трећине укупног бруто домаћег производа Србије. Простире се на површини од 3.234 км², а у њему живи око 1,7 милиона становника (према проценама из 2018. године). У Београду је запослено око 670 хиљада становника. Просечна нето зарада износила је 57,7 хиљада динара, што је знатно изнад републичког просека.

Подаци о броју привредних друштава и предузетника која су регистрована на подручју Београда приказани су у следећем табеларном прегледу:

Табела 4. Број привредних друштава и предузетника на градском подручју Београда

Година	2016	2017	2018	2019*
ПРИВРЕДНА ДРУШТВА				
Активна привредна друштва	57.382	60.060	62.737	54.766
Новооснована привредна друштва	4.099	4.553	4.547	2.415
Брисана/угашена привредна друштва	1.057	1.212	1.825	836
ПРЕДУЗЕТНИЦИ				
Активни	61.158	65.864	70.892	73.437
Новоосновани	9.166	9.667	9.996	4.951
Брисаних из евиденције	5.281	4.990	5.003	2.408

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Претежна делатност највећег броја привредних друштава је трговина на велико и мало, затим стручне, научне, информационе и техничке делатности, као и прерађивачка индустрија. Такође, највећи број предузетника се бави трговином. Финансијске перформансе привредних друштава (подаци из 2018. године) показују да је 2/3 привредних организација исказало нето добит у укупном износу од око 375 милијарди динара. Међутим, око трећине привредних друштава остварило је нето губитак 139,5 милијарди динара. Укупан капитал привредних друштава износио је 4.234 милијарди динара.

Подаци такође показују да се предузетништво у Београду динамично развија, односно да је прилично витално. Током последње три године остварен је континуиран

раст броја предузетника, затим раст укупне активе и пословних прихода у овом сектору.

Амбијент за развој социјалног предузетништва илуструје и структура непрофитног сектора у Београду која је приказана у следећој табели:

Табела 5. Основни подаци о непрофитном сектору у Београду

Година	2016	2017	2018	2019*
УДРУЖЕЊА				
Активна	12.132	12.943	13.642	13.913
Новооснована	1.114	997	1.013	487
Брисана из евиденције	143	192	327	221
ЗАДУЖБИНЕ И ФОНДАЦИЈЕ				
Активне	450	479	507	520
Новоосноване	39	36	34	16
Брисане из евиденције	6	7	11	4

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Према подацима из 2018. године у овом сектору било је око 8.000 запослених, што је за око 4,7% мање у односу на претходну годину, а готово исто као и 2016. године. Укупна средства су током посматраног периода (2016 - 2018) повећана од 66,0 милијарди колико су износила 2016. године на 75,6 милијарди динара две године касније (раст од око 14%). Пословни приходи су у 2016. години износили 47,3 милијарде динара, да би наредне године били повећани на 51,4 милијарде динара, а затим смањени на 50,8 милијарди у 2018. години. Такође, укупни улози у непрофитном сектору износили су око 30 милијарди динара у 2016., 36,7 милијарди у 2017. а 40,2 милијарде у 2018. години. Нето добит сектора износила је 4,4 милијарде динара, а нето губитак 2,2 милијарде динара.

4.2. Приказ економског окружења на примеру Крушевца

Град Крушевац је средиште Расинског округа и просторе се на површини од 854 км². Према попису становништва из 2002. године у овом граду је живело 131.368 становника. На следећем попису (2011) број становника је смањен на 128.752. Данас се процењује да у граду живи око 121.000 становника. У Крушевцу је крају 2018. године било запослено 31.611 лица, док је просечна нето зарада износила 42.981 динара. Према већини економских параметара Крушевац спада у II групу развијености у Србији (80% - 100% републичког просека).

Подаци о броју привредних друштава и предузетника која су регистрована на подручју Крушевца приказани су у следећем табеларном прегледу:

Табела 6. Број привредних друштава и предузетника на подручју Крушевца

Година	2016	2017	2018	2019*
ПРИВРЕДНА ДРУШТВА				
Активна привредна друштва	1.289	1.334	1.369	1.166
Новооснована привредна друштва	77	88	74	36
Брисана/угашена привредна друштва	22	33	38	23
ПРЕДУЗЕТНИЦИ				
Активни	4.129	4.344	4.564	4.615
Новоосновани	637	678	750	310
Брисаних из евиденције	390	466	536	256

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Као што се види из претходне табеле, у посматраном периоду (2016-2018) расте број привредних друштава. Истовремено, забележен је раст укупне aktive са 87,5 милијарди динара у 2016. години на 97,6 милијарди у 2018. години. Раст укупне aktive праћен је и растом пословних прихода (са 74,5 на 90,6 милијарди динара) и капитала (са 27,9 на 34,3 милијарде динара). На крају 2018. године успешна привредна друштва у Крушевцу остварила су укупну нето добити 4,6 милијарди динара, али је на другој страни забележен губитак од око 49,5 милијарди динара.

Финансијске перформансе предузетничког сектора у Крушевцу су боље у односу на сектор привредних друштава. Укупна средства којима располажу предузетници у овом граду износила су на крају 2018. године око 2,1 милијарду

динара. Са овим средствима предузетници су генерисали око 4,5 милијарди динара пословних прихода и око 148 милиона динара нето добитка. Са друге стране, укупан губитак који је забележен у 2018. години износио је свега 29 милиона динара. Дакле, овај сектор економије је позитивно пословао. Основни подаци о непрофитном сектору у Крушевцу приказани су у следећој табели:

Табела 7. Основни подаци о непрофитном сектору у Крушевцу

Година	2016	2017	2018	2019*
УДРУЖЕЊА				
Активна	530	550	569	585
Новооснована	34	25	24	16
Брисана из евиденције	1	7	10	3
ЗАДУЖБИНЕ И ФОНДАЦИЈЕ				
Активне	2	2	2	1
Брисане из евиденције				1

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Према подацима из 2018. године, у непрофитном сектору на подручју града Крушевца било је свега 147 запослених, што је 11,4% више него на крају претходне године. У 2016. години укупна средства у овом сектору износила су 496,2 милиона динара, следеће године су повећана на 538,4 милиона динара (за 8,5%), али су у 2018. години драстично смањена на 301,2 милиона динара (за 44,0%). Међутим, током посматраног периода, пословни приходи су константно расли, са 417,6 милиона динара у 2016., на 467,0 милиона у наредној години, да би у 2018. години достигли ниво од 532,5 милиона динара. На крају 2018. године у овом сектору остварена је нето добит од 47,7 милиона динара, али и нето губитак од око 6,3 милиона динара.

4.3. Приказ економског окружења на примеру Врања

Град Врање се налази у јужној Србији и представља седиште Пчињског округа. Територија града Врања заузима површину од 860 км², а обухвата укупно 105 насеља. Град Врање има једну градску општину (Врањска бања) и 52 месне заједнице. Треба истаћи да Врање спада међу свега 6 градова у Србији који у свом саставу имају градске општине (осим Врања, градови са градским општинама су Београд, Нови Сад, Пожаревац, Ужице и Ниш). Према попису из 2002. у Врању је живело 87,3 хиљаде становника, а према попису из 2011. године свега 83,5 хиљада грађана. Процењује се да данас у овом граду живи око 80,4 хиљаде становника. У Врању је на крају 2018. године било 21.594 запослених, док је просечна нето зарада износила 42.130 динара. Према већини економских индикатора, Врање спада у II групу развијености у Србији (80%-100% републичког просека).

Подаци о броју привредних друштава и предузетника која су регистрована у Врању приказани су у следећем табеларном прегледу:

Табела 8. Број привредних друштава и предузетника на подручју Врања

Година	2016	2017	2018	2019*
ПРИВРЕДНА ДРУШТВА				
Активна привредна друштва	943	970	990	893
Новооснована привредна друштва	76	60	72	33
Брисана/угашена привредна друштва	9	14	19	7
ПРЕДУЗЕТНИЦИ				
Активни	2.159	2.271	2.374	2.429
Новоосновани	350	338	330	157
Брисаних из евиденције	261	225	226	104

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Током посматраног раздобља, расте број привредних друштава (са 943 у 2016. на 990 у 2018. години). Истовремено, забележен је постепени раст укупне aktive са 82 милијарде динара у 2016. години на 84,6 милијарди динара у 2018. години). Раст укупне aktive праћен је растом пословних прихода (са 48,9 на 60,5 милијарди динара).

Међутим, кретање капитала је било променљиво. У 2016. години укупан капитал износио је 24,7 милијарди динара, да би следеће године био смањен на 21,7

милијарди (за 12,1%), а у 2018. години опет повећан на 22,5 милијарди динара. На крају 2018. године, успешна привредна друштва у Врању остварила су укупну нето добит од око 3 милијарде динара, али је на другој страни забележен губитак од око 63,1 милијарди динара.

Финансијске перформансе предузетничког сектора у Врању су знатно боље у односу на сектор привредних друштава. Укупна средства којима су на крају 2018. године располагали предузетници у овом граду износила су око 1,5 милијарди динара. Са овим средствима предузетници су генерисали око 3 милијарде пословних прихода и 130,8 милиона динара нето добити. Са друге стране, укупан губитак износио је 82,7 милиона динара. Дакле, овај сектор економије У Врању био је у зони позитивног пословања. Основни подаци о непрофитном сектору у Врању приказани су у следећој табели:

Табела 9. Основни подаци о непрофитном сектору у Врању

Година	2016	2017	2018	2019*
УДРУЖЕЊА				
Активна	282	305	332	336
Новооснована	20	26	29	6
Брисана из евиденције	2	4		3
ЗАДУЖБИНЕ И ФОНДАЦИЈЕ				
Активне	2	3	3	2
Новоосноване		1		
Брисане из евиденције				1

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Према подацима из 2018. године, у непрофитном сектору на подручју града Врања било је свега 127 запослених, што је за скоро трећину више него претходне године. Међутим, то чини свега 0,6% од укупног броја запослених у Врању, тако да се број запослених који су ангажовани у непрофитном сектору може оценити као релативно мали. Укупна средства износила су 138,3 милиона динара (што је на истом нивоу као и 2017. године), а улози 91,5 милиона динара (око 5% више него 2017.). Пословни приходи износили су 308,2 милиона динара што је за 1,2% више него у 2017. години, али 26,2% мање него у 2016. години. На крају 2018. године овај сектор је

остварио укупно око 17 милиона динара нето добитка, док је нето губитак износио 8,7 милиона динара.

4.4. Приказ економског окружења на примеру Руме

Рума се налази у Срему, у Војводини и заузима површину од 582 км². Према попису из 2002. године у Руми је живело 60 хиљада становника, а према попису из 2011. године свега око 54 хиљаде. Процењује се да данас у Руми живи око 51 хиљада становника. На крају 2018. године у Руми је било 15.094 запослених, док је просечна нето зарада износила 43.589 динара. Према већини економских показатеља, Рума спада у II групу развијености у Србији (80% - 100% републичког просека).

Подаци о броју привредних друштава и предузетника која су регистрована у Руми приказани су у следећем табеларном прегледу:

Табела 10. Број привредних друштава и предузетника на подручју Руме

Година	2016	2017	2018	2019*
ПРИВРЕДНА ДРУШТВА				
Активна привредна друштва	569	596	610	549
Новооснована привредна друштва	33	36	34	26
Брисана/угашена привредна друштва	10	11	16	9
ПРЕДУЗЕТНИЦИ				
Активни	1.478	1.565	1.651	1.673
Новоосновани	203	229	237	92
Брисаних из евиденције	167	149	152	70

Извор: АПР

Током посматраног раздобља (2016 - 2018) расте број привредних друштава (569 у 2016. години на 610 у 2018). Истовремено, забележен је и раст укупне активе ових привредних друштава са 46,8 милијарди у 2016. години на 60,7 милијарди динара у 2018. години. Овај раст праћен је растом пословних прихода (са 36,1 милијарди на 50,9 милијарди динара) и капитала (са 18,7 милијарди на 24,8 милијарди динара). На крају 2018. године, укупан нето добитак привредних друштава на подручју општине Рума износио је 3,3 милијарде динара, али је на другој страни забележен и нето губитак у износу 1,05 милијарди динара.

Финансијске перформансе предузетника, на крају 2018. године, у Руми илуструју следећи подаци; (1) Укупна актива износила је 969,4 милиона динара; (2) Капитал је износио 208,2 милиона динара; (3) пословни приходи били су 2,7 милијарди динара; (4) нето добит 71,7 милиона динара, а нето губитак 12,6 милиона динара. Основни подаци о непрофитном сектору у Руми приказани су у следећој табели:

Табела 11. Основни подаци о непрофитном сектору у Руми

Година	2016	2017	2018	2019*
УДРУЖЕЊА				
Активна	299	313	314	320
Новооснована	20	16	15	11
Брисана из евиденције	3	3	15	4
ЗАДУЖБИНЕ И ФОНДАЦИЈЕ				
Активне	1	1	1	1

Извор: АПР

Напомена:

* Последње ажурно стање се односи на период 01. јануар - 30. јун 2019. године

Према подацима из 2018. године, у непрофитном сектору на подручју општине Рума било је свега 39 запослених, што је знатно мање него претходних година (у 2016. години у овом сектору било је ангажовано 60, а у 2017. години 43 запослена). У поређењу са осталим градовима који су обухваћени узорком, непрофитни сектор у Руми је ангажовао најмањи број запослених у односу на број регистрованих удружења. То се може објаснити на два начина: а) многа удружења у Руми су пасивна, односно само формално активна; б) удружења у Руми се ослањају на волонтерски рад својих чланова. Поређења ради, у Врању и у Руми има приближно исти број регистрованих удружења (у Врању 337, а у Руми 321). У Врању у овим удружењима запослено је 127, а у Руми свега 39. Исто тако, број запослених у непрофитном сектору Руме чини свега 0,3% од укупног броја запослених, док у Врању овај удео износи 0,6%, у Крушевцу 0,5%, а у Београду 1,2.

Укупна средства на крају 2018. године износила су 92,1 милион динара што је за око 4,3% више него претходне године, а за 8,1% у односу на 2016. годину. Улози су износили свега 41,8 милиона динара и били су на приближно истом нивоу као и претходне године. Пословни приходи износили су 168,9 милиона динара и били су за

4,4% мањи него годину дана раније. Нето добит у овом сектору износила је свега 8,2 милиона динара, а нето губитак 4,4 милиона динара.

* * *

На основу претходних напомена и навођења основних података о економском амбијенту у изабрана четири града (Београд, Крушевац, Врање и Рума) може се дефинисати неколико закључака. **Прво**, Београд је убедљиво по својим економским перформансама најразвијенији економски центар у Србији (по генерисаном бруто домаћем производу, по броју запослених, по броју привредних друштава, по броју предузетника, по капиталу, укупним приходима итд.). Такође, ниво развијености непрофитног сектора у Београду је далеко испред осталих градова. **Друго**, привредни амбијент у Србији, на примеру ова четири града, не може се оценити као повољан, нарочито у мањим местима. Када се погледају макроекономски показатељи за читаву Србију евидентно је да се привреда Србије још увек није у потпуности опоравила од велике економске кризе која је ескалирала 2008/09. године. Иако су забележени одређени позитивни трендови (привредни раст мерен стопом раста БДП-а током последњих пет година, повећање запослености, односно смањење незапослености, фискални суфицит, монетарна стабилност која се одликује ниском стопом инфлације) потребан је још динамичнији економски развој у наредном периоду да би се Србија приближила просеку европских земаља (ЕУ 27). **Треће**, непрофитни сектор у Србији је још увек у почетним фазама развоја, односно постоји још увек велик простор за напредак нарочито што се тиче повећања запослености и јачања социјалне кохезије.

4.5. Подстицајне мере за социјална предузећа и предузетнике према предлогу Закона о социјалном предузетништву

Подстицајне мере за социјална предузећа и предузетнике биће представљене на основу Предлога Закона о социјалном предузетништву који су припремиле организације цивилног друштва у сарадњи са државним институцијама (преузето са Интернет адресе Народне скупштине Републике Србије www.parlament.gov.rs; (приступљено 06. новембар 2019. године). У овом Предлогу посебан део односи се на подстицање социјалног предузетништва.

Подстицање социјалног предузетништва подразумева мере и активности: а) припреме за запошљавање и б) подстицања запошљавања и одржања запошљавања. Подстицање социјалног предузетништва организује и спроводи организација надлежна

за послове запошљавања, установа социјалне заштите и предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом које има статус социјалног предузећа. Подстицање социјалног предузетништва може да организује и спроводи и јединица локалне самоуправе преко центра за подстицање социјалног предузетништва у складу са законом (чл.12. Предлога Закона о социјалном предузетништву).

Предност за укључивање у мере и активности подстицања социјалног предузетништва имају корисници који истовремено спадају у две и више категорија социјално рањивих група: (1) лица која остварују право на новчану социјалну помоћ или помоћ за оспособљавање, односно новчану накнаду за случај незапослености; (2) дугорочно незапослена лица старија од 50 година; (3) припадници етничких заједница код којих је утврђена стопа незапослености на територији локалне самоуправе виша у односу на просечну стопу незапослености у Републици Србији; (4) особе са инвалидитетом; (5) интерно расељена и избегла лица; (6) самохрани родитељи или супружници из породице у којој су оба супружника незапослена; (7) повратници по споразуму о реадмисији; (8) лица која су била на издржавању казне затвора; (9) жртве трговине људима, злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације; (10) лица која се суочавају са егзистенцијалним тешкоћама због зависности од алкохола, дрога или других опојних средстава, после завршетка програма одвикавања; (11) друга теже запошљива лица у складу са прописима о запошљавању, односно други корисници у складу са прописима из области социјалне заштите.

Један од видова подстицања социјалног предузетништва је и припрема за запошљавање. Ова припрема подразумева услуге процене и планирања, подршке за самосталан живот, саветодавно-терапијске и социјално едукативне услуге намењене социјално рањивим категоријама становништва. Такође, припрема за запошљавање обухвата и спровођење активне политике запошљавања и професионалне рехабилитације по прилагођеним програмима које се односе на индивидуални саветодавни рад, развој мотивације, стручну подршку, унапређење радно-социјалних вештина и способности, помоћ за оспособљавање за рад, као и додатно образовање и обука. Спровођење мера и активности припреме за запошљавање врше организације самостално или преко предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом које има статус социјалног предузећа, центра за подстицање социјалног предузетништва, образовних установа и субјеката који могу да спроводе поједине мере и активности у складу са законом. По истеку мера и активности припреме за запошљавање којима се стичу знања и способности за обављање конкретних послова, кориснику се издаје потврда о завршеној припреми, која садржи и опис стечених знања и вештина. Препоруку за запошљавање у социјалном предузећу организација издаје кориснику коме, према процени те организације, није потребно

укључивање у мере и активности припреме за запошљавање ради стицања знања и вештина за обављање конкретних послова. Кориснику који се налази на припреми за запошљавање дуже од месец дана припада право на накнаду трошкова превоза и трошкова исхране за време трајања припреме у висини неопорезованог износа у складу са законом.

Мере подстицања запошљавања и одржања запослења подразумевају мере активне политике запошљавања којима се обезбеђује стручна подршка за оснивање и почетак рада социјалног предузећа, подршка samozapošljavanja, субвенције за запошљавање корисника, субвенције зарада особа са инвалидитетом и друге мере којима се обезбеђују средства за запошљавање и одржање запослења у социјалном предузећу. Мере подстицања запошљавања и одржања запослења спроводи организација надлежна за послове запошљавања.

Социјално предузеће које запосли на неодређено време корисника који је обухваћен мерама и активностима припреме за запошљавање, а није обухваћен другим мерама подстицања запошљавања, може да оствари право на субвенцију зараде у периоду од 12 месеци у износу који није виши од износа минималне зараде. Ова субвенција остварује се према прописима о државној помоћи за запошљавање лица која се теже запошљавају.

Социјално предузеће остварује посебна права утврђена прописима из области јавних набавки, фискалне политике, доприноса за обавезно социјално осигурање, државне помоћи и другим прописима.

Јединица локалне самоуправе која самостално или споразумно са другом јединицом локалне самоуправе обезбеди запошљавање најмање 10% корисника који имају пребивалиште на територији те јединице локалне самоуправе, од којих је најмање половина корисника који имају предност за укључивање у припрему за запошљавање, може остварити учешће у финансирању мера подстицања запошљавања и одржања запослења у социјалном предузећу на територији те јединице локалне самоуправе. При томе, ниво средстава зависи од степена развијености јединица локалне самоуправе који је утврдио републички орган надлежан за послове статистике:

- за четврту групу (степен развијености испод 60% републичког просека) и за девастирана подручја (степен развијености испод 50% републичког просека) – половина потребних средстава;
- за трећу групу (у распону од 60% до 80% републичког просека – трећину потребних средстава;

- за другу групу (у распону од 80% до 100% републичког просека) и остале јединице локалне самоуправе – 10% потребних средстава.

Јединица локалне самоуправе обезбеђује запошљавање корисника који имају пребивалиште на територији те јединице локалне самоуправе оснивањем једног или више социјалних предузећа која обављају послове из надлежности јединице локалне самоуправе у складу са прописима о локалној самоуправи, односно оснивањем социјалног предузећа као другог субјекта пружаоца услуга социјалне заштите у складу са прописима из области социјалне заштите и запошљавају одговарајући број корисника (чл.22. Предлога закона о социјалном предузетништву).

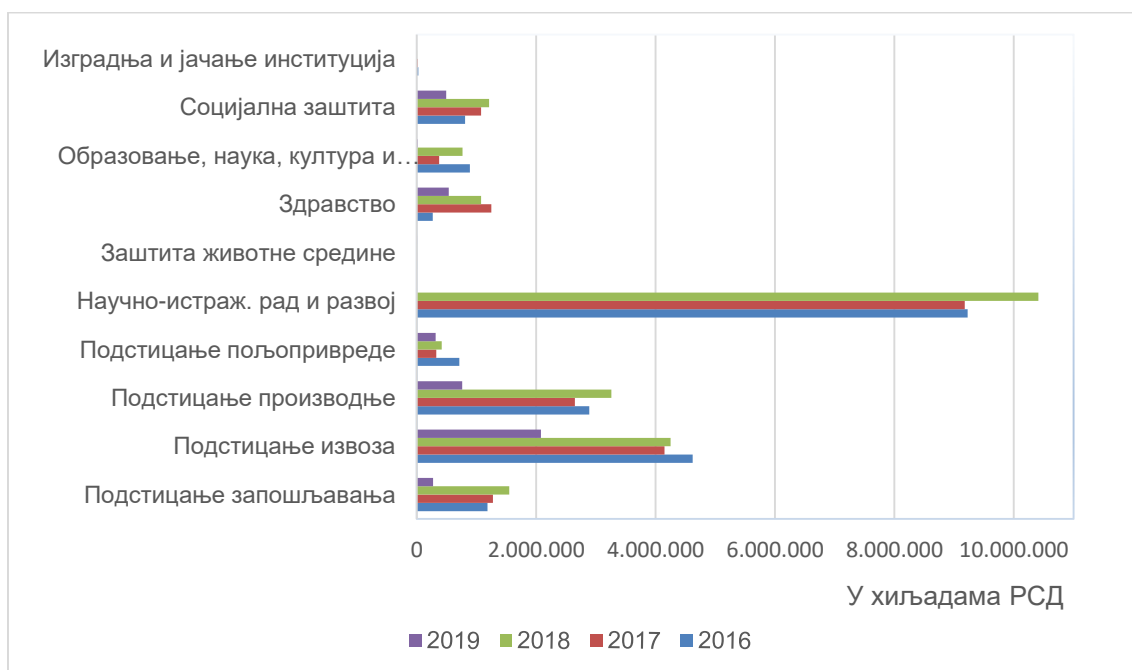
Обезбеђивање запошљавања корисника на територији јединице локалне самоуправе може се обезбедити и обављањем послова, набавком роба или вршењем услуга од стране једног или више социјалних предузећа основаних на њеној територији која запошљавају одговарајући број корисника, под условом да се на тај начин обезбеђују зараде запослених корисника у висини просечне зараде по запосленом у Републици Србији према подацима републичког органа надлежног за послове статистике у период од најмање 12 месеци од дана извршења финансијских обавеза (чл.23. Предлога закона о социјалном предузетништву).

Ако је јединица локалне самоуправе основала више социјалних предузећа на својој територији, онда ова јединица оснива центар за подстицање социјалног предузетништва. Основне функције овог центра су: сагледавање испуњености услова за статус социјалног предузећа, координација и праћење рада социјалних предузећа, подстицање социјалног предузетништва и друге послове који се односе на социјална предузећа (чл. 24. Предлога закона о социјалном предузетништву).

Овим Предлогом закона о социјалном предузетништву предвиђено је да се оснује Буџетски фонд за подстицање социјалног предузетништва којим управља министарство надлежно за послове запошљавања и социјалне политике. Овај фонд финансира се из средстава обезбеђених у буџету Републике Србије, средстава издвојених из дела добити социјалних предузећа, донација, легата и других прихода у складу са законом. Средства се користе у сврхе подстицања социјалног предузетништва, побољшања услова рада, унапређења производних програма и услуга, увођења стандарда, побољшања квалитета производа и пружених услуга, као и за програме помоћи социјалним предузећима у случају проблема у њиховом пословању у складу са правилима о државној помоћи (чл. 26. Предлога закона о социјалном предузетништву).

Такође, Влада Републике Србије оснива Савет за подстицање развоја социјалног предузетништва као саветодавно тело које даје мишљења која се односе на подстицање социјалног предузетништва, пројектима развоја социјалног

предузетништва и обавља друге послове у складу са одлуком о оснивању. Овај савет чине представници оснивача, организација, предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом која имају статус социјалног предузећа, центара за подстицање социјалног предузетништва, социјалних предузећа, удружења од значаја за социјално предузетништво и других лица. Исто тако, јединица локалне самоуправе може основати савет на локалном нивоу или у оквиру постојећих органа, односно центра за подстицање социјалног предузетништва (чл. 27. Предлога закона о социјалном предузетништву).

Графикон 9. Подаци о укупним подстицајима за град Београд (Извор: АПР)

Као што је приказано на Графикону 9. највећа су улагања у научно истраживачки рад и развој у протекле четири године, респективно. Занимљиво је да је град Београд издвојио минимална улагања за заштиту животне средине (мање од 2.800.000 динара у просеку), такође минимална су улагања за развој и јачање институција што се може одразити на креирања повољне политике за развој социјалног предузетништва. Према подацима АПР-а недовољна су улагања у

социјалну заштиту, подстицање запошљавања и образовања, што такође утиче на социјалну економију на територији града Београда.

Графикон 10. Подаци о укупним подстицајима за град Крушевац

Расподела подстицајних мера за регионални развој на територији града Крушевца усмерена је на подстицање производње, на основу чега се може закључити да постоји повољна економска клима за покретање социјалних предузећа чија је претежна делатност производња. Посебно се истиче позитиван тренд улагања у пољопривреду која је доминантна производна грана у овом региону. Недостатак подршке огледа се у негативном тренду подстицања запошљавања и извоза.

Графикон 11. Подаци о укупним подстицајима за град Врање

Код подстицајних мера развоја града Врања не може се предвидети приоритет друштвених области у којима се пласирају улагања, с обзиром да је тренд улагања осцилаторан. На основу података из Графикона 11. приметна су значајна улагања у производњу и извоз током 2016. и 2017. године, док је у 2018. забележен знатно мањи ниво улагања. Према приказаним подацима и на основу других релевантних информација, улагања у регион града Врања директно су повезана са доласком иностраних компанија које држава у одређеној мери субвенционире. С обзиром да су улагања усмерена на произвођачку делатност, развој социјалног предузетништва треба организовати и усмерити на предузећа која се баве производњом и даљом дистрибуцијом својих производа, јер се на тај начин остварују позитивни ефекти у оба сектора.

Графикон 12. Подаци о укупним подстицајима за Руму

На основу података који су приказани на Графикону 12. може се закључити да су улагања у Руми централизована и усмерена на подстицање производње, пољопривреде, извоза и запошљавања, док се за елементарне друштвене потребе (социјална заштита, изградња и јачање институција, заштита животне средине, здравство, образовање) издвајају минимална средства. С једне стране, улагање у привредни раст може се тумачити као позитиван пример расподеле улагања, али са друге стране недовољна улагања у јачање друштвеног капацитета може се негативно испољити на онаживање и јачање потенцијала најугроженијих група становништва.

На основу података из графичких приказа градова који су обухваћени Анализом може се донети закључак да постоји значајна разлика у подстицајним мерама и улагањима између региона. За развој социјалне економије и социјалног предузетништва неопходно је усмерити улагања у области од значаја, као што су јачање институција, образовање, подстицање запошљавања и јачање привредног сектора кроз одговарајуће субвенције намањене социјалним предузећима.

5. СОЦИЈАЛНИ ОКВИР

Социо-демографски подаци, као део ПЕСТЕЛ анализе приказани су на примеру четири града у Србији: (1) Београд, (2) Крушевац; (3) Врање и (4) Рума. Извор ових података је Публикација Републичког завода за статистику „Општине и региони у Републици Србији 2018. године“ који се заснивају на последњем попису становништва из 2011. Године. Имајући у виду обим и циљеве ове анализе приказани су само основни подаци као што су полна, старосна, образовна, етничка и структура становништва по економској активности (активно и неактивно становништво).

5.1. Социо-демографски подаци за Београд

Према резултатима последњег пописа становништва из 2011. године у Београду је живело 1,659 милиона становника. Старосна и полна структура становника Београда приказана је у следећој табели:

Табела 12. Старосна и полна структура становништва Београда

Старост	Мушкарци	Жене	Укупно
0 – 4 године	42121	39954	82075
5 – 9 година	39805	37668	77473
10 – 14 година	37585	35597	73182
15 – 19 година	43380	41148	84528
20 – 24 године	49294	48945	98239
25 – 29 година	60808	64123	124931
30 – 34 године	65348	68247	133595
35 – 39 година	60148	63275	123423
40 – 44 године	53747	56766	110513
45 – 49 година	51239	56794	108033
50 – 54 године	52883	61159	114042
55 – 59 година	61859	72717	134576
60 – 64 године	54719	68349	123068
65 – 69 година	32127	40409	72536
70 – 74 године	33059	44566	77625
75 – 79 година	26484	37284	63768
Преко 80 година	21220	36748	57833
УКУПНО	785826	873614	1659440

Као што се види из претходне табеле, у полној структури, на подручју Београда, заступљеније су жене (52,6%) у односу на мушкарце (47,4%). Што се тиче старосне структуре, највеће учешће има старосна група од 55-59 година. Просечна старост грађана Београда износила је 41,8 година (мушкарци 40,3, а жене 43,2 године).

Национална структура грађана Београда, представљена је следећом табелом (Табела бр. 13.):

Табела 13. Национална припадност становника Београда

Народ	Број становника	%
Срби	1.505.448	90,72
Албанци	1.252	0,08
Бошњаци	1.596	0,10
Бугари	1.188	0,07
Власи	182	0,01
Горанци	5.328	0,32
Југословени	8.061	0,49
Мађари	1.810	0,11
Македонци	6.970	0,42
Муслимани	3.996	0,24
Немци	498	0,03
Роми	27.325	1,65
Румуни	1.282	0,08
Руси	1.301	0,08
Русини	245	0,01
Словаци	2.104	0,13
Словенци	1.539	0,09
Украјинци	418	0,03
Хрвати	7.752	0,47
Црногорци	9.902	0,60
Остали	7.255	0,43
Неопредељени	38.971	2,33
Регионално опредељени	1.289	0,08
Непознато	23.728	1,43
Укупно	1.659.440	100,00

Подаци из претходне табеле показују да су у националној структури становника Београда најбројнији Срби (90,7%), а затим Роми (1,6%) и Црногорци (0,6%). Један део

становника није се изјаснио, односно определио према националној припадности (2,33%). Образовна структура становника Београда представљена је следећом табелом:

Табела 14. Београд - становништво старо 15 и више година према школској спреми

Ниво образовања	Број становника	%
Без школске спреме	16751	1,17
Непотпуно основно образовање	58259	4,08
Основно образовање	198842	13,95
Средње образовање	749079	52,50
Више образовање	117137	8,21
Високо образовање	279642	19,60
Непознато	7000	0,49
УКУПНО	1426710	100,00

Дакле, у образовној структури становништва Београда доминира средња стручна спрема (52,50%), а затим висока и виша стручна спрема (27,81%). Међутим, значајан удео имају и становници са непотпуним основним и основним образовањем (18,03%). У анализи социо-демографског окружења корисно је сагледати и податке о становништву према економској активности (Табела бр. 15)

Табела 15. Београд - становништво према економској активности

Категорија становништва	Број становника	%
Активно становништво	722.108	100,00
Запослени	593.021	82,12
Незапослени	129.087	17,88
Неактивно становништво	937.332	100,00
Млађи од 15 година	232.730	24,83
Пензионери	392.906	41,92
Лица са приходима од имовине	3.640	0,39
Ученици/студенти	141.959	15,14
Лица која обављају само кућне послове	86.568	9,24
Остало	79.529	8,48

Подаци из претходне табеле показују да је у Београду има више неактивног у односу на активно становништво. Активно становништво чини 43,51%, а неактивно чак 56,49% укупног становништва у Београду. У структури неактивног становништва доминирају пензионери (око 42%), а затим лица млађа од 15 година (око 25% година),

као и ученици и студенти (око 15%). Значајно је учешће лица која обављају само кућне послове (преко 9,2%).

5.2. Социо-демографски подаци за Крушевцац

Према резултатима последњег пописа становништва из 2011. године у Крушевцу је живело 128,7 хиљада становника. Старосна и полна структура становника Крушевца приказана је у следећој табели:

Табела 16. Старосна и полна структура становништва Крушевца

Старост	Мушкарци	Жене	Укупно
0 – 4 године	2860	2692	5552
5 – 9 година	3270	3106	6376
10 – 14 година	3329	3149	6478
15 – 19 година	3665	3463	7128
20 – 24 године	3849	3616	7465
25 – 29 година	4042	3888	7930
30 – 34 године	4481	4288	8769
35 – 39 година	4590	4545	9135
40 – 44 године	4034	4122	8156
45 – 49 година	3920	4077	7997
50 – 54 године	4373	4720	9093
55 – 59 година	5597	5955	11552
60 – 64 године	4947	5338	10285
65 – 69 година	2878	3304	6182
70 – 74 године	2799	3444	6243
75 – 79 година	2359	3231	5590
80 – 84 године	1320	2001	3321
Преко 85 година	489	1011	1500
УКУПНО	62802	65950	128752

Као што се види из претходне табеле, у полној структури, на подручју Крушевца, заступљеније су жене (51,2%) у односу на мушкарце (48,8%). Што се тиче старосне структуре, највеће учешће има старосна група од 55-59 година (око 9% од укупног броја становника), а затим старосна група од 60-64 године (око 8% укупног становништва) Просечна старост грађана Крушевца износила је 42,7 година (мушкарци 41,4, а жене 43,9 године). Подаци о старосној структури становништва

указују да Крушевац има, у просеку, за нијансу старије становништво у односу на Београд. Национална структура грађана Крушевца представљена је следећом табелом (Табела бр. 17.):

Табела 17. Национална припадност становника Крушевца

Народ	Број становника	%
Срби	122529	95,17
Албанци	32	0,03
Бошњаци	2	0,00
Бугари	40	0,03
Буњевци	1	0,00
Власи	101	0,08
Горанци	19	0,01
Југословени	86	0,07
Мађари	17	0,01
Македонци	200	0,16
Муслимани	18	0,01
Немци	9	0,01
Роми	2461	1,91
Румуни	38	0,03
Руси	35	0,02
Словаци	4	0,00
Словенци	19	0,01
Украјинци	4	0,00
Хрвати	107	0,08
Црногорци	282	0,22
Остали	97	0,08
Неопредељени	925	0,72
Регионално опредељени	7	0,01
Непознато	1719	1,34
Укупно	128752	100,00

Подаци из претходне табеле показују да су у националној структури становника Крушевца најбројнији Срби (95,2%), а затим Роми (1,9%) и Црногорци (0,2%), Један део становника није се изјаснио, односно определио према националној припадности (око 2%). Образовна структура становника Крушевца представљена је наредном табелом:

Табела 18. Крушевац - становништво старо 15 и више година према школској спреми

Ниво образовања	Број становника	%
Без школске спреме	3536	3,20
Непотпуно основно образовање	13450	12,19
Основно образовање	24596	22,29
Средње образовање	51868	47,00
Више образовање	6621	6,00
Високо образовање	9929	9,00
Непознато	346	0,32
УКУПНО	110346	100,00

Дакле, у образовној структури становништва Крушевца доминира средња стручна спрема (47%), али је значајно заступљено и становништво које има само основно образовање (око 22%). Удео становника са вишим и високим образовањем износио је око 15%. Податке о становништву према економској активности садржи наредна табела:

Табела 19. Крушевац - становништво према економској активности

Категорија становништва	Број становника	%
Активно становништво	51299	100,00
Запослени	35880	69,94
Незапослени	15419	30,06
Неактивно становништво	77453	100,00
Млађи од 15 година	18406	23,76
Пензионери	30376	39,22
Лица са приходима од имовине	608	0,78
Ученици/студенти	10235	13,21
Лица која обављају само кућне послове	11580	14,95
Остало	6248	8,08

Подаци из претходне табеле показују да у Крушевцу има више неактивног у односу на активно становништво. Активно становништво чини 39,84%, а неактивно чак 60,16% укупног становништва. У структури неактивног становништва доминирају пензионери (око 40%), а затим лица која обављају само кућне послове као што су нпр. домаћице (око 15%).

5.3. Социо-демографски подаци за Врање

Према резултатима последњег пописа становништва из 2011. године у Врању је живело 83.524 становника. Старосна и полна структура становника Врања приказана је у следећој табели:

Табела 20. Старосна и полна структура становништва Врања

Старост	Мушкарци	Жене	Укупно
0 – 4 године	2002	1864	3866
5 – 9 година	2321	2184	4505
10 – 14 година	2462	2293	4755
15 – 19 година	2762	2578	5340
20 – 24 године	2896	2794	5690
25 – 29 година	2881	2721	5602
30 – 34 године	2875	2752	5627
35 – 39 година	3052	2840	5892
40 – 44 године	3043	2931	5974
45 – 49 година	3037	2928	5965
50 – 54 године	3126	3033	6159
55 – 59 година	3267	3118	6385
60 – 64 године	2716	2903	5619
65 – 69 година	1729	1850	3579
70 – 74 године	1563	1959	3522
75 – 79 година	1263	1727	2990
80 – 84 године	597	872	1469
Преко 85 година	215	370	585
УКУПНО	41807	41717	83524

Као што се види из претходне табеле, у полној структури, на подручју Врања скоро су подједнако заступљена оба пола (мушкарци 50,05%, а жене 49,95%). Што се тиче старосне структуре, највеће учешће има старосна група од 55-59 година (7,64%), а затим старосна група од 50-54 године (7,37%). Просечна старост грађана Врања износила је 40,2 година (мушкарци 39,3 а жене 41,2 године). Национална структура грађана Врања представљена је следећом табелом:

Табела 21. Национална припадност становника Врања

Народ	Број становника	%
Срби	76569	91,67
Албанци	13	0,02
Бошњаци	4	0,00
Бугари	589	0,71
Буњевци	1	0,00
Горанци	43	0,05
Југословени	22	0,03
Мађари	6	0,01
Македонци	255	0,31
Муслимани	17	0,02
Немци	1	0,00
Роми	4654	5,57
Румуни	2	0,00
Руси	10	0,01
Русини	1	0,00
Словаци	7	0,01
Словенци	8	0,01
Украјинци	2	0,00
Хрвати	33	0,04
Црногорци	48	0,06
Остали	42	0,05
Неопредељени	736	0,88
Регионално опредељени	7	0,01
Непознато	454	0,54
Укупно	83524	100,00

Подаци из претходне табеле показују да су у националној структури становника Врања најбројнији Срби (91,67%), а затим Роми (5,57), док су све остале етничке заједнице веома мало заступљене у националној структури становништва. Образовна структура становника Врања представљена је наредном табелом:

Табела 22. Врање - становништво старо 15 и више година према школској спреми

Ниво образовања	Број становника	%
Без школске спреме	2689	3,82
Непотпуно основно образовање	6841	9,72
Основно образовање	17775	25,25
Средње образовање	32538	46,22
Више образовање	4108	5,83
Високо образовање	6274	8,91
Непознато	173	0,25
УКУПНО	70398	100,00

Дакле, у образовној структури становништва Врања доминира средња стручна спрема (46%), али је значајно заступљено и становништво које има само основно образовање (око 25%). Удео становника са вишим и високим образовањем износио је око 15%. Податке о становништву према економској активности садржи наредна табела:

Табела 23. Врање - становништво према економској активности

Категорија становништва	Број становника	%
Активно становништво	34579	100,00
Запослени	24915	72,05
Незапослени	9664	27,95
Неактивно становништво	48945	100,00
Млађи од 15 година	13126	26,82
Пензионери	17346	35,44
Лица са приходима од имовине	294	0,60
Ученици/студенти	7598	15,52
Лица која обављају само кућне послове	6042	12,34
Остало	4539	9,28

Подаци из претходне табеле показују да у Врању има више неактивног у односу на активно становништво. Активно становништво чини 41,4%, а неактивно 58,6% укупног становништва. У структури неактивног становништва доминирају пензионери (око 35%), а затим ученици и студенти (око 16%). Лица која обављају само кућне послове заступљена су са око 12% у структури неактивног становништва.

5.4. Социо-демографски подаци за Руму

Према резултатима последњег пописа становништва из 2011. године у Руми је живело 54.339 становника. Старосна и полна структура становника Руме приказана је у следећој табели:

Табела 24. Старосна и полна структура становништва Руме

Старост	Мушкарци	Жене	Укупно
0 – 4 године	1162	1086	2248
5 – 9 година	1226	1180	2406
10 – 14 година	1329	1237	2566
15 – 19 година	1601	1553	3154
20 – 24 године	1780	1588	3368
25 – 29 година	1908	1617	3525
30 – 34 године	1898	1690	3588
35 – 39 година	1781	1774	3555
40 – 44 године	1823	1773	3596
45 – 49 година	1923	1994	3917
50 – 54 године	2278	2232	4510
55 – 59 година	2277	2415	4692
60 – 64 године	1972	2118	4090
65 – 69 година	1044	1234	2278
70 – 74 године	1133	1556	2689
75 – 79 година	887	1418	2305
80 – 84 године	464	798	1262
Преко 85 година	168	422	590
УКУПНО	26654	27685	54339

Као што се види из претходне табеле, у полној структури, на подручју општине Рума жене су више заступљене у укупном становништву у односу на мушкарце (мушкарци око 49%, жене 51%). Што се тиче старосне структуре, највеће учешће има старосна група од 55-59 година (8,63%), а затим старосна група од 50-54 године (8,30%). Просечна старост грађана Руме износила је 42,7 година (мушкарци 41,1 а жене 44,2 године). Национална структура грађана Руме представљена је следећом табелом:

Табела 25. Национална припадност становника Руме

Народ	Број становника	%
Срби	46891	86,29
Албанци	57	0,11
Бошњаци	6	0,01
Бугари	10	0,02
Буњевци	1	0,00
Власи	1	0,00
Југословени	267	0,49
Мађари	1171	2,16
Македонци	153	0,28
Муслимани	39	0,07
Немци	49	0,09
Роми	1297	2,39
Румуни	7	0,01
Руси	10	0,02
Русини	14	0,03
Словаци	50	0,09
Словенци	26	0,05
Украјинци	24	0,04
Хрвати	1719	3,16
Црногорци	54	0,10
Остали	60	0,11
Неопредељени	1696	3,12
Регионално опредељени	379	0,70
Непознато	358	0,66
Укупно	54339	100,00

Подаци из претходне табеле показују да су у националној структури становника Руме најбројнији Срби (86,29%), а затим Хрвати (3,16). Значајније учешће имају и Роми (2,39%) и Мађари (2,16%) док су све остале етничке заједнице веома мало заступљене у националној структури становништва. Образовна структура становника Руме представљена је наредном табелом:

Табела 26. Рума - становништво старо 15 и више година према школској спреми

Ниво образовања	Број становника	%
Без школске спреме	1535	3,26
Непотпуно основно образовање	5804	12,32
Основно образовање	10420	22,11
Средње образовање	24105	51,16
Више образовање	2067	4,39
Високо образовање	3049	6,47
Непознато	139	0,29
УКУПНО	47119	100,00

Дакле, у образовној структури становништва Руме доминира средња стручна спрема (51,2%), али је значајно заступљено и становништво које има само основно образовање (око 22,1%). Удео становника са вишим и високим образовањем износио је око 11%. Податке о становништву према економској активности садржи наредна табела:

Табела 27. Рума - становништво према економској активности

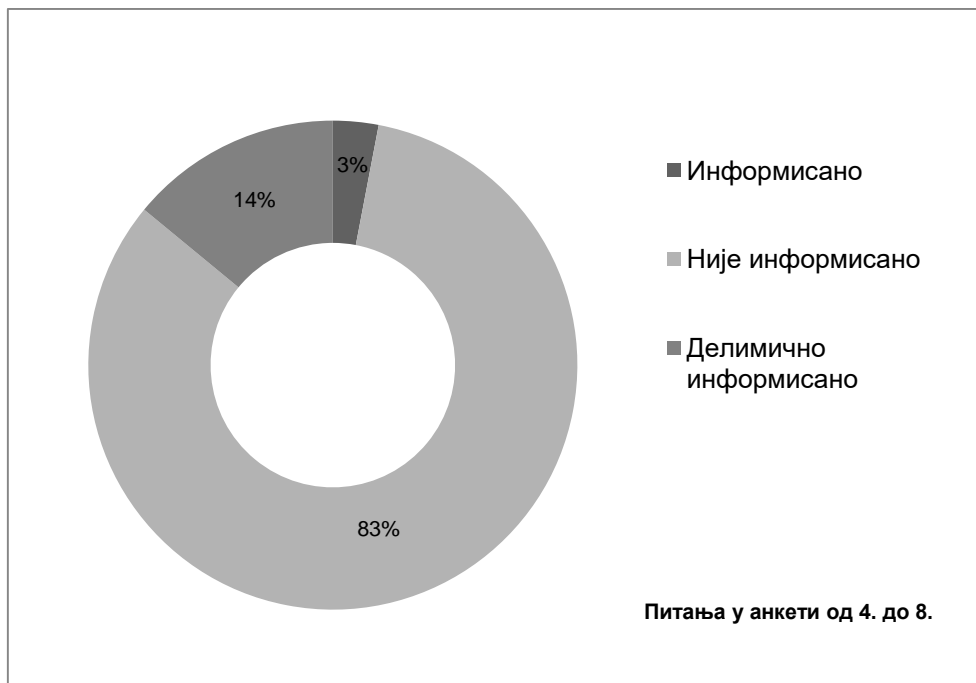
Категорија становништва	Број становника	%
Активно становништво	21074	100,00
Запослени	16166	76,71
Незапослени	4908	23,29
Неактивно становништво	33265	100,00
Млађи од 15 година	7220	21,70
Пензионери	11475	34,50
Лица са приходима од имовине	423	1,27
Ученици/студенти	4018	12,08
Лица која обављају само кућне послове	6569	19,75
Остало	3560	10,70

Подаци из претходне табеле показују да у Руми има више неактивног у односу на активно становништво. Активно становништво чини око 39%, а неактивно око 61% укупног становништва. У структури неактивног становништва доминирају пензионери (око 35%), а затим лица млађа од 15 година (око 22%), као и лица која обављају само кућне послове (20%).

5.5. Резултати анкетања младих

У овом делу Анализе биће представљени резултати информисаности, ставова и мишљења младих који су прикупљени анкетом³.

1. Колико су млади (15-29 година) у Србији информисани о социјалном предузетништву?

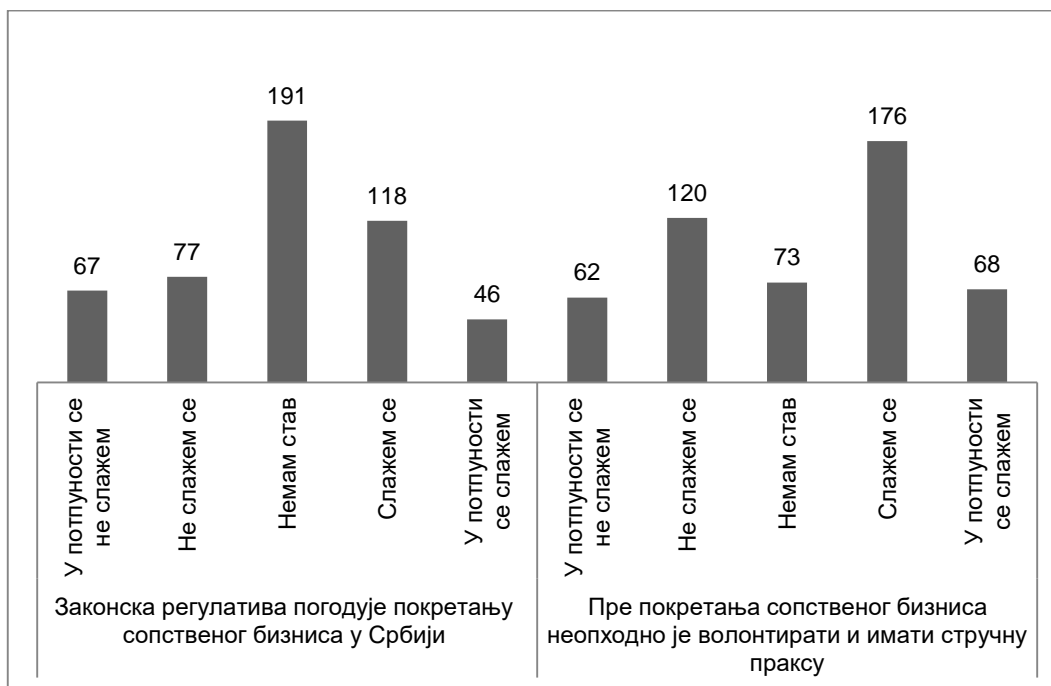
Графикон 13. Ниво информисаности младих о социјалном предузетништву

Према подацима приказаним у Графикону 13. млади у Србији су у великој мери неинформисани о социјалној економији и социјалном предузетништву. Свега 3% испитаника у анкети је позитивно одговорило на основна питања о социјалном предузетништву. Ако се тежи укључивању младих у социјално предузетништво и

³ Анкета се налази у Анексу 1.

подизање њихових капацитета да самостално своје пословне идеје покрену кроз оснивање предузећа, која ће решавати друштвене проблеме, неопходно је спроводити акције које подижу свест о постојању социјалних форми у предузетништву. Такође, неопходно је радити на едукацији и формалном образовању из области социјалне економије.

2. Ставови младих по питању правног, политичког и друштвеног односа према социјалном предузетништву⁴

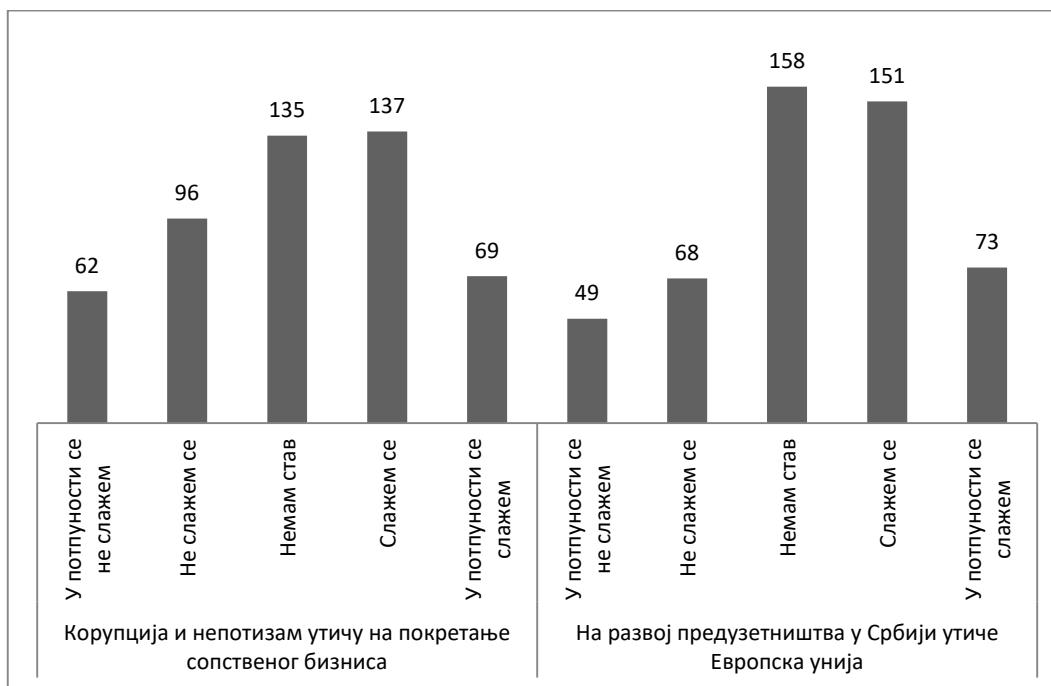
Графикон 14. Ставови младих по питању утицаја законске регулативе и радног искуства пре покретања сопственог бизниса

На основу добијених повратних информација млади углавном немају став по питању утицаја законске регулативе на подручје предузетништва, нити развијену свест

⁴ Питање број 9. у Анкети

да закони у већој мери одређују правила пословања. Не може се очекивати укључивање младих у социјално предузетништво и предузетништво генерално, ако нису информисани о законској регулативи која уређује ово друштвено подручје.

У десно делу Графикана 14. на основу прикупљених података можемо закључити да већина младих разуме потребу да пре покретања сопственог бизниса мора бити укључена у стручну праксу кроз волонтерско ангажовање. То наводи на закључак да су млади спремни да уче кроз практичан рад и стичу знања и вештине за самостално покретање сопственог пословања.

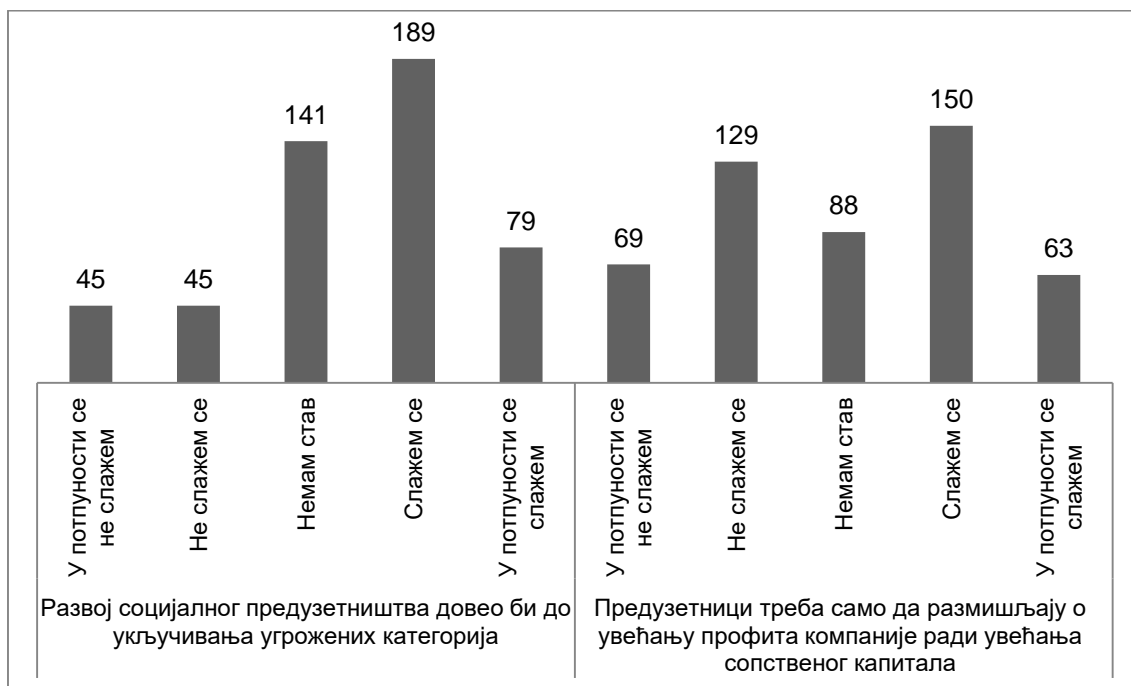

Графикон 15. Ставови младих по питању утицаја коруптивних радњи и ЕУ на покретање пословања

На левом делу Графикана 15. приказани су резултати ставова младих по питању утицаја корупције и непотизма на покретање сопственог бизниса. Добијени резултати указују да су млади свесни постојања друштвене аномалије која се

негативно одражава на предузетништво, самим тим разумеју разлику између друштвено прихватљивог и неприхватљивог пословања.

На десном делу Графикана 15. приказани су резултати ставова младих по питању утицаја Европске уније на покретање пословања. Ако изузмемо младе који немају став по питању утицаја ЕУ на предузетништво у Србији, већи број младих се слаже са констатацијом да развој економије у Србији директно зависи од подршке Европске уније.

Графикон 16. Ставови младих по питању утицаја социјалног предузетништва на укључивања угрожених категорија и расподеле профита

На левом делу Графикана 16. добијени резултати недвосмислено указују да млади позитивно повезују развој социјалног предузетништва са укључивањем угрожених категорија становништва, упркос чињеници да нису довољно информисани о бенефитима социјалног предузетништва, што потврђују резултати приказани у Графику 13.

На десном делу Графикана 16. резултати указују да су подељена мишљења код младих по питању намене оствареног профита. Мала је разлика у корист младих који сматрају да профит компаније треба да се користи искључиво за увећање личног капитала и младих који сматрају да део профита треба да буде намењен решавању друштвених проблема.

3. Ставови младих по питању предиспозиција појединца за покретање сопственог бизниса⁵

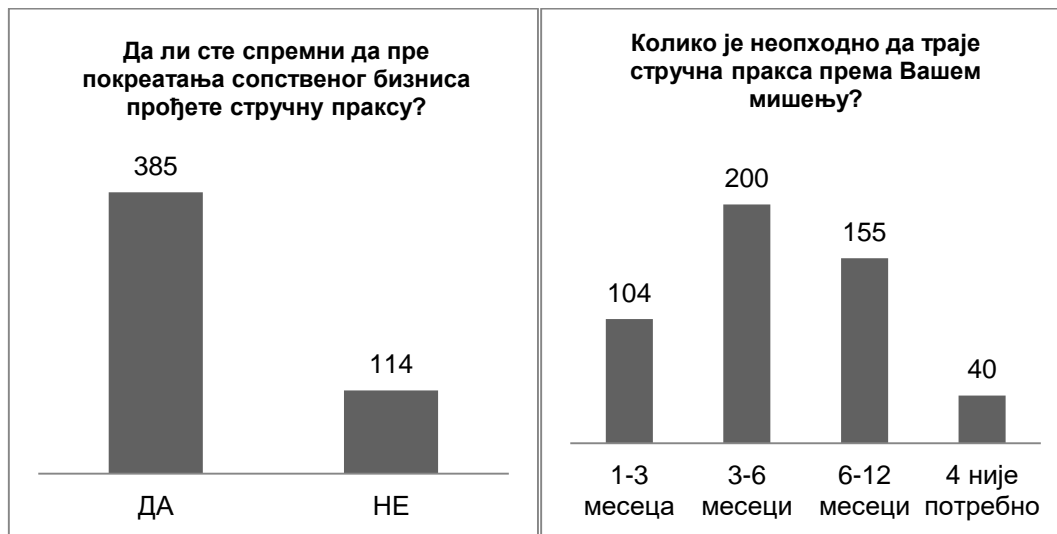
Графикон 17. Рангирање предиспозиција појединца за покретање сопственог пословања

Када су у питању предиспозиције које треба да поседује свако ко се одлучи на покретање сопственог пословања, према ставовима младих најдоминантније се истиче амбиција као и помоћ породице и пријатеља, информисаност и спремност на

⁵ Питање број 10. у Анкети

ризик. С друге стране, иновативност и формално образовање се сматра далеко мање важним од горе поменутих предиспозиција. На основу добијених података може се закључити да млади у већој мери сматрају да је покретање сопственог бизниса хазардерски чин, а не последица уложеног труда и рада кроз формално образовање и способност да се креативно делује у пословном окружењу.

4. Ставови младих о стручној пракси и волонтерском ангажовању⁶

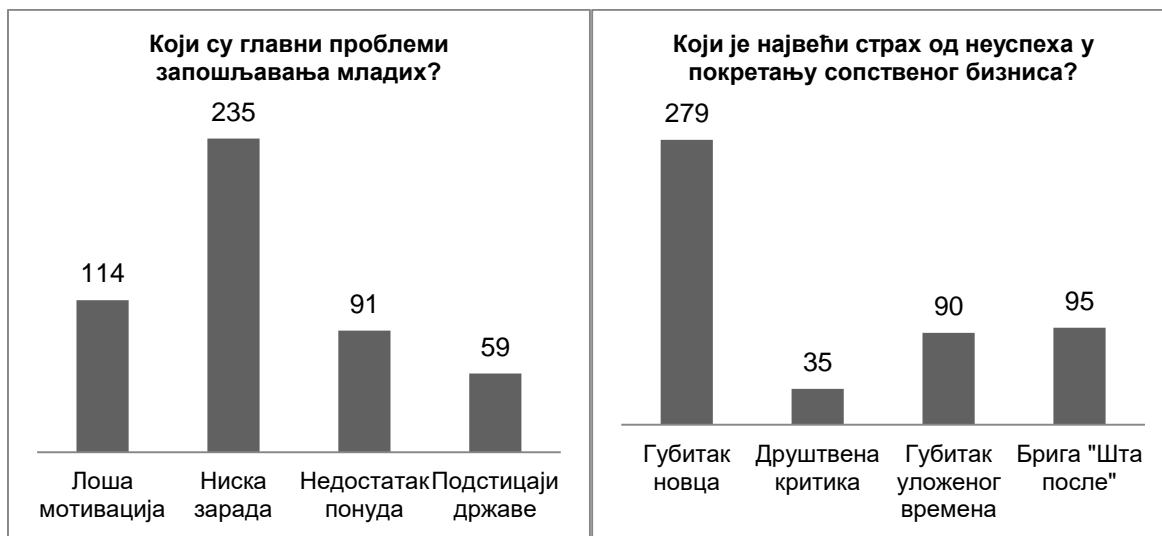

Графикон 18. Ставови младих о стручној пракси и волонтерском ангажовању пре започињања сопственог бизниса

На Графикону 18. добијени резултати потврђују резултате приказане у десном делу Графикона 14. који указују да су млади спремни на усавшавање кроз стручну праксу и волонтирање. Према њиховом мишљењу, стручна пракса би требало да траје између 3 и 6 месеци. Нажалост, тренутна ситуација у формалном образовању у Србији не обезбеђује стручну праксу у мери која је неопходна младима како би проширили лична знања и развили вештине у реалним, практичним условима.

⁶ Питање 11. и 12. у Анкети

5. Ставови младих по питању проблема и изазова за запошљавање и самозапошљавање⁷

Графикон 19. Ставови младих по питању проблема и изазова за запошљавање и самозапошљавање

Ниска зарада и губитак новца, према ставовима младих представљају круцијалне проблеме који имају снажан утицај на запошљавање и самозапошљавање. Такође се може приметити да су млади, као други разлог неповољних услова за радно ангажовање навели лошу мотивацију коју можемо слободно протумачити да проистиче из ниске зараде. Одговори младих на ова питања указују да су свесни да понуда послова постоји, али исто тако сматрају да су примања испод њихових очекивања.

С друге стране, резултати у десном делу Графикона 19. упућују да се млади највише прибојавају губитка уложених средстава за развој пословне идеје. Након страха од губитка уложених средстава, млади евидентирају као ризик губитак уложеног времена и неизвесност након неуспеха, док се на друштвену критику не базирају у значајној мери.

⁷ Питање 13. и 14. у Анкети

6. Ставови младих по питању личних преференција за професионално ангажовање и развој бизниса⁸

Графикон 20. Ставови младих по питању професионалног ангажовања

На Графикону 20. добијени резултати указују да млади у највећој мери себе виде као покретаче сопственог бизниса, упркос чињеници што нису довољно информисани о предузетништво, законској регулативи и неадекватном формалном образовању по питању обављања стручне праксе.

Млади су као следећи вид професионалног ангажовања навели рад у државном сектору, који се тренутно третира као сигуран вид егзистенцијалног обезбеђења. За рад у приватном сектору код другог послодавца одлучило се 105 младих од укупно 499 испитаника, када узмемо у обзир и 224 младих који би покренули сопствено

⁸ Питање 15. и 16. у Анкети

пословање, може се заључити да је приватни сектор изузетно атрактиван за млађу популацију.

Графикон 21. Ставови младих по питању атрактивности делатности за развој бизниса

Став младих о највећем потенцијалу за развој бизниса је пословање некретнинама и трговина на велико и мало. Према њиховом ставу, остале услужне делатности, пољопривреда, шумарство и рибарство немају потенцијал за развој бизниса у Србији.

Добијене резултате можемо сматрати личним преференцијама младих испитаника. Према налазима Републичког завода за статистику Србије остварени приходи и број правних лица која се баве делатностима које су млади навели као најатрактивније не одговарају актуелном стању на тржишту (РЗС, 2019). На основу добијених резултата такође можемо закључити да млади теже савременим пословима који су приоритетно окренути брзој и великој заради.

7. Ставови младих по питању рањивих категорија становништва и решавања друштвених проблема⁹

Графикон 22. Ставови младих по питању теже запошљивих категорија

Ставови младих по питању теже запошљивих група становништва евидентирају особе са инвалидитетом и особе које су провеле време у казнено поправним заводима као најугроженије групе када је у питању радна и професионална активација. Млади су такође показали емпатију и према припадницима Рома и младима без родитељског старања.

Према резултатима десне стране Графикана 22. млади сматрају да улагања у запошљавање угрожених категорија становништва представља доминантан друштвени проблем, такође је препознат и животно стандард као значајан проблем који је неопходно да се нађе међу приоритетима решавања.

⁹ Питање 17. и 18. у Анкети

8. Ставови младих по питању подстицајних мера за развој социјалног предузетништва¹⁰

Графикон 23. Ставови младих по питању подстицајних мера

Ставови младих по питању подстицајних мера за развој социјалног предузетништва указују на потребу већег фокуса на образовање и едукацију, као и на кредитирање start up пословних идеја по бенифицираним условима уз подстицајне мере државе. С друге стране, у овом питању млади су препознали образовање и едукацију као важан сегмент развоја социјалног предузетништва што је парадоксално када погледамо одговоре који су презентовани у Графикону 17. где је формално образовање добило најмање оцена када је младима постављено питање „Које су предиспозиције појединца за покретање сопственог бизниса“. Попречност ових ставова неопходно је размотрити и објаснити у неком наредном истраживању.

¹⁰ Питање 19. у Анкети

5.6. Резултати анкетирања представника правних лица у Републици Србији

У овом делу Анализе биће представљени резултати ставова и мишљења представника правних лица који су прикупљени анкетом.¹¹

1. Ставови представника правних лица по питању финансијске партиципације у решавању социјалних проблема¹²

Графикон 23. Спремност учествовања у решавању социјалних проблема

Спремност представника правних лица да партиципирају у решавању социјалних проблема издвајањем дела оствареног профита није на завидном нивоу, према подацима анкете. Резултати указују да би већина определила максимално до 5% оствареног профита за друштвено-одговорно пословање и решавање актуелних социјалних проблема. Занимљив је податак да чак 89 испитаника од укупно 206 анкетираних не би уопште сопствени профит усмерило за помоћ најугроженијим категоријама становништва или решавање других друштвених проблема.

¹¹ Анкета се налази у Анексу 2.

¹² Питање 8. у Анкети.

2. Разлози за започињање бизниса и позитивне стране¹³

Графикон 24. Разлози за започињање бизниса и позитивне стране предузетништва

Главни мотив за покретање сопственог бизниса, код већине остварених предузетника је самосталност у креирању посла и доношења одлука. Наставак породичне традиције у пословању такође је доминантан разлог због којег се људи одлучују да буду предузетници. У мањем проценту су испитаници навели да је немогућност проналаска посла био мотив за покретање сопственог пословања, као и чињеницу да су следили пример добре праксе из непосредног окружења.

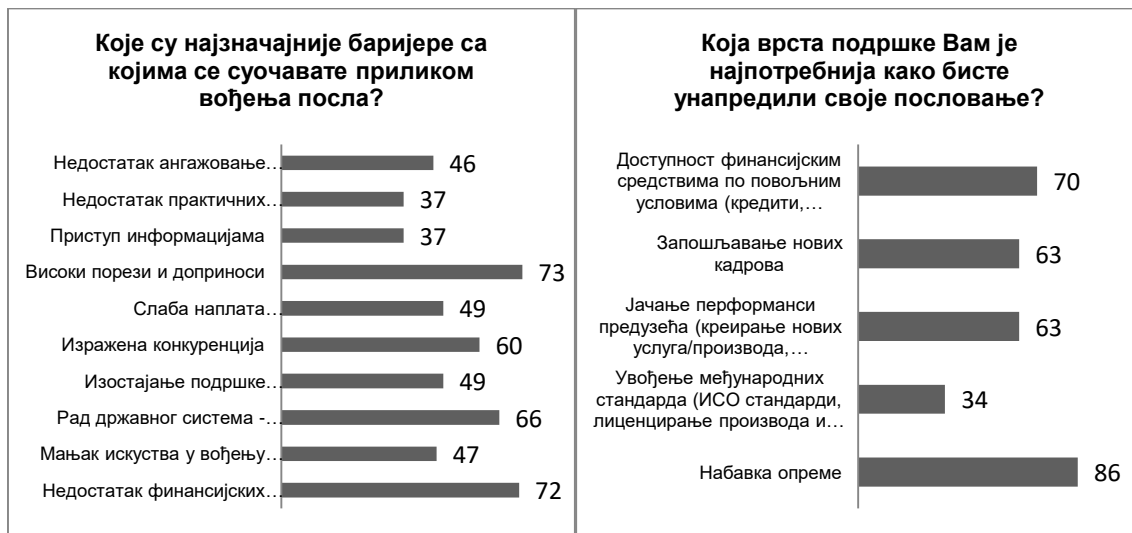
На основу добијених резултата приказаних на Графикону 24. може се закључити с једне стране, да термин „Сам свој газда“ има утицаја у доношењу одлуке за започињање сопственог бизниса. С друге стране, подршка породице, уже и шире фамилије, може одредити професионални пут млађих генерација.

На десном делу Графикона 24. представљени су резултати Анкете који се односе на дефинисање позитивних страна предузетништва. Испитаници су у највећој мери навели да су већа примања и самосталност главни бенефити самосталног покретања пословања. Одговори на питања 9. и 11., са аспекта осећаја независности у

¹³ Питање 9. и 11. у Анкети.

пословању су комплементарни, што потврђује чињеницу да је то један од главних мотива за покретање сопственог бизниса.

3. Баријере и предности у предузетништву¹⁴

Графикон 25. Ставови о баријерама и предностима у предузетништву

Према ставу већине испитаника најзначајнија баријера са којом се суочавају су високи порези и доприноси на зараде запослених, као и недостатак финансијских средстава за одрживост пословања. Приказани резултати у левом делу Графиона 25. наводе нас на закључак да је захтевна административна процедура од стране државних органа још једна од баријера у пословању испитаника.

Када је у питању непходна подршка пословању, испитаници су навели доступност финансијским средствима по повољним условима и набавку опреме као приоритетну помоћ.

¹⁴ Питање 10. и 13. у Анкети

4. Ставови по питању особина које треба да поседује предузетник¹⁵

Графикон 26. Особине пресудне за успех предузетника

На основу добијених резултата приказаних на Графикону 26. можемо да закључимо да је највећи број испитаника навело да су креативност и иновативност најбитније особине које предузетник треба поседовати. Такође, велики део испитаника дели став да су спремност на ризик, као и упорност и истрајност кључне особине за успешно, дугорочно и одрживо пословање.

5.7. Закључци са састанака са фокус групама и заинтересованих страна

Закључци са састанака на којима су интервјуисани представници предузетника, образовних институција, државних институција и невладиног сектора сумирани су и презентовани на основу структурног интервјуа¹⁶ који је осмишљен за потребе овог истраживања. Сваки интервју је обухватио 7 група питања о којима се разматрало током састанка. Комуникација током интервјуа била је двосмерна, руководилац

¹⁵ Питање 12. у Анкети.

¹⁶ Структурни интервју се налази у Анексу 3.

интервјуа је учесницима према потреби појашњавао проблематику социјалне економије и мисије социјалног предузетништва.

1. Закључци са одржаних састанака у којима су учествовали предузетници

Током састанака са предузетницима учествовало је 30 предузетника из четири града у Србији (Београд, Крушевац, Врање и Рума). Структура испитаника обухватала је предузетнике из различитог делокруга рада. Сви испитаници имају вишегодишње искуство у самосталном обављању делатности.

- Општа информисаност о социјалном предузетништву

У разговору са предузетницима на тему социјалног предузетништва, као саставног дела социјалне економије, закључено је да предузетници термин социјално предузетништво идентификују са активностима државе на решавању друштвених проблема из времена социјализма и комунизма. Према њиховом мишљењу социјално предузетништво има искључиво форму социјалне задруге за које се издвајају посебна средства која долазе из прихода остварених од наплате пореза. Већина предузетника препознала је примере добре праксе, како из окружења, тако и из иностранства, у којима се одређене фирме баве друштвено-одговорним пословањем или решавањем одређених социјалних проблема. Током овог дела интервјуа повела се полемика о злоупотреби угрожених категорија грађана од стране појединих компанија које своје хуманитарне акције користе у маркетиншке сврхе. Наиме, разматрани су термини донаторство и спонзорство, где се за донатора сматрају појединци или правна лица која дају материјална и нематеријална средства у хуманитарне сврхе анонимно, док се за спонзоре сматра да „добра дела“ чине како би промовисали друштвено-одговорно пословање.

- Друштвено-одговорно пословање

На питање да ли су укључени у неки облик друштвено-одговорног пословања ставови предузетника су били подељени. Један део предузетника је истакао да су се у досадашњем пословању укључивали у хуманитарне акције, али то су чинили повремено, док је други део предузетника истакао да се никад не би укључили у неки облик хуманистичког пословања који, између осталог, подразумева и подршку социјалном предузетништву. Као разлог за то навели су неповерење да се њихова средства користе за решавање друштвених проблема и помоћ угроженим

категоријама становништва. Такође, констатовали су да би се у већој мери укључили у подршку социјалном предузетништву када би држава омогућила одржане подстицајне мере и олакшице за предузетнике који се одлуче на друштвено-одговорно пословање.

- Професионални почеци

У овом делу интервјуа предузетници су одговарали на различите теме које су везане за професионални почетак њиховог пословања. Од предузетника се тражило да наведу и објасне мотиве и разлоге за одабир професије, на које су препреке наилазили приликом отпочињања приватног бизниса, као и да ли су имали подршку и помоћ пријатеља и породице.

Одговори о мотивима и разлозима за самостално покретање пословања били су разноврсни. Један део предузетника истакао је самосталности и независност као кључни разлог, затим висина остварених прихода наведена је као подстицај приликом доношења одлуке да се уђе у свет предузетништва. За поједине предузетнике мотив укључивања у предузетништво био је начин да се докажу или испоље бунт према предрасудама које заговарају да је тешко постати предузетник. Међу предузетницима било је и оних који су навели да су лично пословање почели због љубави према вољеној особи.

Сумирањем одговора на питање о почетном искуству и подршци углавном су сви предузетници истакли да нису наишли на благонаклоност ближњих за отпочињање пословања, осим предузетника који су наследили породични посао и којима је пут до одрживог пословања био олакшан. Предузетници су истакли да им је на самом почетку пословања било конфузно упознавање са правним и административним процедурама као и пореским обавезама, али да су истрајали због великог ентузијазма и жеље за успехом.

- Изазови

Након теме о професионалним почецима природно се наметну тема о изазовима којима су изложени предузетници током свог пословања. Предузетници су набројали изазове различите структуре. Један од главних изазова је одрживост пословања која је угрожена тешким тржишним приликама. Посебно код малих предузећа истакнут је проблем економске глобализације тржишта где велике корпорације имају тржишну примат. Појединим предузетницима опстанак на тржишту зависи од платежне моћи купаца, посебно у мањим срединама. С друге стране, велики изазов је пронаћи адекватан пословни простор који може да задовољи потребе

пословања. Предузетници су истакли проблем финансија где су навели да су кредити за развој пословања неповољни што се негативно одражава на одрживост. Предузетници који обављају специфичне делатности имају проблем да пронађу раднике са адекватном стручном спремом.

- Предлог за решавање изазова и унапређење окружења

Предузетници су се сагласили око неколико мера активне политике које могу допринети развоју предузетништва и социјалног предузетништва у Републици Србији.

Као прву меру наводе прилагођавање законодавства реалним потребама привреде, доношење закона и правилника који не дискриминишу нити фаворизују одређене групе привредних субјеката. Законодавна регулатива уређује подручје пореских обавеза које су на терету послодаваца, предузетници сматрају да су намети од стране државе високи и отежавају прогрес предузећа.

Као другу меру предузетници предлажу већу партиципацију државе у подстицајним мерама које би довеле до опстанка малих и средњих предузећа. Исказана је потреба за формирањем фондова који би обезбедили кредите и зајмове по повољним условима намењени за одрживост пословања.

Као трећу меру предузетници истичу да је неопходно уредити тржишна правила која штите домаће привреднике. Од великог је значаја за предузећа која се баве производњом и која извозе производе на инострано тржиште да држава међународним споразумима олакша и омогући извоз робе. С друге стране, утисак појединих предузетника је да иностране компаније имају већу подршку од домаћих, посебно у делу субвенционисања пословања.

- Укључивање у социјално предузетништво

Предузетници су начелно исказали спремност да се активно укључе и подрже развој социјалног предузетништва у Србији уз напомену да је неопходан јасан правни оквир донет од стране државних институција на основу којег би се заснивала сарадња и реализовали програми. Поједини предузетници у редовима запослених имају особе са инвалидитетом и припаднике других угрожених категорија становништва. Такође, успоставили су сарадњу са образовним институцијама о обављању стручне праксе за младе са инвалидитетом који похађају средње стручне школе. Позитиван пример појединих предузетника, који делују проактивно, друштвено и хумано, огледа се у пружању бесплатних услуга и производа људима који припадају угроженим категоријама.

Када је реч о подршци социјалном предузетништву кроз запошљавање, већина предузетника изјаснила се да нема капацитет да запосли младе из угрожених категорија. Истакли су да је неопходно да имају прилагођен радни простор који изискује додатна финансијска улагања која нису у могућности да издвоје. Посебна финансијска улагања су неопходна и за специјалан приступ у обуци угрожених категорија за потребе обављања радних задатака, прилагођавање радних машина, алата, ангажовање стручних сарадника који би додатно контролисали рад запослених по специјалном режиму рада и слично.

Подршка која се односи на коперативне активности са социјалним предузећима наишла је на позитивну оцену код предузетника који се баве услугама и производњом. Постоји заинтересованост да се део услуга или полупроизвода плаћа социјалним предузећима, истакнуто је да на тај начин предузетници имају већи степен контроле квалитета за пружену услугу или купљен полупроизвод уз повољније цене него на тржишту.

2. Закључци са одржаних састанака у којима су учествовали представници образовних институција

Током састанака са представницима образовних институција учествовало је 11 просветних радника (професора и директора). Структура испитаника обухватала је просветне раднике претежно из средњих стручних школа, високих школа и факултета. Учесници интервјуа су запослени у државним и приватним образовним установама. Сви учесници интервјуа имају вишегодишње искуство у самосталном обављању посла.

- Општа информисаност о социјалном предузетништву

Представници образовних установа, нису у довољној мери упознати са карактеристикама и значајем социјалног предузетништва. Према наставном плану и програму имају економску групу предмета која обухвата предузетништво, али немају елементе социјалне економије и социјалног предузетништва. Током разраде теме и појашњења феномена функционисања социјалног предузетништва, просветни радници су изразили висок ниво заинтересованости да се активно укључе кроз делокруг рада који обављају.

- Друштвено - одговорно пословање

Образовне институције и појединци који су запослени у просвети са ђацима и студентима традиционално се укључују у хуманитарне активности. Искуства су позитивна уз напомену да су млади спремни да буду део друштвено-одговорног тима и радо се одазивају.

- Професионални почеци

Мотиви за одабир професије код просветних радника заснивају се на жељи да раде са младима, тежња да се преносу знања и лична искуства. Поједини професори навели су као главни мотив за одабир професије узоре у родитељима који су били професори или позитивно искуством током образовања где су њихови професори пробудили жељу да се баве професуром.

- Изазови

Готово сви професори, без обзира да ли долазе са факултета или средњих стручних школа истичу да су главни изазови мале зараде. Такође, професори из мањих средина и средина које нису довољно економски развијене истичу да се сусрећу са тешким условима рада, условима у којима раде са младима, имају потешкоћа у набавци адекватног радног и едукативног материјала. Већина професора је истакла да би желела са ђацима да покрене додатне, ван наставне активности али да, нажалост, за то немају услове.

- Предлог за решавање изазова и унапређење окружења

Када је реч о социјалном предузетништву, унапређење окружења, према мишљењу просветних радника, може се остварити кроз опремање специјализованих кабинета у којима би млади могли да се усавшавају у реалним предузетничким условима. С обзиром да у средњим стручним школама раде професори чија је ужа стручна област економија, могуће је остварити пун ефекат образовања и усавшавања. Професори су истакли да им је неопходна додатна едукација кроз практичне радионице на којима би се ближе упознали са социјалним аспектом предузетништва. Такође, имају потребу да ближе упознају карактеристике рада са угроженим категоријама.

- Укључивање у социјално предузетништво

Просветни радници истичу да постоји велики број талентованих и амбициозних ученика који гаје хуманистичке вредности и могу представљати покретаче социјалног предузетништва у Србији. Покретање секција о социјалном предузетништву допринело би омасовљавању и већем укључивању младих у различите програме социјалног предузетништва. Повезивање приватног и државног сектора са системом образовања отворило би нове могућности за развој социјалне економије и покретање различитих форми социјалног пословања. Према тврдњама просветних радника, образовне институције заинтересоване су за покретање социјалног пословања унутар свог радног окружења, што би довело до вишеструких друштвених ефеката како за теже запошљиве категорије, тако и за саме ученике. Лица која се теже запошљавају добила би посао, а ученици би имали прилику да унутар тих предузећа обављају стручну праксу.

3. Закључци са одржаних састанака у којима су учествовали представници невладиних организација

Током састанака са представницима невладиних организација учествовало је 25 испитаника. Структура испитаника обухватала је представнике из удружења и савеза који заступају интересе мањина, особа са инвалидитетом, самохраних мајки и др. Сви учесници су информисани о социјалном предузетништву и током свог рада спроводили су пројектне активности усмерене на развој услова за запошљавање својих чланова.

- Општа информисаност о социјалном предузетништву

Представници невладиног сектора упознати су са карактеристикама социјалног предузетништва које је главни механизам за развој социјалне економије. Током рада имали су прилике да се упознају са примерима добре праксе социјалног предузетништва и да поједине сегменте имплементирају у програм рада својих организација.

- Друштвено-одговорно пословање

По питању друштвено-одговорног пословања невладин сектор има највећи удео у друштвено–хуманим активностима. Испитаници са којима смо имали прилике да разговарамо, показали су висок ниво разумевања за проблеме са којима се суочавају поједине групе становника и у складу са изазовима пружали су неопходну помоћ кроз различите облике друштвене активације.

- Професионални почеци

Скоро сви учесници интервјуа представљају припаднике угрожених категорија и као основни мотив за ангажовање у невладином сектору наводе потребу да лично преузму одговорност у решавању проблема са којима се суочавају. Основни проблем са којим су се сусретали током почетка свог рада је недостатак финансијских средстава за реализацију активности и умањена видљивост њихових организација код државних институција и донатора. Сви представници невладиног сектора наводе да су, на почетку свог рада добијали подршку углавном од истомишљеника, породице, блиских пријатеља и ентузијаста који су својим волонтерским ангажовањем учествовали у друштвеним мисијама.

- Изазови

Као главни изазов у раду невладиних организација наводи се недостатак разумевања представника државних институција у погледу дијалога чији исход треба да доведе до друштвених промена које су значајне за живот припадника угрожених друштвених група. Проблем финансирања је присутан код свих организација цивилног сектора чиме се умањује прилика да се креира сврсисходни програм помоћи и подршке угроженима за реалне потребе.

- Предлог за решавање изазова и унапређење окружења

По питању предлога за унапређење окружења, припадници невладиних организација сугеришу неопходност доношења системских мера којима би се на одржив и ефикасан начин отклонили недостаци који негативно утичу на развој социјалног предузетништва у Србији. Прва група мера односи се на доношење законских регулатива које подстичу укључивање шире заједнице у решавање проблема запослености, радне активације и генерално бољег стандарда наосетљивијих група становништва. Друга група мера односи се на побољшање ефикасности администрације у циљу бржег остваривања социјалних права. Даље се

наводи неопходност строжије контроле потрошње финансијских средстава додељених невладином сектору како би се утврдило које организације стварно доприносе друштвеном бољитку.

- Укључивање у социјално предузетништво

Као најбољи начин укључивања у социјално предузетништво, невладин сектор предлаже максимизацију повезивања већ постојећег институционалног окружења са циљем веће ефикасности уз минималну финансијску партиципацију. Као примери наводи се боља организација рада волонтера, особа на друштвено-корисном раду, друштвено-одговорних компанија и сл. Повезивање институција од друштвеног значаја, као што су центри за социјални рад, националне службе за запошљавање, образовне институције, приватни сектор и локална самоуправа, довело би до сагледавања проблема из више углова, чиме се подстиче системско, планирано и организовано решавање проблема. Готово сви представници невладиних организација које су учествовале у интервјуу наводе да би покретање социјалног предузећа унутар њихове организације довело до обезбеђења финансијских средстава и самосталности у раду.

4. Закључци са одржаних састанака у којима су учествовали представници државних институција

На састанку са представницима државних институција, учествовало је 11 испитаник. Структура испитаника обухватала је представнике центара за социјални рад и социјалне заштите, националних служби за запошљавање, локалних самоуправа и др.

- Општа информисаност о социјалном предузетништву

Након интервјуа са представницима различитих државних институција стекао се утисак да им је познавање тематике социјалног предузетништва блиска у мери са којом се сусрећу у свом делокругу рада. Већина испитаника могла је приближно да објасни посебности и значај социјалног предузетништва, али није могла да пронађе адекватан пример у Србији.

- Друштвено-одговорно пословање

Друштвено-одговорно пословање код представника државних институција ограничено је различитим правилницима и надлежностима рада конкретних установа. Друштвено-одговорно ангажовање се углавном заснива на већем степену посвећености у раду са угроженим категоријама, него што је то у опису посла.

- Професионални почеци

Међу мотивима државних службеника који се налазе на позицијама руководећих органа истичу се виши степен професионалне афирмације, самодоказивање, прилика за мењањем окружења кроз доношење одлука, помоћ угроженима и слично. Проблеми са којима су се суочавали током почетка обављања руководећих функција односе се на висок ниво одговорности који се одражава на велики ниво стреса, прековремени рад, честе промене, односи са запосленима итд.

- Изазови

У доминантне изазове са којима се суочавају представници државних институција наводи се лоша или непостојећа комуникација са другим секторима и институција, а што се одражава на квалитет пружене услуге. Готово сви случајеви захтевају деловање више различитих институција како би се целовито и трајно решио проблем грађана. У мањим срединама као изазов се наводи недостатак запослених, финансијских средстава, услова за рад итд.

- Предлог за решавање изазова и унапређење окружења

Представници државних институција унапређење социјалног предузетништва виде кроз већи подстицај за покретање социјалних предузећа која би настала у форми јавно-приватног партнерства уз контролу рада са запосленима од стране стручњака из социјалних области.

- Укључивање у социјално предузетништво

Сви представници државних институција једногласно су се сагласи да су спремни максимално да се укључе у иницијативе невладиних организација и ставе на располагање све расположиве ресурсе у складу са законом.

6. ТЕХНОЛОШКИ ОКВИР

6.1. Основни појмови технолошко-техничког оквира

Појава савремених технологија мења све дефиниције у менаџменту и бизнису, на свим нивоима, од нивоа појединца до нивоа државе и друштва (Петковић и Лукић, 2013).

Стални развој технике и технологије утиче на начин пословања свих организација, посебно социјалних предузећа. Неке од технологија које су значајно утицале на пословање су аутоматизација рутинских активности, напредна роботика, аутономна возила, 3Д штампачи, обновљиви извори енергије (Лукић, 2014). Протеклих година су се десиле одређене промене условљене технологијом (Chalons и Dufft, 2017):

- Примена мобилних технологија – приступ информацијама у реалном времену са било којег места у било које време;
- Друштвене мреже које су омогућиле интеракцију са купцима, партнерима, јавношћу у реалном времену;
- Аналитика над великом количином података који потичу из различитих извора што омогућава процес доношења бољих и квалитетнијих одлука;
- Рачунарство у облаку које омогућава флексибилан приступ апликацијама и подацима под разумним ценама;
- Умрежени уређаји помоћу сензора који нуде могућности за интеракцију и развој нових пословних модела;
- Вештачка интелигенција;
- Машинско учење;
- Четботови који се све више примењују у успостављању односа са купцима.

Дигитализација има значајан утицај на све сфере живота и рада и извесно је да ће тај утицај постојати и у будућности, чак у већој мери и интензитету (Bankewitz, Aberg и Teuchert, 2016). Сви пословни субјекти ће бити суочени са утицајима дигитализације и мораће да се прилагоде промењеном окружењу и условима пословања уколико желе да опстану на тржишту (Bankewitz, Aberg и Teuchert, 2016). Исто тако, социјални предузетници треба да поседују неке особине за успешну примену дигиталних технологија. Пре свега, морају познавати тржиште, трендове, пословно окружење, морају бити оријентисани ка будућности, разумети технологију,

прихватати промене. Исто тако, социјални предузетник треба да инспирише и мотивише све друге стејхолдере да дају свој максимум и да се прилагоде измењеним условима пословања.

Технолошке иновације морају бити подржане организационим иновацијама, али и одговарајућим социјалним иновацијама. Социјалне иновације се односе на развој и примену нових идеја како би се задовољиле друштвене потребе и креирале нове друштвене везе и односи са циљем побољшања квалитета живота људи (Лукић, 2013).

Технолошко-технички оквир има за циљ да подстакне и стимулише развој технологије и технике. Посебан акценат је на развоју и масовној примени информационо-комуникационих технологија.

Постоји неколико актуелних стратегија које имају за циљ да потпомогну развој информационо-комуникационих технологија у Републици Србији. Те стратегије су (<http://www.gs.gov.rs/strategije-vs.html>):

- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године;
- Стратегија за прелазак са аналогног на дигитално емитовање радио и телевизијског програма у Републици Србији;
- Стратегија повећања учешћа домаће индустрије у развоју телекомуникација у Републици Србији;
- Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године;
- Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији;
- Стратегија развоја електронских комуникација у Републици Србији од 2010. до 2020. године.

У Србији постоје три научно-технолошка парка (у Београду, Нишу и Новом Саду) са циљем стварања повољног амбијента за повезивање привреде и научно-истраживачких и образовних институција, трансфера знања, развоја нових технологија, умрежавање различитих субјеката и стимулисање раста економије засноване на знању.

Иницијатива Дигитална Србија је невладина и непрофитна организација која се залаже за трансформацију Србије у дигитално друштво у којем ће сваки појединац моћи да оствари свој потенцијал, искористи свој таленат и иновативност. Иницијатива Дигитална Србија своје активности усмерава пре свега на стварање пословног амбијента који ће подржати дигиталне иновације, ојачати образовни систем и пружити

подршку start up идејама. Кључни правци деловања Иницијативе Дигитална Србија су (<https://www.dsi.rs/#1501672735804-d74fd5d-b30815195648964411519784478025>):

- Правно-регулативни оквир који би омогућио раст и развој ИТ предузетништва, иновативних компанија и дигиталног амбијента;
- Унапређење образовног система на свим нивоима (унапређење информатичке писмености у основном и средњем образовању, формирање специјализованих ИТ одељења у гимназијама, високообразовни систем – формирање мастера 4.0);
- Пружање подршке start up системима како би покренули и проширили своје пословање у Србији и на глобалном тржишту кроз размену идеја, формирање сарадњи, олакшавање приступа менторству;
- Отворени дијалог и интеракција са широм јавношћу у Србији као би се подигла општа свест о приликама које доноси дигитална трансформација.

6.2. Испитивање технолошког оквира код предузетника и социјалних предузетника

Позиција земаља према одређеним факторима конкурентности представља предмет анализе водећих међународних институција чији је циљ не само да утврде редослед земаља, већ да им пруже могућности да уоче сопствене недостатке и да њиховим отклањањем побољшају своју конкурентност. Најрелевантнија студија која се бави темом међународне конкурентности је студија Светског економског форума изражена у Индексу глобалне конкурентности (ИГК). Према извештају Светског економског форума за 2019. годину, Србија је рангирана на 72-ој позицији на листи која обухвата 141 земљу са вредношћу индекса 61.

Један од стубова овог индекса јесте прихватање информационо-комуникационих технологија. Резултати су показали да је Србија рангирана на 77. месту (Schwab, 2019).

Значајно истраживање о употреби информационо-комуникационих технологија (ИКТ) у домаћинствима и предузећима у Републици Србији спроводи Републички завод за статистику Републике Србије (Ковачевић, Павловић и Шутић, 2018).

У истраживању о употреби ИКТ у домаћинствима током 2017. године учествовало је 2.652 домаћинстава. Резултати истраживања су показали да (Ковачевић, Павловић и Шутић, 2018):

- 93% домаћинстава поседује мобилни телефон;
- 72% домаћинстава поседује рачунар, с тим да рачунар већином поседују домаћинства која имају месечни приход изнад 600 евра;
- 72,9% домаћинстава поседује интернет прикључак. И овде такође доминирају домаћинства која имају месечни приход изнад 600 евра;
- У погледу разлога због којих домаћинства немају интернет прикључак, наведено је следеће: немају потребу за интернетом (76,5%), недостатак знања и вештина (20,7%), висока цена опреме (18,6%).

Када је реч о појединцима, резултати истраживања су показали да се (Ковачевић, Павловић и Шутић, 2018):

- У 2018. години број корисника рачунара повећао за 3,3% у односу на 2017. годину;
- Преко 3.750.000 лица је користило рачунар у последња три месеца и то 93% лица са вишим и високим образовањем, 80,5% лица са средњим образовањем, 41,1% лица са образовањем нижим од средњег образовања;
- Удео корисника рачунара (у последња три месеца) према радном статусу чини 100% студената, 86,8% запослених лица, 74,6% незапослених лица, 44% осталих (пензионери, лица на служењу војног рока);
- Преко 3.108.000 лица користи рачунар сваког или скоро сваког дана;
- Преко 4.910.000 лица користи мобилни телефон;
- Преко 3.890.000 лица је користило интернет у последња три месеца и то: 90,8% лица са вишим и високим образовањем, 83% лица са средњим образовањем, 46,9% лица са образовањем нижим од средњег образовања.

Када је реч о коришћењу услуга јавне управе, истраживање је показало да 37,3% интернет популације користи интернет услуге уместо да остварује личне контакте или да посећује јавне установе или органе администрације. Резултати су показали да (Ковачевић, Павловић и Шутић, 2018):

- Преко 1.500.000 лица користи електронске сервисе јавне управе. У погледу услуга јавне управе највише су коришћење услуге добијања информација са веб-сајтова јавних институција (35,5%), преузимање докумената (21,7%) и слање попуњених образаца (15,9%).
- Испитаници који нису слали попуњене обрасце јавној администрацији су навели да нису имали потребе за тим (78,7%) или су им недостајале одговарајуће вештине (10,5%).

У погледу примене ИКТ на послу, резултати су показали да највећи број испитаника користи интернет на послу за размену мејлова или унос података у базе (80,1%), креирање или уређивање електронских докумената (55,1%), примену специфичних софтвера за радне активности (дизајн, анализу) (35,3%), коришћење разних апликација за сарадњу (23,2%), примену друштвених мрежа за пословне активности (22,5%), развијање или одржавање ИТ система и софтвера (7,8%). Како би стекли или надоградили знања и вештине за употребу рачунара, интернета и софтвера, у протеклих годину дана испитаници су користили бесплатне онлајн обуке или активности самосталног учења (12%), имали обуку на свом радном месту од стране сарадника или супервизора (5,3%), имали плаћену обуку од стране послодавца (4,1%), док је 2,1% испитаника самостално платило обуку како би стекли неопходна знања и вештине (Ковачевић, Павловић и Шутић, 2018).

У истраживању спроведеном у предузећима учествовало је 1509 предузећа из различитих сектора која имају 10 и више запослених. Највећи број предузећа био је из прерађивачке индустрије, затим из трговине на мало и велико, информисања и комуникације. Резултати су показали да (Ковачевић, Павловић и Шутић, 2018):

- 99,3% предузећа користи рачунар у свом пословању;
- 99,8% предузећа има интернет прикључак;
- 75,4% предузећа обезбеђује преносне уређаје који омогућавају мобилну интернет везу користећи мобилне телефонске мреже;
- 82,6% предузећа поседује своју интернет страницу;
- Предузећа преко интернет странице пружају садржај на веб сајту прилагођен редовним посетиоцима (86%), опис робе или услуга, ценовник (82,6%), могућност да се посетиоци упознају са производима (67,6%);
- 41,9% предузећа је током 2017. године наручивало производе или услуге путем интернета;
- 26,3% предузећа је примало поруџбине путем интернета током 2017. године;
- 39,7% предузећа је користило неку од друштвених мрежа за потребе пословања предузећа;
- 15,5% предузећа плаћа услуге клауд сервиса (ИКТ сервисима којима се приступа путем интернета ради употребе софтвера, простора за складиштење података и слично).

7. ЕКОЛОШКИ ОКВИР

7.1. Значај одрживог социјалног развоја

Одрживи социјални развој треба да унапреди мрежу социјалне сигурности за најугроженије групе друштва. Одрживи развој подразумева економски раст који је остварен уз енергетску ефикасност, еколошку толерантност, развој чистијих технологија, боље коришћење постојећих ресурса, друштвено одговорно понашање, смањење загађења и очување биодиверзитета (Лукић, 2013).

Пројекти у области заштите животне средине који чине такозвану „зелену економију“ представљају развојну шансу за многе привреде, а посебно за Србију, имајући у виду да се улагања у овој области значајно повећавају последњих година (Лукић и Мирковић, 2017). У извештају „Смернице за зелену економију“ из 1989. године се први пут појавио појам „зелене економије“, док је током 1991. и 1994. године са извештајима „Смернице 2: Еколошка светска економија“ и „Смернице 3: Мерење одрживог развоја“ детаљније објашњен (Pearce, 1991; Pearce, 1994). Зелена економија представља економију која има за циљ да побољша социјалну једнакост и живот људи, уз истовремено смањење ризика који је везан за заштиту животне средине (Camegon и Stuart, 2012).

Развијене земље и земље чланице ЕУ су доста раније започеле пројекте енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије, због чега су њихова практична искуства од великог значаја за друге земље које тек започињу ове пројекте. Добробити ових пројеката су препознале и подржале многе финансијске институције које су покренуле инвестиционе пројекте у „зелену економију“ кроз сарадњу са локалним банкама које су заинтересоване за ове видове кредитирања (Лукић и Мирковић, 2017).

Корак даље у односу на зелену економију представља концепт такозване **плаве економије**. Плава економија је почела да се развија као пројекат проналажења сто технологија које су инспирисане природом, а које би могле да утичу на светску економију и задовоље основне људске потребе на одржив начин – вода, храна, посао, енергија и дом. Примарни циљ плаве економије се односи на употребу свега онога што постоји, са акцентом на природу, али на етичан начин уз прихватање „природе као учитеља“ (Pauli, 2012). Кључни постулати плаве економије су (Божић и Алексић, 2016):

- Природни ресурси су каскадни – хранљиве материје и енергија. Отпад не постоји.
- Промена у природи је константна, иновације се одвијају у сваком тренутку.

- Природа функционише са оним што је локално доступно (локални ресурси, култура, традиција).
- У природи је све биоразградиво.
- У природним системима је све повезано.
- Један процес у природи генерише вишеструке користи.
- Природа је ефикасна – одрживо пословање повећава употребу расположивог материјала и енергије, што смањује јединичну цену за потрошача.

Значајно је истаћи да ће доћи до појаве нових занимања, а да ће нека од постојећих занимања захтевати нова знања и вештине запослених. На пример, промене у оквиру постојећих занимања ће захтевати додатне обуке за запослене који се баве производњом органске хране, механичарским пословима за одржавање ветрењача, док ће доћи до појаве нових занимања у неким областима, као што су Инжењер у производњи соларне енергије, Екодизајнер, Инжењер у производњи биогорива (Јеремић и Савковић, 2012).

7.2. Еколошко стање Републике Србије

Најбитнији документ из области заштите животне средине представља „Извештај о стању животне средине у Републици Србији“ који је 2018. године у складу са члановима 76. и 77. Закона о заштити животне средине припремила Агенција за заштиту животне средине као саставни орган Министарства заштите животне средине. На основу доступних података, у извештају је дат приказ стања животне средине у Републици Србији и на тај начин је омогућен увид у начине на који су спроведене мере политике заштите животне средине дефинисане следећим документима (Министарство заштите животне средине, Република Србија, 2019):

- Национални програм заштите животне средине (Службени гласник РС, број 12/10);
- Национална стратегија одрживог развоја (Службени гласник РС, број 57/08) и
- Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара (Службени гласник РС, број 33/12).

Кључни закључци извештаја у погледу стања животне средине су представљени према следећим тематским целинама: квалитет ваздуха и емисије у ваздух, квалитет вода и емисија у воде, биодиверзитет, шуме, ловство, риболов,

земљиште, отпад, бука, нејонизујуће зрачење, индустрија, енергетика, пољопривреда, економски инструменти. Подаци и информације потичу од државних институција, научних и стручних организација и других учесника надлежних за праћење стања појединих аспеката животне средине.

Овде ће бити дат преглед кључних резултата (Министарство заштите животне средине, Република Србија, 2019):

Ваздух. У зони Србија и Војводина, током 2018. године ваздух је био чист или незнатно загађен осим у Ваљево, Крагујевцу, Краљеву, Сремској Митровици и Суботици где је био прекомерно загађен. Такође, ваздух је био прекомерно загађен у агломерацијама Београд, Панчево, Смедерево, Косјерић, Ужице.

Доминантни алерген на свим станицама је био полен амброзије, са највећом концентрацијом у Суботици, док су у Нишу идентификоване највеће концентрације полена брезе.

Највеће емитоване количине оксида сумпора, оксида азота и суспендованих честица потичу из термоенергетских постројења, прехранбене, хемијске и минералне индустрије.

Воде. Доминантно загађивање вода у Републици Србији азотом и фосфором потиче из комуналних и индустријских извора који преко канализованих система испуштају своје отпадне воде у водопријемнике. Највеће емитоване количине азота и фосфора у отпадним индустријским водама потичу из постројења у оквиру енергетског сектора, хемијске и минералне индустрије, али и јавних комуналних предузећа.

Табела 28. Преглед квалитета воде у Републици Србији према различитим индикаторима

Индикатор	Квалитет воде за период 2008-2017.
SWQI	Побољшава се, има растући тренд
БПК-5	Квалитет је без значајних промена, концентрације су у границама доброг еколошког статуса
Амонијум – NH ₄ -N	Квалитет воде се погоршава
Нитрати - NO ₃ -N	Концентрације су ниске, у границама одличног и доброг еколошког статуса
Ортофосфати - PO ₄ -P	Квалитет воде је без значајних промена

Извор: Прилагођено према Министарство заштите животне средине, Република Србија (2019). Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2018. годину, Министарство заштите животне средине – Агенција за заштиту животне средине.

Никл растворени, олово растворено и кадмијум растворени су премашили у 2017. години дозвољене просечне годишње концентрације приоритетних и хазардних супстанци на 28 од укупно 80 мерних места. Дуготрајне органске загађујуће супстанце нису премашиле дозвољене концентрације.

Биодиверзитет, шуме, ловство, риболов. Кључни закључци су:

- Укупно је заштићено 2.633 врста биљака, животиња и гљива;
- Површина под шумом износи 31.956 km², током 2017. године је пошумљено око 1984 ha шумског земљишта;
- Излов рибе је повећан за 7% у односу на 2016. годину;
- Током 2018. године заштићено је нових 6.416 ha на територији РС, што је око 1% више у односу на 2017. годину.

Земљиште. У 2018. години праћење степена угрожености земљишта од хемијског загађења вршено је у 18 јединица локалне самоуправе. Прекорачење граничних вредности забележено је за Zn, Cu, Ni, Co, Cd, PCB и DDE/DDD/DDT. На подручју АП Војводина испитан је степен угрожености непољопривредног земљишта од хемијског загађења на 37 дивљих депонија. На подручју Републике Србије доминира земљиште са ниским садржајем органског угљеника.

Отпад. Највећи произвођачи отпада у РС су термоенергетски објекти. Летећи пепео од угља је генерисан у количини од 7,45 милиона t. Свеукупно, у РС је произведено око 11,6 милиона t отпада, од чега је 92 хиљаде t опасан отпад.

Значајно је истаћи да је количина амбалаже на тржишту Републике Србије у 2018. години досегла 358.955 t. Од тога је 200.857 t поново искоришћеног амбалажног отпада, а 188.955,8 t је рециклирано.

Бука. Праћење интензитета буке у 2018. години вршено је у 12 јединица локалне самоуправе где постоји 131 мерно место и у 5 агломерација где постоји 63 мерна места.

7.3. Социјална предузећа која се баве делатностима од значаја за екологију

Пораст производње и потрошње материјалних добара доводи до све већег стварања отпадних материја. Уколико ове материје нису адекватно третиране, оне постају опасност за животну средину и здравље људи (Лукић, 2013).

Процес управљања отпадом подразумева спровођење прописаних мера за поступање са отпадом – сакупљање, транспорт, складиштење, третман и одлагање. У савременим политикама управљања отпадом велики акценат се ставља на његово поновно искоришћење, односно рециклирање и поновну употребу. На тај начин се у потпуности елиминише или умањује процес одлагања отпада на депоније.

Веома значајан документ у Републици Србији јесте Стратегија управљања отпадом за период од 2010. до 2019. године која представља темељ за рационално и одрживо управљање отпадом. Примарни циљеви ове стратегије су усклађивање националних прописа из области управљања отпадом са законодавством ЕУ и санирање постојећих депонија које представљају највећи ризик по животну средину (Службени гласник РС, број 29/2010).

Прописи којима се регулише област управљања отпадом су међу кључним прописима којима се штити животна средина. Примарни циљ прописа јесте да се спречи производња отпада и да се отпадни материјали поново користе, рециклирају или примењују као нови извори енергије.

Најзначајније рециклерске и сакупљачке фирме У Републици Србији су се удружиле и основале Удружења рециклера Србије са примарним циљем заштите животне средине и развоја рециклерске индустрије (reciklerisrbije.com).

У време највеће економске кризе, када су се класичне индустрије нашле у финансијским потешкоћама, рециклажа је увелико заживела као грана индустрије која је допринела развоју општина, али и као грана индустрије која је допринела побољшању квалитета живота и здравља становника, уштеде енергије, смањења загађења.

Велику улогу на пољу заштите животне средине од отпадних возила има кластер за управљање отпадним возилима Auto Rec Serbia, основан 2010. године са циљем да окупи и повеже правна лица из области рециклаже отпадних возила, као и све друге учеснике дуж ланца вредности (увознике, произвођаче и сервисере).

Кључни правци у којима кластер за управљање отпадним возилима Auto Rec Serbia делује су (Лукић, 2013):

- Пружање подршке и координација рада чланова кластера у областима истраживања и развоја, информисања, едукације, успостављања односа са јавношћу, маркетинга, међународне промоције и сарадње;

- Повећање коефицијента продуктивности и степена искоришћености потенцијала сектора рециклаже отпадних возила;
- Усвајање европских стандарда у области рециклаже отпадних возила у Републици Србији;
- Популаризација рециклажних модела из развијених земаља у домаћој јавности;
- Повећање нивоа реализације потенцијала овог привредног сектора у подстицању запошљавања и повећању извоза;
- Едукација чланица кластера за припрему конкурсних документација за европске фондове из ове области;
- Подизање опште еколошке свести и нивоа заштите животне средине у области рециклаже и управљања отпадним возилима.

Још једна значајна социјална димензија деловања овог кластера јесте запошљавање пет жена старости изнад 50 година које од искоришћене ПЕТ амбалаже производе разне предмете (нпр. од сигурносних појасева из аутомобила се праве каишеви за ташне) (Лукић, 2013).

Значајне активности у области заштите животне средине, уз истовремено побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом, спроводи и удружење „Чеп за хендикеп“ које је настало 2012. године као реакција на неповољну законску регулативу у Србији која прописује замену ортопедских помагала у дугим временским роковима. Грађани добровољно прикупљају чепове са пластичних флаша, а удружење „Чеп за хендикеп“ прикупљене чепове продаје компанијама које се баве рециклирањем тврде пластике и за добијени новац купује ортопедска помагала особама са инвалидитетом.

Ово удружење има велики утицај на промену друштвене свести и одговорности, заштиту животне средине, али и квалитет живота особа са инвалидитетом. У акцију прикупљања чепова је укључено више од 330 предшколских установа, 460 основних школа, 140 средњих школа, 7 министарства, 6 амбасада, 440 друштвено одговорних компанија и предузетника. Годишње се рециклира око 120 тона чепова (<https://cepzahendikep.org/o-nama/>).

8. ЛЕГАЛНИ ОКВИР

Предлог Закона о социјалном предузетништву, који би на целовит начин регулисао ову област у Републици Србији, налази се у процедури усвајања. Док овај предлог закона не буде усвојен, правни оквир за развој социјалног предузетништва обухвата неколико законских прописа:

- Предлог Закона о социјалном предузетништву;
- Закон о социјалној заштити;
- Закон о професионалној рехабилитацији и заштити инвалида;
- Закон о удружењима грађана;
- Закон о задужбинама и фондацијама;
- Закон о задругама;
- Закон о привредним друштвима и
- Закон о волонтирању;

Осим набројаних закона, треба навести Закон о јавним набавкама као и сет пореских закона који предвиђају пореске олакшице за социјална предузећа.

8.1. Предлог закона о социјалном предузетништву

Предлог закона о социјалном предузетништву, који је у процедури доношења, представља суштински правни оквир на којем треба да се заснива легислатива социјалне економије. Закон о социјалном предузетништву треба да препозна све угрожене категорије становништва којима је неопходна професионална, привредна и економска подршка у запошљавању и самосталном покретању пословања. Социјално предузетништво као појава није јасно заштићено и препознато у правним оквирима, с тога је усвајање Закона о социјалном предузетништву предуслов за доношење активних мера и економских пакета помоћи који би допринели одрживости социјалне економије у целини. Појашњења о деловима Предлога закона о социјалном предузетништву који се односе на подстицајне мере и бенефите ближе су представљена у поглављу 4.5. *Подстицајне мере за социјална предузећа и предузетнике према предлогу Закона о социјалном предузетништву овог Приручника.*

8.2. Закон о социјалној заштити

Закон о социјалној заштити отвара могућност да и организације цивилног друштва, као чест облик социјалних предузећа, добију статус овлашћеног пружаоца услуге социјалне заштите, уколико имају лиценцу за пружање услуге и у оквиру јавне набавке склопе уговор са наручиоцем о пружању услуге. У циљу постизања минималних стандарда за све пружаоце услуга и уједначавања квалитета стручног рада, Закон уводи лиценцирање стручних радника, лиценцирање пружалаца услуга, успостављање Коморе социјалне заштите и редефинисање контролних и регулаторних механизма као што су инспекција, надзор, уговори, супервизија. Дерегулација система здравствене заштите у овом Закону је на трагу циљева Стратегије реформе социјалне заштите из 2005. године, која као један од основних разлога реформе система социјалне заштите наводи чињеницу да услуге које пружају организације цивилног друштва нису довољно развијене и искоришћене (проф. др Драган Голубовић, Правни оквир за социјално предузетништво у Републици Србији, новембар 2017. године, Европски покрет Србија, Heinrich Boll stiftung).

8.3. Закон о професионалној рехабилитацији и заштити инвалида

Закон о професионалној рехабилитацији и заштити инвалида предвиђа да посебни облици запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом могу бити организоване као: 1) предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом; 2) радни центри; 3) социјално предузеће и социјална организација (чл. 34).

Предузеће за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом је правно лице које запошљава и врши професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом. Оснивачи могу да буду Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе, привредно друштво, удружење особа са инвалидитетом или друго правно и физичко лице у циљу отварања нових радних места и запошљавању особа са инвалидитетом. Предузеће може обављати делатност под следећим условима (Голубовић, 2017):

- да има у радном односу на неодређено време најмање пет особа са инвалидитетом;

- да у односу на укупан број запослених има у радном односу на неодређено време најмање 50% особа са инвалидитетом, од чега најмање 10% особа са инвалидитетом које могу да се запосле само под посебним условима;
- да има одговарајући простор и одговарајућу техничку и другу опрему за радно оспособљавање и рад особа са инвалидитетом;
- да има запослена стручна лица за радно оспособљавање и професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом уколико предузеће запошљава више од 20 особа са инвалидитетом, односно ангажована стручна лица уколико предузеће запошљава мање од 20 особа са инвалидитетом;
- да има дозволу за обављање делатности.

На оснивање, управљање, повезивање, организацију, рад, као и на обављање делатности примењују се прописи који се односе на привредна друштва, осим ако овим законом није другачије прописано (чл.35-38). Ова предузећа могу да рачунају на посебан режим субвениција на плате запослених и друге видове државне помоћи (чл.40-41). Осим тога, Закон о порезу на добит правних лица предвиђа ослобађање од пореза на добит за ова предузећа, сразмерно учешћу особа са инвалидитетом у укупном броју запослених (чл.46).

Радни центар је посебан облик установе која обезбеђује радно ангажовање као радно-терапијску активност особа са инвалидитетом које се не могу запослити или одржати запослење ни под општим ни под посебним условима, односно чији је радни учинак мањи од једне трећине радног учинка запосленог на уобичајеном радном месту. Радни центар може да обавља делатност под условом да ангажује најмање пет особа са инвалидитетом, односно да ангажује на радно-терапијским активностима најмање 80% особа са инвалидитетом у односу на укупан број радно ангажованих и запослених. Радни центар могу да оснују Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, као и организације особа са инвалидитетом или организације њихових законских заступника. Просторно-техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за функционисање радног центра прописује министар надлежан за послове социјалне политике (чл. 43-44).

Социјално предузеће и социјална организација, у смислу овог закона, је привредно друштво које се оснива за обављање делатности усмерене на задовољење потреба особа са инвалидитетом и које, независно од укупног броја запослених, запошљава најмање једну особу са инвалидитетом. Социјално предузеће и социјална организација дужни су да део прихода остварених обављањем делатности улажу у унапређење услова рада, радних вештина, социјалне интеграције, животног стандарда и задовољења потреба особа са инвалидитетом (чл.45).

8.4. Закон о удружењима грађана

Закон о удружењима грађана предвиђено је да се удружење може основати ради остваривања или унапређења било ког заједничког или општег циља или интереса који није забрањен Уставом или законом. Општи циљ дефинисан је у делу овог закона и обухвата програме у области социјалне заштите, борачко-инвалидске заштите, заштите особа са инвалидитетом, друштвене бриге о деци, заштите интерно расељених лица и избеглица, подстицање наталитета, помоћи старима, здравствене заштите, заштите животне средине, одрживог развоја, заштите животиња, заштите потрошача, борбе против корупције, као и хуманитарни програми у којима удружење искључиво и непосредно следи јавне потребе (чл. 38). Овако екстензивна и отворена листа опште корисних циљева погодује удружењима која функционално делују као социјална предузећа и омогућава буџетско финансирање њихових програма. Сагласно свом непрофитном карактеру, удружење се не може основати у циљу стицања добити, нити се имовина удружења може делити између оснивача, чланова, чланова органа удружења и са њима повезаних лица (чл.41). Међутим, удружење може непосредно обављати привредну делатности као допунску делатности у циљу стицања прихода којим се финансирају основни статутарни циљеви удружења под следећим условима: 1) да се ради о привредној делатности која је у непосредној вези са његовим статутарним циљевима; 2) да је обављање ове делатности предвиђена статутом удружења; 3) да се ради о привредној делатности "мањег обима", односно да се та делатност обавља у обиму потребном за остваривање статутарних циљева удружења.

8.5. Закон о задужбинама и фондацијама

Закон о задужбинама и фондацијама предвиђа да се задужбина може основати ради остваривања приватних или општекорисних циљева, док се фондација може основати само ради остваривања општекорисних циљева. За разлику од удружења, задужбине и фондације представљају тзв. "нечлански" облик организовања (*universitas personae*), што опредељује њихову управљачку структуру. Под остваривањем општекорисног циља подразумевају се активности усмерене на промовисање и заштиту људских, грађанских и мањинских права, промовисање демократских вредности, европских интеграција и међународног разумевања, одрживи развој, регионални развој, равноправност полова, унапређење социјалне и здравствене заштите, промовисање и унапређење културе и јавног информисања, промовисање и популаризацију науке, образовања, уметности и аматерског спорта, унапређивање

положаја особа са инвалидитетом, бригу о деци и младима, помоћ старима, заштиту животне средине, борбу против корупције, заштиту потрошача, заштиту животиња, хуманитарне и друге активности. Задужбина основана ради остваривања општекорисног циља и фондација могу стицати приходе и непосредним обављањем привредне делатности под следећим условима: 1) да је делатност у вези са циљевима задужбине и фондације; 2) да је делатност предвиђена статутом; 3) да се ради о споредној делатности задужбине и фондације; 4) да је делатност уписана у регистар.

8.6. Закон о задругама

Закон о задругама уређује правни положај задруга, њихово оснивање и управљање. Осим тога, овај пропис дефинише органе задруге, стицање и престанак статуса задругара, књигу задругара, имовину и пословање задруге, фондове, расподелу добити и покриће губитка у задругама, престанак задруге као и друга питања значајна за положај и рад задруге (чл.1.). Овај закон дефинише задругу као правно лице које представља посебан облик организовања физичких лица (задругара) која пословањем на задружним принципима остварују своје економске, социјалне, културне и друге интересе и која управљају и контролишу пословање задруге (чл.2.). Задружни принципи су: 1) добровољно и отворено чланство - задруге су добровољне организације отворене за сва лица која могу да користе њене услуге и која су спремна да прихвате одговорност чланства, без обзира на полне, социјалне, расне, политичке и верске разлике; 2) контрола од стране задругара која се остварује кроз задругу као демократску организацију у којој сваки задругар има једнако право гласа у управљању и контроли пословања задруге по принципу један задругар - један глас; 3) економско учешће задругара које се огледа у праву на ограничену накнаду на име капитала насталог оснивачким улогом чланова; (4) аутономија и независност задруге која се огледа у самосталности организације, самопомоћи задруге којом управљају и коју контролишу задругари; 5) образовање, обука и информисање односи се на улогу задруге да обезбеди образовање и обуку за своје чланове, изабране представнике, менаџере и запослене, да би они могли ефективно доприносити развоју својих задруга и информисању шире јавности, а нарочито информисању младих о задругарству и погодностима које оно пружа; 6) међузадружна сарадња која се заснива на чињеници да задруге најделотворније служе својим члановима тако што раде заједно кроз локалне, регионалне, националне и међународне структуре; 7) брига за заједницу. Овим законом се, први пут у праву Републике Србије, омогућава оснивање социјалних задруга (чл.10). Социјалне задруге обављају различите делатности ради остварења

социјалне, економске и радне укључености, као и задовољења других сродних потреба припадника угрожених друштвених група, или ради задовољења општих интереса унутар локалне заједнице. Социјални циљеви се ближе одређују задружним правилима. Социјалне задруге дужне су да најмање половину остварене добити улажу у унапређење и остваривање постављених социјалних циљева. Као и у случају организација цивилног друштва, повремене добровољне акције које социјална задруга организује не сматрају се привредном делатношћу већ добровољним прилозима под условом да задруга тако остварене повремене приходе користи за регистроване недобитне сврхе (Голубовић, 2017).

8.7. Закон о привредним друштвима

Закон о привредним друштвима идентификује различите облике привредних друштава: акционарско друштво, друштво са органиченом одговорношћу (друштва капитала), а затим ортачко друштво и командитно друштво (друштво лица). Привредно друштво се у овом Закону дефинише као правно лице које обавља делатност у циљу стицања добити. Из овакве дефиниције стиче се утисак да привредно друштво не може бити основана ради остваривања неког социјалног циља. Међутим, у правној науци постоји консензус, да нема правних препрека да се статутом друштва предвиди да ће добит остварена прометом роба и услуга на тржишту бити коришћена ради остваривања дефинисаног социјалног циља. У том случају, такво привредно друштво може се, такође сматрати социјалним предузећем. Најчешћа форма оснивања социјалних предузећа у складу са Законом о привредним друштвима је друштво са ограниченом одговорношћу. То се може објаснити чињеницом да је за оснивање оваквог друштва прописан симболичан основни капитал, да је прописан веома једноставан режим управљања, као и да овај облик привредног друштва у правном промету одговара само до вредности имовине друштва, а не имовине оснивача и чланова (осим у случају пробијања правног субјективитета прописаних Законом, чл. 18).

8.8. Закон о волонтирању

Закон о волонтирању дефинише основне појмове у вези са волонтирањем, начела волонтирања, уговор о волонтирању, права и обавезе волонтера, али и организатора волонтирања. У смислу овог закон волонтирање је дефинисано као

организовано добровољно пружање услуге и обављање активности од општег интереса за опште добро или за добро другог лица, без исплате новчане накнаде или потраживање друге имовинске користи, осим ако овим законом није другачије одређено (чл.2). Осим тога, дефинисана су основна начела волонтирања: 1) начело солидарности и промовисања волонтирања; 2) начело забране дискриминације; 3) начело заштите корисника волонтирања; 4) начело забране злоупотребе волонтирања; 5) начело заштите омладине; 6) начело бесплатности волонтирања. У наставку су утврђени услови за привредна друштва и јавна предузећа за организовање волонтирања, као и битни елементи уговора о волонтирању. На основу ових одредби створене су претпоставке за развој тзв. корпоративног волонтирања, али постоје мишљења правних експерата да су донети овог закона донекле ограничени. Наиме, волонтирање представља веома значајан ресурс социјалних предузећа, што овај закон није препознао у довољној мери. У овом Закону се волонтирање више третира као посебан облик радно-правног односа, него као добровољна приватна иницијатива грађана (Голубовић, 2017). Имајући у виду овакве ставове, део научне и стручне јавности предлаже да се ови недостаци отклоне, односно да се размотри да се област волонтирања уреди суптилнијим правним инструментима као нпр. јавним политикама које неће имати ригидне услове за развој ове праксе у функционисању социјалних предузећа.

9. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕПОРУКЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ СОЦИЈАЛНОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА

У овом поглављу биће сумирани резултати свих делова ПЕСТЕЛ анализе уз препоруке које би могле да имају подстицајни утицај на одрживи развој социјалног предузетништва у Републици Србији. ПЕСТЕЛ анализа је обухватила четири територијална окружења, на северу Руму и Београд, према централном делу Крушевац и на југу Србије Врање. Проблематика развоја социјалног предузетништва кроз укључивање младих разматрана је вишедимензионално уз различите форме истраживања где су у раду коришћене стандардне процедуре и методе.

1. Политички оквир

Политичко уређење Републике Србије има форму савременог друштва које поштује Европске вредност. Тренутно је у процесу придруживања Европској унији што води до стварања услова који погодују за развој социјалног предузетништва унутар социјалне економије.

Као главни недостатак евидентно је успорено отварање поглавља што се одражава на одлагање усвајања елементарних стратегија, акционих планова и закона који регулишу подручје социјалне економије. На основу Анализе и истраживања окружења установљено је да се стратегије и акциони планови од значаја за социјалну економију у недовољној мери имплементирају, такође се дешава да се након истека рока једне стратегије чека на усвајање нове. Конкретно, „Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији“ која је истекла 2015. године није усвојена нова Стратегија иако је прошло 5 година. Социјална политика која се бави развојем социјалне економије на локалу није дала очекиване резултате који су предвиђени националним стратегијама. Чињеница која говори у прилог томе је евидентан одлазак младих, образованих људи из Србије, посебно из мањих средина. Позитивна ствар политичког уређења је постојање тенденције развојног правца у којем се очекује побољшање окружења за подстицање и развој социјалног предузетништва. Са политичког аспекта, државне институције су пружиле пуну подршку невладиним организацијама и другим државним институцијама кроз обезбеђивање услова за коришћење претприступних и других фондова Европске уније.

Промене окружења кроз промену политичког оквира је дуготрајан и комплексан процес. Препорука за развој социјалне економије и предузетништва кроз политичко деловање треба да се заснива на доследном поштовању већ донетих националних

стратегија и акционих планова, примене примера добре праксе из Европске уније који су прилагођени тренутним стандардима у Републици Србији. Повезивање и заједнички наступ различитих институција и сектора уз јачање социјалне политике довело би до максимизације и оптимизације већ постојећих ресурса који у овом моменту могу да направе значајан искорак у креирању подстицајног окружења за развој социјалне економије.

2. Економски оквир

Истраживањем економског оквира установљена је присутност централизованог економског развоја што се негативно одражава на неједнаку економску развијеност између региона. У том смислу, улагање у социјалну економију није подједнако заступљено на целој територији Републике Србије. Компаративном анализом економских параметара посматраних градова приметне су разлике у инвестирање подстицајних мера које подразумевају улагање у запошљавање, социјалну заштиту, производњу и пољопривреду. Гледано појединчано, улагање у подстицање запошљавања у Руми у протекле четири године, су неравномерна на годишњем нивоу; улагања у Врању стагнирају у протеклом периоду; у Београду и Крушевцу приметан је тренд раста. У свим градовима, осим у Београду, недовољно се улаже у подстицање социјалне заштите што директно погађа најугроженије становнике. Када се посматрају параметри улагања у производњу и пољопривреду, у Крушевцу је приметан тренд раста; у Врању се знатно више улаже у производњу него у пољопривреду; Рума бележи 2018. пад улагања у производњу која је била знатно већа у 2016. и 2017. години, док је одвајање финансијских средстава за подстицање пољопривреде осцилаторно у протеклом периоду; у Београду, као најразвијенијем делу Србије финансијска улагања у пољопривреду и производњу су у складу са потребама.

Главни недостаци подстицајних мера за одрживи развој социјалног предузетништва могу се посматрати кроз финансијска улагања и пореске олакшице. Не постоји одржив систем финансирања, едукација и образовања угрожених категорија, покретања социјалних предузећа и реалног запошљавања социјалних група. Када је реч о пореским олакшицама, не постоји адекватан пакет пореских мера које подстичу приватни сектор да се укључе у развој социјалног предузетништва, такође и правне форме социјалног предузетништва немају осетне бенефите када су пореска ослобађања у питању. Када се посматра економски стандард најугроженијих категорија које немају заснован радни однос, приметно је да нису задовољене минималне потребе по питању здравља, образовања, културе и друго. Афирмативно, са економског становишта држава има тенденцију раста улагања у пројекте који могу да доведу до побољшања окружења и подизања стандарда свих угрожених категорија.

Предуслов за боље економско окружење у којем треба да се оснивају социјална предузећа заснива се на економској и институционалној децентрализацији економске моћи. Неопходно је извршити системски усмерену анализу потреба и у складу са тим формирати буџет који ће помоћи оснивању социјалних предузећа чије делатности могу да опстану у реалним условима на тржишту. Препорука одрживом развоју социјалног предузетништва и повећању запошљавања угрожених категорија, посебно младих огледа се кроз подстицајне мере за приватни сектор, start up предузећа и друге правне форме као што су образовне институције и невладине организације.

3. Социјални оквир

Демографски показатељи указују на чињеницу да је просечна старост у Србији изнад 40 година, а проценат младих од 15 до 29 година је у Руми 18.48%, Београду 18.54%, Врању 19.91% и Крушевцу 17.49%. Према подацима Републичког завода за статистику из 2018. године укупан проценат незапослених младих 15-24 године износи 8.9%. Стопа незапослених лица из 2018. године у Београду износи 6.1%, регион Војводине 5.5%, Западна Србија и Шумадија 7.7% и јужна и источна Србија 8.5%. Према нивоу образовања, у Београду је преко 51% становника стекло средњи ниво образовања, а скоро 20% становника стекло је високи ниво образовања; у Крушевцу, средњи ниво образовања стекло је 47% становништва, док 9% поседује дипломе високошколских установа; у Врању 46% поседује средње стручне квалификације, док је 8,9% становника високо образовано; у Руми је такође средња стручна спрема најдоминантнија, преко 51% становника, док је високо образованих свега 6.5% (РЗС, 2019).

Према подацима Министарке без портфеља задужене за демографију и популациону политику, неповољна ситуација по питању запошљавања младих проузроковала је миграцију око 50.000 становника који су напустили Србију у 2018. години. Старосна структура људи који напуштају Србију у просеку износи 28,5 година, а сваки пети је високообразовани.

На основу резултата анкете и интервјуа информисаност младих о социјалном предузетништву је изузетно ниска, свега 3% је упознато са карактеристикама социјалне економије. Код старијих испитаника, представника правних лица (изнад 30 година), социјално предузетништво асоцира на творевине комунизма и социјализма у негативном контексту, што представља наставак културолошке баријере која је евидентирана у ранијим истраживањима. Слаба информисаност, посебно млађе популације, последица је недостатка формалног образовања из области социјалне економије и недовољан број програма обука и едукације у правцу социјалног предузетништва. Профил младих према резултатима анкете указује да постоји

спремност за усавршавањем кроз праксу у трајњу од 3 до 6 месеци. Млади као разлог за проблем запошљавања наводе ниску зараду, док постоји велика заинтересованост за покретањем сопственог пословања. Млади су евидентирали особе са инвалидитетом и особе којима је потребан постпенални прихват као доминантно тешко запошљиве групе. Приликом покретања сопственог пословања, млади наводе да се у највећој мери сусрећу са страхом од губитка новца. Анкета је показала да су представници правних лица приватног сектора спремни да издвоје максимум до 5% свог оствареног профита за развој социјалног предузетништва, док се као негативне стране пословања наводе високи порези и доприноси у односу на остварен промет што се одражава на профит.

Препоруке за развој социјалног предузетништва у контексту социјалне политике односе се на прилагођавање формалног образовања младих који би на свим нивоима образовања требало да имају предмете који обрађују делокруг социјалног предузетништва. Таквим приступом амбициозни и креативни млади могли би да развијају пословне идеје које имају за циљ решавање друштвених проблема. Упоредо са образовањем младих, неопходно је едуковати професоре и друга стручна лица како би могли да пренесе знања новим генерацијама у континуитету. Интеграција социјалне економије у образовним институцијама довела би до подизања свести и понудила би другачија размишљања по питању мотива за покретањ сопственог пословања где профит сам по себи не представља примарни циљ. Како би млади разумели суштину социјалног предузетништва потребно их је упознати са проблемима угрожених категорија становништва. Такође, неопходно је повезати факторе тржишта са планом и програмом образовних институција како би се у већој мери предвидео баланс између броја образованих у оквиру одређених профила и реалних потреба на тржишту рада за тим профилима. Анализа је показала да је неопходно приближити образовне институције и приватни сектор како би компаније могле активно да учествују у образовном процесу будућих запослених где би била подједнако заступљена теорија и пракса. Оснаживање младих и развој капацитета да самостално покрену и одрже пословну идеју може се остварити ако им се понуди могућност да се у контролисаним условима опробају на тржишту.

4. Технолошки оквир

У доба четврте индустријске револуције употреба технолошких иновација је у порасту. Анализа је показала да је у праски покренут технолошки развој који у првом реду подразумева увођење дигитализације и других активних мера којима се подстиче научно-технолошки развој. Према прикупљеним подацима у Београдском региону највише средстава се издваја за подстицај научно истраживачког рада и развоја, што

се не може констатовати за Руму, Врање и Крушевац. И у погледу технолошког развоја Србија је централизована. Србија се може похвалити појединцима који доминирају на пољу науке и технологије, али глобално није на завидном нивоу распрострањеност употребе савремених технолошких достигнућа.

Да би се ухватио корак са светским трендовима у технолошком смислу неопходно је веће улагање средстава за развој иновација, опремање институција, едукација и обука како би се у већој мери технологија приближила свима, нарочито маргинализованим групама. Оспособљавање маргинализованих група да испрате технолошки развој је прека потреба и без тога није могућа инклузија социјалних група у савремене токове. Када је у питању социјално предузетништво и запошљавање тешко запошљивих категорија, технолошки развој директно погађа лица која имају нижи ниво образовања, припаднике старије популације (50+ година) који нису успели да се интегришу у савремене токове, а не испуњавају услове за одлазак у пензију. Утицај технолошког развоја посебно погађа професије, попут заната које нису успеле да еволуирају и опстану на тржишту. У том случају, потребно је масовно вршити преквалификације људи који су током радног века обављали професије које више нису економски одрживе, чија је технологија застарела, а све у циљу њиховог оспособљавања за савремене технолошке токове.

5. Еколошки оквир

На основу података приказаних на Графиконима 9., 10., 11. и 12. можемо закључити да је екологија друштвена област у коју се најмање улаже. То доводи до негативних појава које утичу на квалитет животне средине, што индиректно погађа све друштвене активности које се одвијају на територији Републике Србије. На глобалном нивоу све развијене земље препознале су утицај екологије на продуктивност окружења. Препоруке су да се еколошки оквир имплементира у социјално предузетништво кроз управљање отпадом, заштиту животне средине, рециклажу, организацију хуманитарних акција и промотивних догађаја. Посебан програм подстицајних мера за покретање социјалних предузећа треба да се односи на предузећа чија се претежна делатност односи на решавање еколошких проблема.

6. Легални оквир

Истраживањем окужења кроз секциону анализу утврђено је да постоји само један законски оквир који подстиче социјално предузетништво и једино препознаје особе са инвалидитетом као угрожену групу становништва која је тешко запошљива. Предлог Закона о социјалном предузетништву предуго стоји у скупштинској процедури

и још увек није усвојен. С друге стране, остали сродни закони не препознају потребу да подстакну и организују развој социјалног предузетништва. Постојећа правно-законодавна инфраструктура треба да се прилагоди и усклади са реалним потребама свих заинтересованих страна како би се стекли услови за одрживи развој социјалног предузетништва и подстицај тешко запошљивих група.

Доношењем Закона о социјалном предузетништву, као и допуном и изменом других закона, Србија би била једна од ретких земаља на свету која има на посебан начин регулисано питање социјалног предузетништва. Са аспекта легалног оквира, неопходно је додатно истражити повезаност и утицај законске регулативе на социјалну економију, на тај начин би се закон креирао из правца праксе и реалних потреба. Имајући у виду да у развијеним земљама велики број људи је запослено кроз социјално предузетништво неопходно је предузети одређене системске мере како би се остварили већи ефекти у запошљавању социјално угрожених група, као и решавање друштвених проблема. У складу са том констатацијом, јавља се неопходност да се формира национално тело које би било задужено за креирање социјалне политике, у циљу развоја социјалне економије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bankewitz, M., Aberg, C., & Teuchert, C. (2016). Digitalization and Boards of Directors: A New Era of Corporate Governance? *Business and Management Research*, 5(2), 58-69.
2. Божић, Н., Алексић, Д. (2016). Зелена економија – изазови и могућности, Унија еколога UNESCO, Република Србија – Министарство пољопривреде и заштите животне средине.
3. Cameron, A. and Stuart, C. (2012), *A guidebook to the Green Economy. Division for Sustainable Development*, UNDESA, dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf>.
4. Chalons, C., & Dufft, N. (2017). The Role of IT as an Enabler of Digital Transformation. U: F. Abolhassan (Ed.). *The Drivers of Digital Transformation. Why There's No Way Around the Cloud* (pp. 1-13). Switzerland: Springer.
5. Европска комисија (2019). Република Србија – Извештај за 2019. годину, Европска комисија.
6. Pauli, G. (2012). *The Blue Economy – 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs*. Paradigm Publications.
7. Јеремић, Љ., Савковић, М. (2012). Утицај политике заштите животне средине на стварање нових послова на тржишту рада. 10. Међународни научни скуп СИНЕРГИЈА, Бијељина.
8. Johnson, G., Sholes, K. (1999). *Exploring Corporate Strategy*. New Jersey: Prentice hall.
9. Ковачевић, М., Павловић, К., Шутић, В. (2018). Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2018. Домаћинства/појединци, Предузећа. Република Србија, Републички завод за статистику, Београд.
10. Лукић, Ј. (2013). Значај и улога кластера за управљање отпадним возилима у очувању животне средине, pp. 5-13, Зборник радова Номотехничког центра, Београд: Номотехнички Центар Београд.
11. Лукић, Ј., Мирковић, В. (2014). Информационо-комуникационе технологије као подстицајни фактор еволуције електронске као leap управу, Економика, Друштво економиста “Економика” Ниш, 60(2), 199-208.
12. Лукић, Ј., Мирковић, В. (2017). Улога банака у финансирању пројеката енергетске ефикасности. Економски видици, 22(2-3), 177-188.

13. Маричић, Б., Бранковић, И., Гајић, Ж. (2017). *Људи који чекају – положај угрожених група из неразвијених подручја*. Удружење стручних радника социјалне заштите Републике Србије.
14. Morrison, M. (2012). History of PEST analysis, доступно на: <https://rapidbi.com/history-of-pest-analysis/>, приступљено 10.11.2019.године
15. Петковић, М., Лукић, Ј. (2013). Утицај информационе технологије на дизајн организације: пример организације у здравству. *Социологија*, 55(3): 439-460.
16. Pearce, D. (Ed.) (1991), *Blueprint 2: Greening the World Economy*, Earthscan Publications, London.
17. Pearce, D. (1994), *Blueprint 3: Measuring Sustainable Development*, Earthscan Publications, London.
18. Перић, М. (2019). Увод у концепт социјалног пословања. У: Перић, М., Максимовић Секулић, Н., Лукић Ј. „Социјално предузетништво: како покренути социјално предузеће“, Удружење Лимитлес.
19. Sammut-Bonnici, T., Galea, D., McGee, J., Cooper, C. (2015). *PEST analysis*. Strategic management, Vol. 12, Wiley Encyclopedia of Management, John Wiley & Sons, Ltd.
20. Стратегија управљања отпадом за период 2010-2019.године, Службени гласник РС, број 29/2010.
21. Службени гласник РС, број 12/10
22. Службени гласник РС, број 57/08
23. Службени гласник РС, број 33/12
24. Србија и Агенда 2030 (2017). Мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја. Влада Републике Србије, Републички секретаријат за јавне политике.
25. Schwab, K. (2019). The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum.
26. Драган Голубовић, Правни оквир за социјално предузетништво у Републици Србији, новембар 2017. године, Европски покрет Србија, Heinrich Boll stiftung;

Интернет извори:

1. "What is Social Business?" (2019), Yunus Youth, <https://yunusandyouth.com/socialbusiness/> (последњи приступ 15. 09. 2019)
2. <http://www.gs.gov.rs/strategije-vs.html>, приступљено 24.11.2019.
3. <https://reciklerisrbije.com/>, приступљено 24.11.2019.
4. <https://cepzahendiker.org/o-nama/>, приступљено 24.11.2019.
5. (<https://www.dsi.rs/#1501672735804-d74fdd5d-b30815195648964411519784478025>), приступљено 24.11.2019.
6. <https://www.serbia.com/srpski/o-srbiji/politicko-uredenje>, приступљено 24.11.2019.
7. <http://www.uzzpro.gov.rs/latinica/ministarstva.html>, приступљено 24.11.2019.
8. <https://www.dsi.rs/#1501672735804-d74fdd5d-b30815195648964411519784478025>, приступљено 24.11.2019.
9. <https://www.apr.gov.rs/инфографике.4318.html?infol=7>, приступљено 24.11.2019.
10. <https://www.apr.gov.rs/инфографике.4318.html?infol=1>, приступљено 24.11.2019.
11. <https://pretraga2.apr.gov.rs/APRMapePodsticaja/>, приступљено 24.11.2019.
12. <https://www.stat.gov.rs/oblasti/strukturne-poslovne-statistike/>, приступљено 24.11.2019.
13. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20195646.pdf>, приступљено 24.11.2019.

АНЕКСИ

Анекс 1

АНКЕТА О ПРЕДУЗЕТНИШТВУ И СОЦИЈАЛНОМ ПРЕДУЗЕТНИШТВУ -млади 15-29 година-
Поштовани, пред Вама је Упитник Удружења „Limitless“ које реализују пројекат „Социјална предузећа за развој потенцијала младих“.   Ова анкета представља део истраживања и има за циљ да испита информисаност и ставове младих (15-29 година) о предузетништву и социјалном предузетништву.   Ваше искрено мишљење је веома важно за успех овог истраживања. Анкета је анонимна, учешће у истраживању је добровољно. Добијени подаци користиће се искључиво у истраживаче сврхе.

1. Којој старосној групи припадате (заокружите)	15-19	20-24	25-29	година
2. Пол (заокружити)	Мушки	Женски		
3. Место становања (заокружити)	Рума	Београд	Крушевац	Врање
4. Колико сматрате да сте обавештени о предузетништву?	Нимало	Мало	Веома	
5. Према Вашем мишљењу шта је социјално предузетништво?				
6. Према Вашим сазнањима да ли је социјално предузетништво регулисано Законом у Републици Србији?	Да	Не	Немам став	
7. Према Вашем мишљењу кома је намењено социјално предузетништво?				

8. У којој форми се може покренути социјално предузетништво? (више одговора)					
1. Удружење грађана	2. Предузеће за професионалну рехабилитацију	3. Задруга			
4. Фондација	5. Предузентичка радња	6. Привредно друштво доо	7. Спортско удружење		
9. У поље које одговара Вашој тврдњи унесите ознаку X	У потпуности се не слажем	Не слажем се	Не знам	Слажем се	У потпуности се слажем
Законска регулатива погодује покретању сопственог бизниса у РС					
Пре покретања сопственог бизниса неопходно је волонтирати или имати стручну праксу					
Корупција и непотизам утичу на покретање сопственог бизниса					
На развој предузетништва у Србији утиче Европска унија					
Да ли сматрате да би развој социјалног предузетништва у Србији допринео већем укључивању угрожених категорија становништва					
Предузетници треба само да размишљају о увећању профита					

10. Шта сматрате да је неопходно при покретању сопственог бизниса?			
Оцените према важности 1-најмање важно, 9-најважније			Оцена
Амбиција			
Иновативност			
Спремност на ризик			
Формално образовање			
Контакти			
Истрајност			
Сопствени капитал			
Информисаност			
Помоћ породице и пријатеља			
11. Да ли сте спремни да пре покретања сопственог бизниса или запошљавања прођете стручни рад у пракси као волонтер?			
			Да Не
12. Према Вашем мишљењу колико је неопходно да траје стажирање и учешће у стручној пракси пре почетка рада? (један одговор)			
1. 1-3 месеца	2. 3-6 месеци	3. 6-12 месеци	4. Није потребно
13. Који је према вашем мишљењу главни проблем у запошљавању младих (један одговор)			
1. Лоша мотивација	2. Ниска зарада	3. Недостатак понуде	4. Подстицаји државе
14. Који је ваш највећи страх од неуспеха у покретању сопственог бизниса? (један одговор)			
1. Губитак новца	2. Друштвена критика	3. Губитак уложеног времена	4. Брига „Шта после“
15. Како видите ваше професионално ангажовање? (један одговор)			
1. Власник (покретач сопственог) предузећа			
2. Запослен у државном (јавном) сектору			
3. Запослен као радник у приватном сектору			
4. Незапослен (да будем на терету државе, родитеља и сл.)			

16. У ком сектору сматрате да је највећи потенцијал за развој бизниса? (један одговор)			
1. Пољопривреда, шумарство и рибарство			
2. Прерађивачка индустрија (производња хране, прерада текстила, производња намештаја, итд.)			
3. Грађевинарство			
4. Трговина на велико и трговина на мало			
5. Услуге смештаја и исхране			
6. Информисање и култура			
7. Финансијске делатности и делатности осигурања			
8. Пословање некретнинама			
9. Стручне, научне, иновационе и техничке делатности (правни и рачуноводствени послови, ревизија, архитектура)			
10. Здравствена и социјална заштита			
11. Уметност, забава и рекреација			
12. Остале услужне делатности (удружења, синдикати, сервиси, итд.)			
17. Према Вашем мишљењу која категорија становништва (од понуђених) представља рањиву групу за запошљавање у Србији? (Максимум 3 одговора)			
1. Роми	2. Самохрани родитељи	3. Млади без родитеља	4. Етничке мањине
5. Млади након издржавања казне затвора/васпитно поправне установе			
6. Млади са инвалидитетом		7. Жртве насиља	8. Мигранти
9. Родитељи деце са инвалидитетом		10. Старији 50+ година	
18. Према Вашем мишљењу који друштвени проблем треба решити уз помоћ покретања социјалног предузећа? (максимум два одговора)			
1. Екологија (заштита животне средине)		2. Нова запошљавања особа из угрожених категорија	
3. Побољшање стандарда живота особа из угрожених категорија			
4. Развој правног система Србије		5. Развој социјалне политике у Србији	
19. Према Вашем мишљењу подстицање социјалног предузетништва је могуће уз?			
1. Кредити и зајмови под бенефицираним условима		2. Повластице за послодавце	
3. Подстицајне мере		4. Образовање и едукација	
5. Пореске олакшице			
ХВАЛА НА ИЗДВОЈЕНОМ ВРЕМЕНУ И УЧЕШЋУ У АНКЕТИ!			

Анекс 2

АНКЕТА О ПРЕДУЗЕТНИШТВУ И СОЦИЈАЛНОМ ПРЕДУЗЕТНИШТВУ -правна лица-	
Поштовани, пред Вама је Упитник Удружења „Limitless“ које реализују пројекат „Социјална предузећа за развој потенцијала младих“. Ова анкета представља део истраживања и има за циљ да испита информисаност и ставове представника правних лица о предузетништву и социјалном предузетништву. Ваше искрено мишљење је веома важно за успех овог истраживања. Анкета је анонимна, учешће у истраживању је добровољно. Добијени подаци користиће се искључиво у истраживаче сврхе.	

1. Старосна категорија (заокружите)	18-22	23-26	27-30	31+
2. Пол (заокружити)	Мушки		Женски	
3. Седиште правног лица (заокружити)	Рума	Београд	Крушевац	Врање
4. Колико правно лице послује? (заокружити)	До 1	1 до 5	5 до 10	10 +
5. Делатност правног лица (заокружити)	Производња	Услуге	Трговина	
6. Број запослених	1 до 5	6 до 10	11+	
7. Резултати пословања за 2018?	Добитак		Губитак	
8. Да ли сте спремни да део профита уложите у решавање социјалних (друштвених) проблема?				
1. Не	2. ДА, до 5% оствареног профита			
3. ДА, до 10% оствареног профита	4. ДА, преко 11% оствареног профита			

9. Шта Вас је навело да започнете бизнис?	
1. Наследио/ла сам породични бизнис	2. Желим да будем „сам свој газда“
3. Немогућност да нађем посао	4. Следио/ла сам пример других људи
5. Остало _____	
10. Које су најзначајније баријере са којима се суочавате приликом вођења пословања? Максимум 3 одговора	
1. Недостатак финансијских средстава	2. Мањак искуства у вођењу пословања
3. Рад државног система – захтевна администрација	4. Високи порези и доприноси
5. Изостајање подршке околине	6. Изражена конкуренција
7. Слаба наплата потраживања	8. Приступ информацијама
9. Недостатак практичних вештина	10. Недостатак ангажовања квалитетног кадра
11. Остало _____	
11. Шта је позитивно у томе што сте предузетник/ца и власник/ца пословања? Максимум 3 одговора	
1. Већа лична примања на месечном нивоу, него да радим за неког (материјални мотив)	
2. Не полажем ником рачуне (осећај независности)	
3. Коначно могу да искажем своје лидерске способности	
4. Добро се осећам када су купци/клијенти/потрошачи задовољни	
5. Друго _____	
12. Према вашем мишљењу, које су особине пресудне за успех предузетника?	
1. Креативност и иновативност	2. Спремност на ризик
3. Високо образовање	4. Храброст и посвећеност
5. Способност стварања широке мреже контаката (комуникационе вештине)	6. Упорност и истрајност
13. Која врста подршке Вам је најпотребнија како бисте унапредили своје пословање? Максимално 2 одговора	
Набавка опреме	
Увођење међународних стандарда (ИСО стандарди, лиценцирање производа и услуга)	
Јачање перформанси предузећа (креирање нових услуга/производа, маркетинг)	
Запошљавање нових кадрова	
Доступност финансијским средствима по повољним условима (кредит, донација и сл.)	
Друго _____	
ХВАЛА НА ИЗДВОЈЕНОМ ВРЕМЕНУ И УЧЕШЋУ У АНКЕТИ!	

Анекс 3

ИНТЕРВЈУ О ПРЕДУЗЕТНИШТВУ И СОЦИЈАЛНОМ ПРЕДУЗЕТНИШТВУ -фокус групе и заинтересоване стране-
Поштовани, за потребе пројекат „Социјална предузећа за развој потенцијала младих“ Удружења „Limitless“ спроводи интервју. Интервју се спроводи у циљу анализе окружења у Србији за потребе сагледавања перспектива развоја социјалног предузетништва. Ваше искрено мишљење је веома важно за успех овог истраживања. Учешће у истраживању је добровољно, добијени подаци користе се искључиво у истраживаче сврхе.

1. ПРЕДСТАВЉАЊЕ

Назив институције из које долази испитаник
Професионално искуство
Делокруг рада институције (историјат инсистуције)

Белешке:

2. ОПШТА ИНФОРМИСАНОСТ О СОЦИЈАЛНОМ ПРЕДУЗЕТНИШТВУ

Да ли сте упознати шта је социјално предузетништво
Да ли знате пример добре праксе социјалног предузетништва
Уколико нисте упознати са појмом социјалног предузетништва, својим речима описати

Белешке:

3. ДРУШТВЕНО ОДГОВОРНО ПОСЛОВАЊЕ

Да ли се институција укључила у неки вид друштвено-одговорног деловања
Да ли је заступник укључен у неки вид друштвеног деловања као физичко лице

Белешке:

4. ПРОФЕСИОНАЛНИ ПОЧЕЦИ

Мотив и разлози за одабир професије

Описати почетно искуство (недоумице, страхови и сл.)

Да ли сте имали подршку, помоћ на почетку Ваше професионалне каријере?

Белешке:

5. ИЗАЗОВИ

Са којим изазовима сте се сусретали на почетку свог професионалног ангажовања

Тренутни проблеми у раду (генерално)

Белешке:

6. ПРЕДЛОЗИ ЗА РЕШАВАЊЕ ИЗАЗОВА И УНАПРЕЂЕЊЕ ОКРУЖЕЊА

Препоруке за младе, будуће предузетнике, социјалне раднике, професоре и др.

Предлози за унапређење тренутног стања у окружењу који се односи на делокруг вашег посла

Белешке:

7. УКЉУЧИВАЊЕ У СОЦИЈАЛНО ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Ваш став по питању активног укључивања угрожених категорија становништва и спремност

Вашег додатног ангажовања за њихово запошљавање

Ваш став по питању подршке покретања и одрживости социјалних предузећа и спремност

вашег додатног ангажовања за њихово покретање и развој

Предлог подстицајних мера које би на глобалном плану повезале све друштвене актере у

заједничку мисију развоја социјалног предузетништва у Србији

Белешке:

Биографија аутора

Дипл. екон. Маријана Д. Кузмановић

Маријана Д. Кузмановић, рођена је 13. маја 1994. године у Панчеву. Завршила је основне студије на Економском факултету Универзитета у Београду 2018. године након чега уписује мастер студије на Економском факултету.

Од 2017. године ради као стручни консултант из економске области у Удружењу „Limitless“, учествује у планирању, реализацији и контроли финансијских токова на домаћим и међународним пројектима. Такође је ангажована на пословима реализације програмских и пројектних активности пројеката који су друштвено оријентисани.

Професионално је усмерена на област социјалне економије; рачуноводства и ревизије; пословне аналитике и других сродних области.

Доц. др Јелена М. Лукић

Завршила је основне, мастер и докторске студије на Економском факултету, Универзитет у Београду у периоду од 2007. до 2017. године.

У периоду од 2011. до 2017. године радила је у привреди, у приватним ИТ компанијама на позицији консултанта и менаџера пројеката.

Од 2017. године, након одбране докторске дисертације и стицања звања доктора економских наука, започиње академску каријеру на Високој школи модерног бизниса у Београду, на катедри за Менаџмент и маркетинг. Активно учествује на домаћим и међународним конференцијама, аутор је неколико чланака објављених у часописима националног значаја.

Кључне области интересовања: дигитална технологија, организационо понашање, људски ресурси.

Доц. др Александар М. Дејановић

Др Александар Дејановић, рођен 14. 09. 1963. године у Новом Саду. Завршио је Економски факултет Универзитета у Новом Саду 1987. године, а након тога и постдипломске студије на Економском факултету Универзитета у Београду, где је и

стекао научни степен магистар економских наука. Докторирао је на Факултету техничких наука у Новом Саду из области индустријског инжињерства и менаџмента. Стекао је велико искуство у банкарству. Прво је радио у Народној банци, затим у Новосадској банци, а нарочито се истакао на месту члана ИО у Цонтинентал банци - НЛБ група. Од 2012.године је Директор Центра за развој пројеката у Високој школи модерног бизниса у Београду. Ангажован је на предметима „Бренд менаџмент“ и „Менаџмент и маркетинг услуга“. Осим тога, учествовао је у организацији и реализацији више од 30 посебних образовних програма и пројеката из области финансија, маркетинга и менаџмента међу којима су најзначајнији: брендирање градова, организационо понашање и финансијска дијагностика. До сада је објавио преко 40 научних и стручних радова у домаћим и међународним часописима, односно саопштења на домаћим и међународним научним и стручним скуповима.